

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Кафедра початкової освіти**

**КУРСОВІ РОБОТИ
З ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**
Навчально-методичний посібник

Вінниця 2022

УДК 378.091.27:37.013](075.8)

К 93

Затверджено Вченою радою факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Протокол № 2 від 12 жовтня 2022 року

Курсові роботи з педагогіки початкової освіти: навчально-методичний посібник / укладачі О. П. Демченко, Г. Г. Кіт, Л. В. Любчак. Вінниця, 2022. 151 с.

Рецензенти:

Василюк А. В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

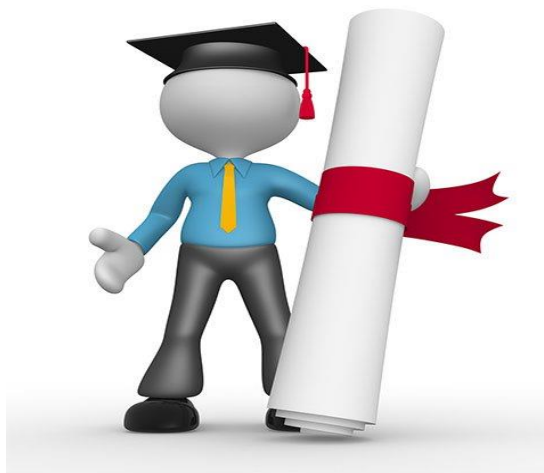
Казакова Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

У навчально-методичному посібнику викладено вимоги до написання курсової роботи з педагогіки початкової освіти, розкрито особливості її структури, визначено послідовність етапів виконання, подано поради щодо опрацювання різних видів інформаційних джерел, розкрито методику обробки та оформлення результатів проведеного дослідження, визначено критерії оцінювання та описано процедуру захисту курсової роботи.

Адресовано студентам спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, також викладачам закладів вищої педагогічної освіти для ефективного керівництва пошуково-дослідницькою діяльністю студентів, спрямованою на виконання курсової роботи.

© Демченко О.П.,
Кіт Г.Г.
Любчак Л.В.

ВСТУП

За самою своєю логікою, за філософською основою, за творчим характером педагогічна праця неможлива без елемента дослідження і насамперед тому, що кожна людська індивідуальність, з якою ми маємо справу, це певною мірою своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів. Якщо ви хочете, щоб педагогічна робота приносила вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежину дослідження
В. О. Сухомлинський

Розбудова Нової української школи диктує необхідність змін у підготовці вчителя, розробки моделі педагога, який би відповідав реаліям і викликам сьогодення. Заклади загальної середньої освіти потребують конкурентоспроможних, компетентних фахівців, умотивованих на постійне професійне й особистісне зростання, підготовлених до ефективної педагогічної роботи на рівні світових стандартів. Учитель, адекватний запитам суспільства, має володіти потужним творчим потенціалом, здатністю до професійної рефлексії та самовдосконалення, інноваційної діяльності, оптимізації технології педагогічного процесу. Крім того, педагог має бути орієнтований на поєднання освітньої роботи у школі з науковими пошуками. Володіючи компетентністю, дієвими знаннями, вміннями, навичками, які необхідні вчителю, і досвідом дослідника, випускник педагогічного ЗВО зможе творчо підходити до розв'язання педагогічних ситуацій, які виникають у практичній діяльності.

Звідси вища освіта має забезпечувати підготовку студентів відповідно до викликів інформаційного суспільства і змін, що відбуваються в соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах, здійснювати інтеграцію в європейський і світовий освітній простір. Закон України «Про вищу освіту» (2014), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020) наголошують на дослідницькій складовій професійної діяльності фахівця з вищою освітою. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2021) безпосередньо орієнтує

майбутнього вчителя початкових класів на необхідність використання методів наукової діяльності з метою збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти.

У зв'язку з визначеними у державних документах підходами змінюються вимоги до підготовки майбутніх педагогів, набуває актуальності необхідність формування вчителя нового типу мислення, з високим рівнем методологічної та дослідницької культури. Такі педагоги мають бути здатними поєднувати фундаментальні знання з інноваційною діяльністю, виходити за межі нормативної педагогіки, традиційного педагогічного досвіду, реалізовувати складну професійну діяльність в умовах початкової школи, творчо діяти в нестандартних ситуаціях, оперативно знаходити нові шляхи вирішення педагогічних проблем, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

Така стратегія підготовки майбутніх учителів у закладі вищої освіти пов'язана з употужненням ролі навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи студентів в освітньому процесі, які розглядаються як важливі чинники професійного становлення педагогів. Це передбачає розвиток у студентів готовності до інноваційної та дослідницької діяльності, потреби до постійного наукового пошуку, вміння проводити психолого-педагогічну діагностику з метою вдосконалення навчання й виховання дітей, підвищення рівня власної професійної компетентності. Залучення студентів до науково-дослідної роботи в університеті допоможе їм в оволодінні сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації, визначенні власної педагогічної позиції та формуванні вміння відстоювати й захищати її.

У цьому зв'язку важливу роль відіграє ефективна організація підготовки й захисту *курсної роботи*, яка є однією з перших форм залучення студентів до навчально-дослідницької діяльності в освітньому процесі вищої школи та підготовки майбутніх педагогів до інноваційної педагогічної діяльності. Виконання курсових досліджень – перший вагомий етап залучення студентів до серйозних наукових пошуків, один з найбільш ефективних шляхів формування самостійно і творчо мислячої особистості майбутнього педагога – спеціаліста високої кваліфікації. Значимість такого виду професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, як написання курсових робіт, обґрунтовується, з одного боку, зростанням ролі самостійної роботи студентів, з другого – посиленням тенденції творчого підходу до реалізації освітнього процесу, необхідністю оволодіння навичками дослідника.

Курсова робота з педагогіки початкової освіти є обов'язковим видом навчально-дослідної роботи студентів у системі вищої педагогічної освіти відповідно до вимог підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої

освіти. Робота виконується на 3 курсі (VI семестр) очної (денної) та заочної (дистанційної) форм навчання для спеціальності 013 «Початкова освіта».

Курсова робота з педагогіки початкової освіти є засобом систематизації отриманих знань, перевірки як теоретичної, так і методичної підготовки майбутніх учителів. У процесі її написання студент оволодіває навичками науково-дослідної роботи, закріплюючи і водночас розширюючи знання, отримані при вивченні дисциплін педагогічного циклу: «Вступ до спеціальності з основами загальної педагогіки», «Дидактика», «Теорія та методика виховання», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Педагогічна майстерність», «Педагогічні технології у початковій школі» та «Історія педагогіки».

Метою навчально-методичного посібника є надання теоретичної та методичної допомоги студентам, які виконують курсову роботу з педагогіки початкової освіти: ознайомлення з її структурою та вимогами, які висуваються до робіт такого типу, послідовністю виконання, особливостями опрацювання інформаційних джерел з теми дослідження, методикою обробки та оформлення результатів, критеріями оцінювання та процедурою захисту курсової роботи.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до вимог галузевих стандартів вищої освіти Міністерства освіти і науки України: Стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2021).

Сподіваємося, що запропоновані матеріали допоможуть студентам успішно виконати й захистити курсову роботу з педагогіки початкової освіти, підготуватися до проходження педагогічної практики та реалізувати результати власних досліджень у майбутній педагогічній діяльності.

1. Мета й завдання курсової роботи

У самій своїй основі педагогічна праця – справжня творча праця – стоїть близько до наукового дослідження. Ця близькість, спорідненість полягає передусім в аналізі фактів і необхідності передбачення. Вчитель, який уміє проникати думкою в суть фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багатьом труднощам і невдачам, уникає серйозного недоліку, характерного для процесу виховання, - гірких несподіванок.

В. О. Сухомлинський

Курсова робота – це індивідуальне навчально-дослідне завдання для студента, результатом виконання якого є підготовлена й письмово оформлена самостійна науково-дослідна робота, що розкриває теоретичні та практичні аспекти обраної теми.

Курсова робота з педагогіки як самостійне творче дослідження, присвячене актуальним питанням навчання і виховання, спрямоване на оволодіння студентами методикою наукового пошуку, формування дослідницьких умінь і розвитку їхніх творчих здібностей. Цей вид науково-дослідної діяльності спрямований передусім на розвиток наукового й креативного мислення студентів, їхньої пізнавальної активності, творчого ставлення до майбутньої професії.

Метою курсової роботи з педагогіки є формування у студентів уміння самостійно вивчати й осмислювати педагогічні проблеми на теоретичному та емпіричному рівнях, узагальнювати та інтерпретувати отримані результати.

У процесі написання курсової роботи вирішується низка *завдань* щодо формування у студентів умінь і навичок:

- поглиблено вивчати окремі розділи педагогіки і психології шляхом самостійного опрацювання спеціальної літератури, аналізу та осмислення реального педагогічного процесу;
- вести бібліографічний пошук за обраною науковою темою, опрацьовувати наукову та методичну літературу, реферувати, критично її аналізувати, систематизувати й узагальнювати отриману інформацію;

- ознайомлюватись з найновішими дослідженнями в галузі педагогіки і психології, отримувати достовірний і достатній для досягнення мети дослідження теоретичний матеріал, аналізувати його і робити логічні висновки, розвивати науково-педагогічне мислення;
- планувати педагогічне дослідження, обирати та застосовувати на практиці емпіричні методи, обробляти та коректно інтерпретувати дані, отримані в результаті вимірювань або спостережень;
- вивчати, аналізувати, узагальнювати та письмово викладати передовий і власний педагогічний досвід;
- правильно документувати й оформляти результати проведеного дослідження у вигляді завершеної наукової роботи;
- робити висновки, давати рекомендації студентам, учителям-практикам;
- готувати наукові публікації за темою досліджень.

Виконання курсової роботи з педагогіки дає можливість студентам сформувати вміння працювати з науково-методичною літературою, аналізувати та порівнювати наукові підходи до трактування різних аспектів організації освітнього процесу в загальноосвітніх закладах, чітко й логічно викладати свої думки на папері, аргументувати власну позицію за допомогою конкретних фактів із загального педагогічного досвіду.

Написання курсової роботи вимагає від студента не тільки знань загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження, але й уміння аналізувати, рецензувати наукові досягнення в досліджуваній галузі педагогіки і психології, пов'язувати питання педагогічної теорії з освітньою практикою, здійснювати статистичні та інші розрахунки й оцінки, робити узагальнення, висновки й рекомендації. Під час виконання курсової роботи студенти повинні вивчати й узагальнювати передовий педагогічний досвід.

Курсова робота може мати *теоретичний* характер (наприклад, з історії педагогіки). Хоча таке дослідження містить переважно інформаційний виклад матеріалу, воно не повинно зводитися до реферування наукових праць. Це має бути самостійний аналіз використаних джерел з чіткою аргументацією власної думки щодо їх змісту. У процесі виконання наукової роботи студент повинен продемонструвати вміння володіти способами відбору, систематизації й узагальнення інформації; знаходити актуальні проблеми й дискусійні питання в досліджуваному полі, визначати підходи до їх вирішення.

Курсові роботи з *історії педагогіки* спрямовані на осмислення студентами основних шляхів та історичних закономірностей розвитку шкільництва і педагогічної думки, вивчення сутності наукових концепцій відомих учених різних часів, пошук шляхів використання педагогічних ідей минулого з метою вдосконалення освітньої практики в сучасній школі та виявлення передового

педагогічного досвіду з упровадження прогресивних тенденцій у вітчизняних закладах освіти.

Специфіка написання курсових робіт з історії педагогіки передбачає безпосереднє вивчення студентами праць класиків педагогічної думки, архівних матеріалів з метою їх історико-порівняльного аналізу, формування критичного ставлення до педагогічної спадщини минулого, трансформації прогресивних ідей з урахуванням освітніх викликів сьогодення.

Курсові роботи з педагогіки, окрім теоретичної частини, також містять опис і результати *емпіричного дослідження*, практичні матеріали, представлені у другій частині роботи. Вони засвідчують здатність студентів використовувати фахові знання при вирішенні типових завдань професійного спрямування.

Виконується курсова робота під керівництвом досвідченого викладача, керівника, якого призначає кафедра.

Мета керівника – сприяти формуванню науково-педагогічного мислення, самостійності думок, творчих навичок, розвитку мовлення студентів; учити викладати зміст своєї роботи і презентувати отримані результати, обґрунтовувати положення, що висуваються, і аргументувати висновки.

Функції наукового керівника:

– *допомагати* студенту обрати проблему й тему курсової роботи; сформулювати мету й завдання, визначити науково-категоріальний апарат; розробити ефективну методику й спланувати проведення емпіричного дослідження; скласти план та конкретизувати зміст курсової роботи; визначити терміни виконання основних етапів роботи над обраною темою;

– *рекомендувати* необхідну для вивчення й аналізу наукову, педагогічну та спеціальну літературу, базу проведення емпіричного дослідження;

– *контролювати* процес виконання курсової роботи і дотримання календарних термінів, вносити необхідні зміни в структуру та зміст роботи.

Для цього науковий керівник протягом усього часу, відведеного на написання курсової роботи (навчального семестру), проводить науково-методичні консультації. На початку семестру керівники курсових робіт (викладачі кафедри) затверджують графік консультацій і терміни проміжних звітів студентів.

Перша настановча консультація проводиться одразу після вибору студентом теми роботи, під час якої: окреслюються вимоги до науково-дослідної роботи такого типу, даються загальні настанови щодо специфіки її написання, вказуються основні етапи її виконання та визначається календарний план проведення науково-дослідницької роботи, складається орієнтовний план курсової роботи, рекомендується основна література та інші джерела, які передусім підлягають вивченню.

На наступній консультації, яка проводиться через невеликий проміжок часу (1-2 тижні) після первинного опрацювання студентом рекомендованої літератури, уточнюється й затверджується попередньо складений план роботи. Також керівник допомагає студентові сформулювати елементи наукового апарату дослідження (об'єкт і предмет, мету, гіпотезу, завдання), вибрати базу та розробити методику проведення емпіричного дослідження.

Протягом подальшої співпраці науковий керівник має надавати студентові консультативну допомогу щодо розв'язання питань і проблем, які виникають у нього в процесі опрацювання й узагальнення наукових джерел, проведення емпіричного дослідження, обробки й інтерпретації отриманих результатів. В обов'язки наукового керівника входить здійснення контролю за якістю виконання роботи та дотримання студентом визначених календарних термінів. Тому наступні консультації мають відбуватися за визначеним графіком і проводитися у формі звіту студента науковому керівникові про стан виконання основних завдань дослідження.

2. Тематика курсових робіт з педагогіки початкової освіти

Закономірністю, яка випливає з поєднання дослідної і практичної роботи, є те, що повсякденна праця немовби осягається світлом теорії, збагачується теоретичним мисленням, і саме завдяки цьому практика стає невичерпним джерелом думки, все нових і нових маленьких відкриттів, із сутності яких народжуються теоретичні узагальнення про закономірності виховання.

В. О. Сухомлинський

Теми курсових робіт з педагогіки початкової освіти мають відповідати меті навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами освітнього процесу сучасних загальноосвітніх закладів. Тематика курсових робіт охоплює актуальні питання навчання і виховання учнів молодшого шкільного віку, важливі проблеми історії педагогіки, порівняльної педагогіки,

етнопедагогіки, використання педагогічних технологій у початковій школі, формування професійної майстерності вчителя початкових класів у сучасних умовах.

Назва теми повинна відображати головну проблему, якій присвячується дослідження. Формулювання теми роботи має визначальний вплив під час опрацювання теоретичних основ і вибору методів дослідження. Вона має бути інформативною, лаконічною, висвітлювати суть досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність дослідження.

З огляду на те, що курсова робота є першим цілісним науково-педагогічним дослідженням, невеликим за обсягом і не надто складним за науковим висвітленням, її тема не повинна бути надто широкою, оскільки це ускладнить процес вивчення досліджуваного явища. Не слід формулювати тему курсової роботи таким чином: «Деякі питання...», «Дослідження деяких аспектів...», «До питання...», оскільки надмірні узагальнені формулювання не відображають суті проблеми.

Натомість більш вузькі й конкретні теми можуть бути досліджені студентом ретельно і досить ґрунтовно. Цінність будь-якої курсової роботи полягає не в широті обраних питань, а в ретельності їх розробки. Важливо, щоб тема курсового дослідження була розкрита більш повно і розв'язувала поставлені питання, будучи органічним продовженням наукової роботи студента, його участі в дослідженнях, що проводяться за тематикою кафедри.

Стилістичне формулювання назви теми повинно бути ретельно проаналізоване й оформлене одним розповідним реченням.

Проблематика курсових досліджень з педагогіки початкової освіти формується за такими *напрямами*:

- проблеми історії педагогіки початкової освіти (зарубіжної та вітчизняної);
- загальні питання дидактики та особливості імплементації окремих дидактичних положень у практику роботи сучасної початкової школи;
- питання теорії виховання та формування окремих якостей, властивостей особистості в період навчання у школі I ступеня;
- загальні проблеми управління та менеджменту освіти, керівництва Новою українською школою;
- використання новітніх педагогічних підходів, педагогічних технологій у вітчизняному освітньому просторі;
- інтеграція новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки;
- упровадження європейських підходів і кращих практик навчання і виховання молодших школярів у закладах освіти України.

Теми курсових робіт щорічно актуалізуються і затверджуються кафедрою. Окремі теми можуть відображати напрями кафедральної наукової проблематики і навіть коло наукових пріоритетів викладача. Орієнтовна тематика курсових робіт з педагогіки початкової освіти подана в додатках 1, 2.

Вибір загального напрямку та тематики курсового дослідження здійснюється студентом на основі орієнтовного переліку тем, запропонованих керівником. При виборі теми курсової роботи студентові доцільно керуватися власними науковими інтересами і можливостями, глибиною знань з обраного напрямку та володінням методикою наукового дослідження, перспективою подальшого проведення навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи. Вибираючи тему курсової роботи, студент має зорієнтуватись у тому, щоб дослідження, здійснене в процесі її розробки, можливо було продовжити в подальших наукових пошуках, під час виконання магістерської роботи.

Якщо студент виявив інтерес до проблеми, яка не увійшла до запропонованого переліку, йому, як правило, дозволяють виконати курсову роботу на тему, яка його зацікавила, за умови попереднього погодження з науковим керівником та завідувачем кафедри.

Після остаточного обрання теми курсової роботи студент має отримати згоду наукового керівника на її виконання, після чого обрана тема офіційно закріплюється за студентом і фіксується в реєстраційному журналі. Самовільна зміна теми курсової роботи не дозволяється, в такому випадку студент може бути не допущений до захисту.

3. Послідовність виконання курсової роботи

У науці немає широкої стовпвої дороги, і лише той може досягти її сяючих вершин, хто, не боячись втоми, дереться по її кам'янистих стежках.

К. Маркс

Процес підготовки й захисту курсової роботи з педагогіки початкової освіти передбачає: роботу над бібліографією – користування каталогами, картотеками, науковою та методичною літературою, статистичними та

інструктивними матеріалами; визначення наукового апарату (об'єкту й предмету, мети, гіпотези і завдань дослідження); структуризація змісту роботи; розробка методики і проведення емпіричного дослідження, опрацювання й інтерпретація отриманих результатів, написання курсової роботи; підготовка висновків; оформлення списку використаних джерел, упорядкування матеріалів додатків, редакційне оформлення курсової роботи відповідно до загальноствановлених вимог.

Робота над курсовим дослідженням включає декілька етапів: підготовчий, проектувальний, дослідницький, заключний.

На *підготовчому* етапі студент під керівництвом наукового керівника:

- обирає тему роботи;
- знайомиться з вимогами до структури, змісту та оформлення курсової роботи;
- обґрунтовує актуальність обраної теми, її теоретичне та практичне значення;
- окреслює основну проблематику дослідження та перспективність його проведення;
- визначає мету та завдання роботи;
- осмислює науковий апарат дослідження;
- визначає теоретичні основи педагогічного дослідження;
- забезпечується необхідними матеріалами;
- мотивується на наступне дослідження.

На *проектувальному* етапі студент:

- складає індивідуальний графік виконання роботи (додаток 3);
- розробляє план курсової роботи;
- уточнює науково-категоріальний апарат дослідження;
- збирає та вивчає інформацію з обраної теми;
- складає бібліографію курсової роботи;
- вивчає історію та аналізує сучасний стан досліджуваної проблеми задля визначення невирішених питань;
- підбирає методи та розробляє методику і технології проведення дослідження, відповідну літературу й матеріали.

На *дослідницькому* етапі студент:

- виконує дослідження згідно розробленого плану;
- проводить експериментальну роботу у визначеній базі дослідження;
- збирає емпіричний матеріал (проводить спостереження, опитування, педагогічний експеримент тощо);
- вивчає й узагальнює передовий педагогічний досвід;
- кількісно та якісно опрацьовує результати експериментальної роботи;
- формулює висновки за результатами проведеного дослідження та

визначає можливість практичного використання отриманих результатів;

- при необхідності вносить зміни до плану та змісту роботи;
- пише оглядовий текст, що узагальнює та систематизує отриману інформацію, готує чорновий варіант курсової роботи та дає на перевірку науковому керівникові.

Заключний етап передбачає такі види роботи студента:

- оформлення результатів проведеного дослідження у вигляді друкованого тексту згідно вимог після перевірки науковим керівником чорнового варіанту роботи;

- представлення остаточного варіанту роботи науковому керівнику для повторної перевірки й отримання відгуку;

- перевірка курсової роботи на плагіат;

- підготовка до захисту курсової роботи (написання виступу, оформлення презентації);

- захист курсової роботи.

4. Опрацювання інформаційних джерел з теми дослідження

Важливою складовою частиною дослідницької роботи, функцією, стороною є не тільки повсякденне теоретичне проникнення в педагогічні явища, але й мислений аналіз проблем в їх історичному аспекті. Без глибокого аналізу того, що зроблено й досягнуто в минулому, без постійного осмислення теоретичної спадщини немислима науково-дослідна робота взагалі, у дослідженні ж проблем виховання всебічно розвинутої особистості забуття історичного аспекту призвело б до дилетантства і кустарщини

В.О. Сухомлинський

Важливим етапом виконання курсової роботи є опрацювання різних видів інформаційних джерел з теми дослідження.

Інформація (від лат. «пояснення, виклад чого-небудь») – це нові відомості, які прийняті, зрозумілі й оцінені її користувачем як корисні; це знання, які

отримує споживач (суб'єкт) у результаті сприйняття і переробки певних відомостей.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу та використовується в суспільно-історичній практиці. Основні ознаки наукової інформації:

– отримується в процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика, і подається у відповідній формі;

– це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, виробництва, отримані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності.

Якість та ефективність інформації в науковому дослідженні визначається за такими *критеріями*: цілеспрямованість, цінність, своєчасність, сучасність джерела, достовірність, розумна достатність і комплексність (повнота), неперервність, періодичність надходження, детермінований характер, доступність (зрозумілість), спосіб і форма подання.

Документ (від лат. «свідчення») – це матеріальний носій даних із записаною на ньому інформацією, призначеною для її поширення у часі та просторі; це повідомлення про наукові досягнення, які можуть поширюватися лише тоді, коли знайдуть відображення в документах.

Найбільш розповсюдженими стали і все ще залишаються текстові документи (книги, журнали, рукописи, графічні матеріали тощо). Їх поділяють на *первинні*, які містять записи результатів вивчення, дослідження, розробки; *вторинні* – результати перетворення інформації на основі вивчення змісту первинних документів (реферативні огляди, реферативні журнали, бібліографічні покажчики, бібліографічні каталоги).

Первинні та вторинні документи в свою чергу поділяють на *опубліковані* (типографський спосіб, ротاپронт) і *неопубліковані* (машинопис, рукопис); до того ж серед *первинних опублікованих* виділяють: *неперіодичні, періодичні й такі, що продовжуються* (додаток 4).

Шляхи пошуку інформації: вивчення бібліотечного каталогу, робота з книжкою, робота з довідковим апаратом лінгвістичних енциклопедій, пошук за допомогою пошукових систем у мережі Інтернет, комунікативний шлях – отримання необхідної консультації від компетентної людини (бібліотекаря, фахівця з відповідної галузі, наукового керівника тощо). Рекомендації з пошуку наукових джерел подано в додатку 5.

Керівникам важливо орієнтувати студентів на використання в курсовій роботі актуальної для розгляду наукової інформації, яка узагальнюється на основі вивчення різних видів інформаційних джерел з обраної теми: законів і постанов уряду, нормативних матеріалів, довідкової та енциклопедичної

літератури, монографій, науково-методичних праць, підручників і навчальних посібників, дисертацій та авторефератів, статей у наукових збірниках і фахових журналах.

Теоретичне вивчення проблеми дослідження необхідно починати з більш загальних робіт, зокрема навчальної літератури (підручників, посібників), словників, енциклопедій, а вже потім переходити до монографій, статей, авторефератів дисертацій. Також важливо в першу чергу звернути увагу на вивчення найбільш нових за часом видання робіт, в яких подані результати останніх наукових розробок з обраної теми. Рекомендується опрацювання наукової літератури у зворотному науковому порядку, що мінімізує можливість повторного огляду тієї ж інформації.

Робота з вивчення наукових джерел не повинна обмежуватися їх реферуванням, а має стати самостійним викладом матеріалу з елементами набутих у процесі емпіричного дослідження знань, досвіду. При виконанні курсової роботи студент повинен показати своє вміння працювати з науково-методичною літературою, систематизувати й аналізувати фактичний матеріал і самостійно творчо його осмислювати. На цьому етапі роботи необхідно акцентувати увагу на основних підходах до вирішення досліджуваної проблеми, що вивчається, ознайомитися з аргументацією висновків та узагальнень учених, з тим, щоб на основі аналізу, систематизації та осмислення отриманого матеріалу дати оцінку сучасному стану проблеми.

У процесі вивчення бібліографічних джерел студенти повинні вміти визначити і виділити:

- основну ідею автора, його позицію з досліджуваної проблеми;
- відмінність авторської позиції від традиційної, що панує в педагогічній теорії та практиці;
- ідеї автора, особливо вдало аргументовані й ті, що не мають належної аргументації;
- ідеї, висновки, рекомендації, які викликають суперечності; аргументація виявлених суперечностей;
- основні питання, проблеми, які не знайшли відображення в роботі;
- напрями подальшого вирішення проблеми.

Фрагменти документів і наукової літератури, які студент згодом планує використати у тексті курсової, мають зберігатися у вигляді нотаток. Використовувати праці різних авторів у тексті роботи можна шляхом цитування, перефразовування або узагальнення.

Цитата – дослівний уривок з тексту твору або чийсь слова, що наводяться письмово чи усно для підтвердження міркування. Цитати використовуються і для підтвердження окремих суджень, які висловлює студент.

Способом *перефразовування* (переказування), як правило, подають

матеріал для більшої частини тексту курсової роботи. Уже на етапі нотаток студент починає писати текст своєї праці, передає думку автора якнайближче до оригіналу, використовуючи власну лексику. Вдаючись до цього способу викладення теоретичного матеріалу, необхідно визнати авторство ідеї за допомогою покликань. *Прийоми*, які дозволяють адекватно передати думки тексту літературних джерел: виділення основної ідеї; зміна структури речень; використання синонімів або слів з подібним значенням, зміна форми слів.

Узагальнення дозволяє декількома реченнями передати зміст окремого параграфа, розділу або всієї праці. Перефразовуючи, узагальнюючи чи цитуючи праці науковців, студент повинен показувати власну позицію. При цьому слід пам'ятати, що курсова робота – це авторська праця студента і в ній мають бути викладені передусім його думки. Тексти наукових праць використовуються для того, щоб підтвердити власну думку, проілюструвати свою позицію, погоджуючись з позицією автора чи апелюючи йому. Дослівне запозичення чужого тексту, яке не супроводжується посиланням на джерело, називається плагіатом. У науковому середовищі робота, автор якої допустився плагіату, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки без права її повторного захисту.

5. Особливості інформаційного пошуку в мережі Інтернет

Інтернет завтрашнього дня представлятиме вам інформацію коли завгодно, як завгодно і де завгодно

П. Отелліні

У процесі розкриття теми курсової роботи студент може користуватися також ресурсами мережі Інтернет, яка для них, як і в цілому для багатьох людей, займає дуже важливе місце серед джерел інформації. Мережа Інтернет є великою віртуальною бібліотекою, де зберігається значний обсяг різної

інформації з будь-якого питання. Вона зростає з великою швидкістю, тому відшукати необхідну інформацію серед сотень мільярдів Web-сторінок і сотень мільйонів файлів стає все більш проблематичним.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет поділяються на: Web-сторінки, сайти (siti), блоги, «Вікі», мікро-блоги, файли RSS, RSS-агрегатори, бази даних, файлові сервери, теле-конференції, мережі (див. додаток б).

Ефективність пошуку інформації в мережі Інтернет залежить від чіткого уявлення студентом того, що необхідно робити, знання процедури і дотримання відповідного алгоритму процесу пошуку:

I етап – визначення предмета пошуку;

II етап – складання списку ключових слів;

III етап – вибір інформаційного простору, визначення, де може знаходитися те, що цікавить);

IV етап – визначення інструменту пошуку, прийняття рішення, як простіше і швидше знайти те, що вас цікавить);

V етап – попередній пошук;

VI етап – аналіз одержаної інформації, вивчення одержаної інформації та, в разі необхідності, коригування всіх попередніх дій;

VII етап – додатковий пошук інформації, який триватиме до отримання достатньої відповіді на питання).

На сьогодні найбільш поширеними є три основні способи пошуку інформації в Інтернеті:

– *вказати адресу сторінки* – найбільш швидкий спосіб пошуку, який доцільно використовувати в тому випадку, коли точно відома Інтернет-адреса сайту;

– *звернення до пошукового сервера* (пошукової системи) – найбільш зручний і досить ефективний спосіб пошуку інформації;

– *пересування за гіперпосиланнями* – найменш зручний спосіб пошуку інформації, оскільки за його допомогою можливо шукати документи, які наближені за змістом до заданого документа.

Є два типи пошукових систем: *каталоги і «сайти-павуки»*. У кожного «сайту-павука» є свій «робот-павук», який «повзає» «всесвітньою павутиною», переглядає практично всі доступні сторінки і вносить інформацію про них на спеціальну базу даних, яка розташована на сайті-павуці. Надалі рядові користувачі інтернету шукають необхідну інформацію вже в цих базах даних. Найбільш відомі та популярні пошукові системи: *російськомовні* (Яндекс, Рамблер, Google); *україномовні* (Meta, знову ж таки Google); *менш відомі* (Апорт) і *англомовні* (Google, Alta Vista).

Для того, щоб оперативно знайти потрібні документи, статті, посібники, необхідно володіти методами й методиками пошуку інформації в новому

інформаційному середовищі, які відрізняються від традиційних. Видами пошуку в Інтернеті є:

– *повнотекстовий пошук* – здійснюється по всьому змісту документа (прикладом такого пошуку може бути будь-яка інформаційно-пошукова система (ІПС): www.yandex.ru, www.google.com, Yahoo!, Baidu, Bing тощо);

– *пошук за метаданими* – пошук за деякими атрибутами документа: назва, дата створення, розмір, автор тощо (наприклад, діалог пошуку в файловій системі MS Windows);

– *пошук зображень* – пошук за змістом зображень (світлин, завантажених користувачем або даних URL зображення), в результаті чого можна одержати подібні зображення (робота ІПС Polar Rose, Picollator тощо).

Перша група пошукових систем призначена для так званого лінійного пошуку інформації, тобто для виявлення в текстах фрагментів, що аналогічні заданому. Отже, в запиті має міститися фрагмент тексту. Друга група систем дозволяє вибирати дані про зв'язки між об'єктами, для чого у запиті потрібно вказувати зв'язок між тими чи іншими об'єктами. Щоб спланувати пошук, потрібно визначити об'єкт пошуку, сформулювати запит стосовно того, яку інформацію потрібно знайти. Якщо однозначну відповідь на це питання не вдається сформулювати, то пошук потрібно розділити на задачі з різними об'єктами. При плануванні пошуку бажано визначити співвідношення різних видів інформації у пошуковому запиті.

Потрібно визначитися і з можливими форматами файлів, де може міститися потрібна інформація. Це може бути html-сторінка, текстовий документ у форматах txt, rtf, odt, doc або docx, документ pdf, презентація у форматах odp, ppt або pptx, електронна таблиця в форматі ods, xls абоxlsx, аудіо в форматі mp3, флеш-ролик у форматі swf, відео у форматі avi тощо. Це необхідно з огляду на можливості відображення інформації наявними програмними засобами операційної системи, що встановлена на комп'ютері вчителя.

Поради щодо ефективного пошуку інформації в мережі Інтернеті подано в додатку 7.

6. Структура курсової роботи

Значення творчого дослідження полягає не тільки в тому, що вчитель побачив, вивчив якусь грань педагогічного процесу, на яку досі ніхто не звертав уваги. Творче дослідження докорінно змінює погляд учителя на власну роботу
В. О. Сухомлинський

Текст курсової роботи з педагогіки початкової освіти складають логічно виокремлені, взаємно підпорядковані частини, кожна з яких має назву (заголовок), що відображає зміст частини. Всі заголовки створюють ієрархічну систему.

Структура курсової роботи повинна відповідати меті та розкривати завдання дослідження, її обов'язковими складовими мають бути: титульний аркуш, план, вступ, основна частина з кількома параграфами або навіть розділами та підрозділами, висновки, список використаних джерел, додатки.

Титульний аркуш займає першу сторінку курсової роботи та входить до загальної нумерації сторінок, але безпосередньо на сторінці номер не позначається. На титульному аркуші обов'язково вказується назва навчального закладу, факультет, кафедра, тема роботи, інформація про автора та наукового керівника, місце й рік написання (див. додаток 8).

У *плані* подаються назви структурних елементів курсової роботи («ВСТУП», «ПАРАГРАФИ або РОЗДІЛИ і ПІДРОЗДІЛИ основної частини», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ») та номери їхніх початкових сторінок.

План дослідження – це «макет», що відображає структуру, логіку викладу тексту курсової роботи і його посторінкове розташування. План повинен бути ретельно продуманим, таким, що розкриває тему курсової роботи, дозволяє уникнути безсистемності, порушення логіки дослідження, хаотичного нагромадження фактів, дублювання.

Зміст тексту курсової роботи ділиться на крупні та дрібні частини (рубрикація тексту), що виявляється в наявності структурних компонентів – параграфів або розділів і підрозділів. Поділ роботи на частини повинен

відповідати логіці розкриття теми. Тому, з одного боку, не слід вводити в план структурні одиниці, що не відповідають темі або пов'язані з нею лише побічно, а з другого боку, пункти плану мають повністю структурно розкрити тему. Параграфи не можуть дублювати один одного за змістом, але разом вони повинні повністю розкривати тему курсової роботи.

Назви та послідовність заголовків у плані й тексті роботи мають повністю збігатися, не можна скорочувати або подавати їх в іншому формулюванні, послідовності та підпорядкованості. Зразки оформлення планів курсових робіт подано в додатку 9.

Вступ у курсовій роботі – це одна з її ключових частин, оскільки в ній розкривається не лише стан розробки проблеми, що досліджується, але й завдання, які ставить студент, очікувані результати тощо. Це та частина наукової роботи, на яку звертають особливу увагу керівник, члени комісії, рецензент, тому їй потрібно приділяти багато уваги, декілька разів повертатися до неї, уточнювати.

Вступ роботи повинен бути правильно структурований (див. додаток 10).

У *вступі* передусім обґрунтовується актуальність проблеми, визначається її місце в системі навчання і виховання учнів молодшого шкільного віку на сучасному етапі.

Актуальність теми – це один з основних критеріїв її вибору, що мотивує дослідника до розв'язання поставленої проблеми дослідження саме у визначений час та за тих обставин, які склалися. Обґрунтування актуальності повинно містити аргументацію соціального та педагогічного значення обраної проблеми, викладену в певній послідовності.

Передусім слід обов'язково вказати, які соціальні чинники обумовлюють необхідність розробки обраної теми, пов'язавши свої судження з сучасним історичним контекстом, підтвердити свої судження посиланнями на офіційні документи. Потім подається короткий аналіз стану теоретичної розробки проблеми дослідження, обґрунтовується тема курсової роботи з позицій розвитку педагогічної думки на різних етапах її становлення (як обрана проблема трактувалася раніше, які її аспекти розглядалися, що вдалося вирішити, що залишилося поза увагою вчених, чому вибраний аспект є актуальним у наш час тощо). Огляд проведених досліджень з теми має презентувати ґрунтовне ознайомлення студента з науковою літературою, його вміння систематизувати джерела, критично їх розглядати, виділяти істотне, оцінювати раніше зроблене вченими, визначати головне й протиріччя в сучасному стані обраної теми. Матеріали такого аналізу слід систематизувати в певному логічному зв'язку і послідовності чи історичній ретроспективі.

До того ж, обґрунтовуючи тему дослідження, важливо розрізняти наукову та практичну актуальність. Проблема може бути вже вирішена на рівні

науково-педагогічних досліджень, але отримані результати не впроваджені в освітню практику. Тому для її подальшої розробки потрібно організувати практичне впровадження отриманих результатів.

Обґрунтування актуальності повинно бути не багатослівним, а стислим і лаконічним. Не потрібно починати її характеристику дуже здалеку. У вступі також не варто подавати визначення досліджуваних явищ, детально розкривати погляди класиків педагогіки і сучасних науковців з проблеми дослідження, цитувати їхні думки. Натомість необхідно зробити короткий огляд історико-педагогічної та науково-методичної літератури, узагальнити позиції науковців з досліджуваної проблеми; показати стан і головні напрями її розробки в педагогічній теорії та освітній практиці, висловити своє ставлення до теоретичних розробок і практичного досвіду. Доречно також показати проблеми, протиріччя, виявлені в науковій літературі, на розв'язання яких буде спрямоване дослідження. Приклади обґрунтування актуальності теми курсової роботи подано в додатку 11.

Обов'язковими елементами вступу до курсової роботи є об'єкт і предмет дослідження. *Об'єкт* дослідження – це певний процес чи явище, яке породило проблемну ситуацію, існує незалежно від суб'єкта пізнання, і на яке звернув увагу дослідник. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. Об'єкт виступає як задане. Предмет – те, що шукається, встановлюється. *Предмет* дослідження – конкретніший за своїм змістом: у ньому фіксується властивість або відношення до об'єкта, яке потребує спеціального цілеспрямованого вивчення. Як бачимо, об'єкт має більш широкі межі, ніж предмет, тому в одному об'єкті може бути виокремлена низка предметів. Предмет включає лише ті елементи, зв'язки, відношення об'єкта, які мають вивчатися у конкретній науковій роботі (див. додаток 12).

Приклади формулювання об'єкта й предмета курсового дослідження подано в додатку 13.

Далі у вступі подаються мета й завдання дослідження, які повинні корелюватися з його об'єктом і предметом.

Мета – один з елементів свідомої діяльності людини, який характеризує мислене передбачення результату діяльності і шляхи його реалізації за допомогою певних засобів. Мета наукових досліджень – центральний елемент структури і найважливіший методологічний інструмент дослідження.

Встановлення *мети дослідження* – це вибір оптимальних з точки зору потенційних можливостей реальної педагогічної дійсності способів її перетворення з існуючого положення в нове, те, яке шукає і бажає дослідник. Тобто, це прагнення досягти ідеалу в певній сфері педагогічної роботи. Цілепокладання відбувається на підставі передбачення, пов'язаного з порівнянням ідеалу з реальністю й прагненням наблизитися до ідеалу. Слід

пам'ятати про 3 структурні елементи формування мети дослідження:

1. Об'єкт дослідження.
2. Його кінцевий результат.
3. Шлях досягнення кінцевого результату.

Перевірку правильності сформульованої мети можна здійснити шляхом постановки контрольних питань:

1. Що досліджується?
2. Як, яким шляхом досліджується?
3. Що дослідження дає суспільству?

Починати формулювання мети доречно з показу суспільної значущості дослідження, а саме: *вдосконалення...; розробка...; прискорення...; підвищення ефективності (якості)...; активізація...; стимулювання...; підвищення рівня...; інтенсифікація...; покращення...; укріплення...; поглиблення... тощо*. Далі вказуємо об'єкт дослідження: *процесу (екологічної освіти ..., морального виховання..., навчання грамоти..., формування світогляду молодших школярів)*. І на завершення розкриваємо шлях досягнення кінцевого результату: *шляхом обґрунтування та впровадження визначених педагогічних умов: ... ; на основі аналізу та використання передового педагогічного досвіду ... тощо*.

Не варто починати мету зі слів: *вивчити вплив..., визначити стан..., дослідити ефективність ..., розробити методуку ..., обґрунтувати оптимальні терміни..., дати характеристику ..., встановити закономірності...* Ці словосполучення визначають спосіб досягнення мети, а не саму мету.

Під завданнями розуміють конкретну ситуацію, яка потребує свого перетворення для досягнення певної мети. Завдання завжди містять відоме (окреслення умов ситуації) і невідоме, те що шукають, потребують, розраховане на вдосконалення певних дій, прикладання зусиль для просування до мети, для вирішення поставленої проблеми. Не слід захоплюватися кількістю завдань, дуже важливо виділити основні, причому потрібно ставити як теоретичні, так і прикладні завдання (розкриття сутності понять, розробка критеріїв і показників, вивчення реального стану й досвіду роботи, підготовка методичних рекомендацій тощо). Оптимальна кількість завдань для курсової роботи – 3-5, серед яких:

– *завдання історико-діагностичного змісту* – пов'язані з вивченням історії і сучасного стану проблеми, дефінітивним аналізом, визначенням загальнонаукових, психологічних і педагогічних основ дослідження;

– *завдання теоретико-моделюючого змісту* – пов'язані з розкриттям структури, сутності того, що вивчається, та способів його перетворення;

– *завдання практично-перетворювального змісту* – передбачають добір методів, прийомів, засобів раціональної організації освітнього процесу, розробку практичних рекомендацій.

Вибудувати правильну систему поставлених завдань означає визначити «маршрут» пошуку, тобто з'ясувати, в якій послідовності досліднику слід вирішувати поставлену проблему. Побудова означеної системи завдань частіше всього відбувається шляхом з'ясування того, про що слід дізнатись, встановити, щоб досягти поставленої мети. Приклади формулювання мети та завдань дослідження подані у додатку 12.

У цій структурній частині курсової роботи зазначаються методи дослідження, починаючи з найпростіших і завершуючи складнішими, за можливості і педагогічним експериментом. Слід вказувати емпіричні методи дослідження і не акцентувати увагу на теоретичних. Студент має чітко прописати базу дослідження (заклад, в якому проводитиметься емпіричне дослідження, кількість учасників), а також показати структуру роботи.

В *основній частині* курсової роботи розкривається зміст теми, подаються результати теоретичного аналізу проблеми, розглядається методика проведення емпіричного дослідження, узагальнюються його результати, описується передовий педагогічний досвід. Зміст структурних елементів основної частини повинен точно відповідати темі курсової роботи та повністю її розкривати, а також узгоджуватися із запланованими завданнями. Тобто кожне завдання має розкриватися в певному параграфі чи розділі роботи, а його результати висвітлюватися у відповідному порядку у висновках.

Основна частина повинна містити такі матеріали:

- аналіз історико-педагогічної та науково-методичної літератури з обраної проблеми;
- визначення й дефінітивний аналіз основних понять, що використані в роботі;
- характеристика різних підходів до вирішення проблеми дослідження;
- аналіз передового педагогічного досвіду;
- методика організації емпіричного дослідження та опис його результатів.

Тут варто подати аналіз поміщених, як правило, в додатках практичних матеріалів: планів-конспектів, фотографій, учнівських робіт, результатів опитування респондентів, схем, таблиць тощо. Ці матеріали повинні бути підписані, а додатки пронумеровані.

Основна частина курсової роботи з педагогіки початкової освіти складається з 3-5 параграфів, рідше 2 розділів, які, в свою чергу, поділяються на підрозділи. Назви структурних підрозділів повинні розкривати певні аспекти теми курсової роботи (як теоретичні, так і практичні). Заголовки окремих частин курсового дослідження мають бути короткими і відображати головну сутність викладеного.

Перша частина роботи (розділ 1, якщо робота виконується за складним планом) відображає, як правило, теоретичне обґрунтування обраної педагогічної проблеми, а назва розділу – її сутність. В огляді літератури лаконічно окреслюють основні етапи розвитку наукової думки з конкретного питання, в аналітичному плані, критично висвітлюють праці дослідників, називають ті аспекти, що залишилися невирішеними, і, таким чином, визначають місце курсової роботи в розв'язанні обраної проблеми. Бажано закінчувати огляд літератури коротким резюме щодо необхідності проведення досліджень у даній галузі.

У теоретичній частині курсової роботи з *історії педагогіки* висвітлюється історико-педагогічний аспект проблеми, її філософські основи. З огляду на тему дослідження аналізуються погляди одного або декількох представників класичної педагогічної думки на основі їхніх праць та інших інформаційних джерел. У процесі вивчення першоджерел студенти проводять аналіз і узагальнення опрацьованого матеріалу, висловлюють власну позицію, цитують найголовніші думки тощо.

Вивчати й характеризувати педагогічні ідеї видатних учених під час написання курсової роботи з історії педагогіки можна в різній послідовності. Набув поширення *хронологічний принцип*, за яким спочатку варто проаналізувати праці тих учених, які були першими, хто звернувся до обраної проблеми, потім презентувати наступні за часом виконання дослідження. Можна розкривати ідеї видатних педагогів за *ґрунтовністю їх реалізації*: у першу чергу розглядаються найбільш вагомні роботи, які присвячені обраній темі, а потім ті, в яких вона висвітлена побіжно. Якщо ґрунтовних праць з теми дослідження немає, а лише окремі науковці зверталися до проблеми під різним кутом зору, то в такому випадку є сенс дотримуватися *тематичного принципу*: показати, як окремі аспекти питання, яке розглядається, висвітлені в публікаціях (монографіях, статтях) інших учених.

Не варто під час розкриття теми дослідження вдаватися до розгорнутих історичних екскурсів, докладно характеризувати суспільну чи економічну ситуацію, зловживати деталями з життя й творчості видатного педагога. Доречно використовувати лише ті факти, які сприяють розкриттю теми роботи, важливі для дослідження суті педагогічних явищ і процесів; необхідно осмислювати їх у причинно-наслідкових зв'язках, розглядати з точки зору історико-педагогічної детермінованості, робити узагальнення та висновки.

Слід уникати викладення тексту теоретичної частини роботи шляхом компонування уривків з декількох наукових джерел.

Друга частина роботи (або розділ 2, якщо робота виконується за складним планом) в основному присвячується емпіричній перевірці представлених теоретичних положень. Студент повинен висвітлити те нове, що він вносить у

розробку проблеми, порівняти його з висновками інших науковців і практиків. Обґрунтовується вибір напряму емпіричного дослідження, подається програма дослідницької роботи, розробляється загальна методика проведення дослідження та окреслюються методи вирішення поставлених завдань. Також вказується місце й час проведення дослідження, характеризується матеріал, який узято для досліджень, детально описуються використані методи. Тут подаються отримані результати емпіричного дослідження, що відображені в математично опрацьованих і якісно проаналізованих даних спостережень, опитувань тощо. В цій частині описуються також результати вивчення передового педагогічного досвіду з проблеми дослідження.

Студентам денної форми навчання рекомендується використовувати матеріали, зібрані в період проходження різних видів педагогічної практики. Студентам-заочникам варто використовувати в курсовій роботі власні напрацювання та спиратися на досвід роботи своїх колег.

Аналіз отриманих результатів виконують по можливості із застосуванням методів математичної статистики, які обираються відповідно до мети, завдань і специфіки дослідження. Якщо неможливо застосувати статистичні методи, обмежуються виконанням змістовного аналізу даних.

Курсова робота з *історії педагогіки*, як правило, в цілому носить теоретичний характер. Якщо ж є емпіричне дослідження, то воно може полягати в розкритті стану реалізації обраної історико-педагогічної проблеми в практиці роботи сучасної школи.

У *висновках* (див. додаток 15) потрібно викласти дані, отримані в результаті проведеного дослідження відповідно до поставлених завдань. Формулювання висновків має бути чітким і лаконічним. Спершу варто коротко охарактеризувати стан вивчення проблеми (теми) в цілому, окресливши його актуальність. Далі потрібно викладати результати дослідження, які базуються на висновках, зазначених у кінці кожного параграфу. Потім необхідно наголосити на якісних і кількісних показниках отриманих результатів, обґрунтувати їх достовірність. Висновки доречно завершити поданням авторських *рекомендацій* студентам, учителям-практикам щодо вдосконалення освітньої практики в досліджуваному напрямі (див. додаток 16).

Додатки повинні допомогти авторові поглибити уявлення про виконану роботу, довести її достовірність. У них подають практичні й допоміжні матеріали з досліджуваної проблеми, що не ввійшли до тексту основної частини курсової роботи:

– окремі громіздкі теоретичні викладки, здебільшого систематизовані, представлені в таблицях, схемах;

– інструкції та методики, які були використані в процесі виконання курсової роботи;

- таблиці первинного обліку спостережень, досліджень;
- таблиці статистичної обробки емпіричних даних;
- конспекти або фрагменти уроків і форм позаурочної та позакласної роботи;
- наочні матеріали до занять;
- фото-, відеоматеріали тощо (див. додаток 17).

Список використаних джерел, який подається в кінці курсової роботи, дає уявлення про те, наскільки автор зумів вивчити стан досліджуваної проблеми, володіє предметом дослідження. Він показує не лише ступінь використання наукових та методичних джерел, вивчення досліджуваної теми в цілому, а й глибину авторської роботи над темою, наукову етику і культуру наукової праці студента.

Список має містити в середньому 30-40 джерел з проблеми дослідження, серед яких мають бути лише ті джерела, на які є посилання в тексті роботи. Під час написання курсової роботи з педагогіки початкової освіти студент повинен опрацювати різні види інформаційних джерел: державні документи в галузі освіти й виховання, підручники й посібники з педагогічних дисциплін та шкільні підручники, монографії, словники, довідники, дисертації та їх автореферати, праці класиків педагогіки, статті у фахових журналах, збірках науково-практичних конференцій, освітянській періодиці тощо. Серед інформаційних джерел обов'язковими є найновіші науково-методичні публікації останніх років.

У списку наукових джерел курсової роботи з *історії педагогіки* особлива увага має бути приділена першоджерелам, працям класиків педагогіки, архівним матеріалам.

В умовах упровадження в систему вищої освіти інформаційних технологій також доречно використовувати під час написання курсової роботи електронні ресурси, які студенти можуть знайти у всесвітній мережі Інтернет.

7. Вимоги до оформлення курсової роботи

Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним
Г.С.Сковорода

Завершальним етапом виконання курсової роботи є оформлення тексту, додатків та списку використаних інформаційних джерел з дотриманням відповідних вимог.

Курсова робота виконується на стандартних листах формату А4 (210x297 мм) і розміщується на одній стороні аркуша. *Поля*: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм. Курсова робота виконується українською мовою, друкується за допомогою комп'ютерного набору, зшивається, подається в папці-швидкозшивачі. Текст набирається шрифтом Times New Roman 14, між рядками інтервал – 1,5 (30 рядків на сторінку), повинен бути відформатованим по ширині й без перенесень.

Обсяг основного тексту курсової роботи (без додатків і списку використаних джерел) близько 1-го умовного друкарського аркушу (1 у.д.а. дорівнює 24 сторінки машинопису – 30 рядків на сторінку).

Кожна сторінка, починаючи з третьої, нумерується. Нумерацію сторінок подають арабськими цифрами без значка «№», проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Додатки і список використаних джерел не входять в основний обсяг роботи, але їх сторінки нумеруються за принципом наскрізної нумерації, наприклад, якщо попередній структурний елемент закінчується на сторінці 31, то додатки починаються з 32-ї.

Такі структурні частини, як «ПЛАН», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», подаються з нової сторінки, але не мають порядкового номера в змісті роботи. Параграфи, розділи нумеруються арабськими 1, 2. Підрозділи складного плану позначаються арабськими цифрами з подвійною нумерацією: перша цифра

вказує на розділ, до якого відноситься підрозділ, друга – номер підрозділу, наприклад «2.3.» – третій підрозділ другого розділу. Значок «§» не використовується.

Текст *плану* рівняють до лівого краю. Назви підпорядкованих рубрик друкують з відступом вправо тим більшим, чим нижчий їхній ранг. Заголовок кожного наступного ступеня зміщують на три-п'ять знаків вправо відносно заголовка попереднього. У назвах рубрик слів не переносять, крапок у кінці не ставлять, текст багаторядкової назви рубрики рівняють до лівого краю. Невикористану під назву рубрики частину її останнього рядка заповнюють крапками аж до номера сторінки.

План не лише розкриває всю структуру наукової роботи і містить найменування, а й передбачає нумерацію початкових сторінок усіх параграфів (чи розділів і підрозділів). Нумери сторінок, на яких надруковані назви рубрик, проставляють праворуч, рівняючи до правого краю.

Кожен пункт *вступу* описується, починаючи з нового абзацу, але не нумерується й не оформлюється у вигляді заголовка. Ключові слова (актуальність роботи, тема, об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, методи, база дослідження) виділяють жирним шрифтом. Обсяг вступу – до 3-х сторінок.

Кожен розділ варто починати з нової сторінки, відстань між параграфами чи підрозділами, між заголовком і текстом має становити 1 рядок. Після номера розділу, наприклад, «РОЗДІЛ 2», крапку не ставлять, а друкують заголовок розділу (за складного плану). Якщо вказується номер підрозділу, то ставиться крапка і далі йде його назва: «2.3. Назва». Кожен розділ включає в себе декілька питань і поділяється на 2-4 підрозділи.

Назва кожного параграфа (розділу і підрозділу) в тексті виділяється жирним шрифтом.

Не допускається називати розділи курсової роботи загальним визначенням, наприклад, перший розділ: «Теоретична частина», «Теоретичний розділ», «Теоретичне обґрунтування» тощо; другий розділ – «Практична частина».

Текст курсової роботи має бути оформлений таким чином, щоб було зрозуміло, які факти, ідеї та твердження належать її автору, а які запозичені в інших. В останньому випадку має бути зрозумілим, кому вони належать. Не можна вихоплювати цитату з контексту, спотворюючи чужий текст. Необхідно, щоб цитата логічно поєднувалася з авторським текстом. Недоцільно перевантажувати текст цитатами, а також цитатою завершувати параграф або розділ.

У процесі написання роботи необхідно стежити за коректністю цитувань, для цього потрібно використовувати покликання на публікації та інші матеріали, подані в розділі «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» у квадратних дужках із зазначенням номера (за списком) і сторінки цитування.

Покликання – уривок, витяг з якого-небудь тексту, який цитують у викладі матеріалу, з точною назвою джерела й вказівкою на відповідну сторінку. Під час написання наукової роботи дослідник зобов'язаний оформлювати покликання на кожен цитату, використану думку, приклад того чи іншого автора, у якого їх запозичено, ті ідеї чи висновки, на підставі яких розробляють проблеми чи розв'язують завдання, поставлені у статті, монографії тощо. Це дає змогу відшукати потрібний документ і перевірити точність зазначених відомостей, з'ясувати інформацію, обставини, контекст. Відсутність покликань – підстава говорити про плагіат, а їх наявність засвідчує етику дослідника.

Найвагоміші та найважливіші авторські думки дослідників, визначення ключових понять, класифікації, вимоги подаються дослівно у вигляді цитат. У разі прямого цитування, коли дослівно наводиться частина тексту певного джерела, цитований текст подається в лапках. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, викладений автором. Покликання на джерело зазначають відразу після закриття лапок у квадратних дужках, вказавши після коми сторінки, на яких міститься поданий текст. Наприклад, [9, с. 25], це значить, що наведена інформація міститься в дев'ятому за списком джерелі інформації на 25-й сторінці.

Непряме цитування, одна або декілька думок викладаються власними словами, відображаючи головну інформацію близько до цитованого оригінального тексту, та супроводжується покликанням на джерело без позначення сторінок (наприклад: [5]). Покликання на декілька видань оформлюється так: [5; 7; 10; 23] (вказуються порядкові номери в списку джерел). У разі покликання в курсовій роботі на наукові праці, погляди конкретних дослідників, ініціали авторів пишуть перед прізвищем, наприклад: *«Сутність особистісно зорієнтованого підходу у вихованні досліджував у своїх працях І. Д. Бех [5], який...»*. При цитуванні джерел й покликанні на них слід дотримуватись правил (див. додаток 18). У цьому ж додатку розкриваються особливості оформлення різних видів цитат.

У другій частині роботи (практико-орієнтованій) дається програма дослідницької роботи (наприклад, перший параграф другого розділу можна назвати таким чином: «2.1. Організація емпіричного дослідження»).

Результати проведеного емпіричного дослідження підтверджуються зведеними таблицями, ілюстраціями, які подаються після тексту, в якому вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. До ілюстративних матеріалів належать схеми, діаграми, креслення, рисунки, фотографії тощо, які називають незалежно від типу *рисунками* і позначають скорочено «Рис.». Цифровий матеріал (первинні експериментальні дані та результати їхнього опрацювання),

а також дані для порівняння часто подають у курсових роботах у вигляді таблиць і позначають тим самим словом «Таблиця».

Таблиці та рисунки мають бути розміщені в межах полів стандартного аркуша та подаватися безпосередньо після тексту, де згадані вперше, або на наступній сторінці, обов'язково нумеруватися, але окремо таблиці й окремо ілюстрації (наприклад, «Рис. 2.», «Таблиця 1.», або «Рис. 2.3», «Таблиця 1.2», що означає третій рисунок другого розділу або друга таблиця першого розділу, якщо курсова робота виконується за складним планом).

Позначка «Рис. 1.2», назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Позначка «Таблиця 1.2» ставиться в правому верхньому куті, а після неї подається відповідний заголовок таблиці, який розміщується над таблицею. Заголовки граф у таблиці варто починати з великої літери, підзаголовки – з малих, якщо вони є продовженням заголовків, та з великих, якщо вони є окремими реченнями. Крапки в кінці заголовків і підзаголовків граф, найменувань параметрів, у кінці тексту, в осередках текстових таблиць не ставляться. Проміжні розділові знаки в текстових таблицях проставляються, можливі й крапки між пропозиціями.

По можливості таблицю слід розташовувати на одній сторінці. Якщо ж рядки або графи таблиці виходять за формат аркуша, таблицю ділять на частини, які, залежно від особливостей таблиці, переносять на інші аркуші. Нумераційний і тематичний заголовки таблиці вказують один раз над першою частиною таблиці, над наступними частинами пишуть «Продовження табл. 2.1».

Якщо таблиця безпосередньо з текстом не пов'язана або займає багато місця, тоді її можна помістити в додатках з посиланням у тексті роботи. При переносі частини таблиці на інший аркуш слово «Таблиця», номер її та назву вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2.»

При посиланні на ілюстрацію вказують «рис. 1.2», на таблицю – «у табл. 1.3». Якщо є декілька посилань на одну таблицю, то слово «дивись» скорочують – «див. табл. 1.2».

Висновки можуть бути представлені або суцільним текстом або з виділенням окремих блоків. При структуруванні тексту кожен пункт висновків може позначатися списком (цифрами, буквами, рисочками тощо). Нумерація висновків відповідно до завдань надасть їм більшої чіткості та системності.

Кожен *додаток* має свій заголовок і починається з нової сторінки, їх кількість не обмежується. Додатки нумеруються або позначаються великими літерами української абетки (за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ), наприклад,

«Додаток А». На всі додатки в тексті повинні бути посилання, наприклад: (додаток А), (додаток 1), (див. додаток А), (див. додаток 1).

Текст додатка за необхідності може бути поділений на розділи та підрозділи, які нумеруються в межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (номер чи літеру) і крапку, наприклад, «1.2 чи А.2.» – другий розділ додатка 1 чи А; «3.3.1 чи В.3.1.» – перший підрозділ третього розділу додатка 3 чи В.

Ілюстрації, таблиці, які розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад. «Рис. 1.1» або «Рис. А.1.» – перший рисунок додатка 1 чи А; «Таблиця 2.2» чи «Табл. Б.2.» – друга таблиця додатка 2 чи Б.

Додаток оформлюється за схемою:

– у правому верхньому кутку аркуша жирним шрифтом слово «Додаток» та номер чи літера, що його позначають;

– під ним посередині рядка назва додатка, наприклад, «Анкета для вчителів на виявлення їхніх професійно ціннісних мотивів»;

– основний тест додатка.

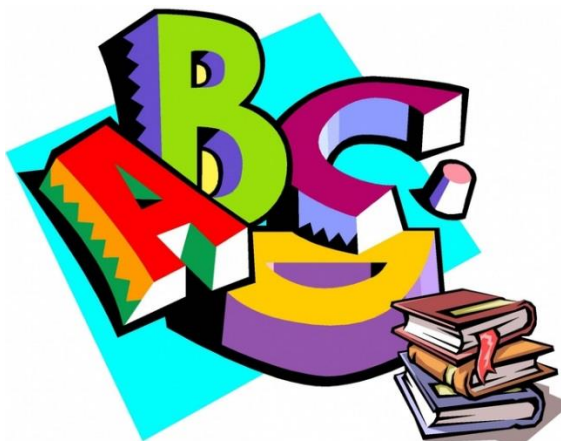
Інформаційні джерела подаються з повним дотриманням вимог: в алфавітному порядку із зазначенням прізвищ авторів, повної назви, місця видання, видавництва, року видання, кількості сторінок. Спочатку наводиться література українською та російською мовами (впереміж, кирилицею), а потім джерела, набрані латинським шрифтом. Оформлюється список джерел інформації відповідно до нових вимог, затверджених у 2015 році згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (додаток 19).

Книги і статті розміщуються в «Списку використаних джерел» таким чином: прізвища авторів подаються в алфавітному порядку, монографії і статті не розмежовуються. Колективні публікації (що мають більше трьох авторів) розміщуються в «Списку використаних джерел» відповідно до першої літери назви книги. Якщо автор курсової роботи вивчав збірку статей, але використовував лише одну статтю, він повинен включити до «Списку використаних джерел» лише цю статтю, а не всю збірку в цілому. Якщо використано дві статті з однієї збірки або й більше, до «Списку використаних джерел» включаються як збірка в цілому (на першу літеру її назви), так і всі використані статті окремо.

У разі використання публікацій (матеріалів) Інтернет мережі необхідно робити докладний опис джерела відповідно до загальноствановлених вимог з обов'язковою вказівкою на автора публікації та «адресу» сайту.

Матеріал курсової роботи без такого роду посилань вважається плагіатом. Усі публікації, включені до «Списку використаних джерел», нумеруються. Нумерація повинна бути наскрізною.

8. Мовленнєве оформлення і стиль викладу змісту курсової роботи

Українська мова в багатстві, витонченості та гнучкості форм не поступається ані жодній із сучасних літературних мов слов'янства і не бідна аж ніяк на поняття, аби нею заважко було перекладати глибину філософських думок і змальовувати високохудожні образи. Це не мова простолюду тільки, як твердять московські невігласи, а мова цілої нації, політичне майбутнє якої йще попереду, але чиє місце на право самостійного розвитку в ряду цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим.

М. П. Драгоманов

Викладаючи зміст курсової роботи, студент повинен дотримуватися наукового стилю писемного мовлення. У писемній українській літературній мові звичайно виділяють чотири функціональні стилі: *науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній*.

Мова і стиль наукової роботи як частина писемної наукової мови склалися під впливом так званого академічного етикету, сутністю якого є інтерпретація власної та запозичених точок зору з метою обґрунтування наукової істини. Саме тому науковий виклад складається, головним чином, із роздумів, доведень істин, виявлених у результаті дослідження і носить формально-логічний характер. Це знаходить своє відображення в усій системі відповідних мовленнєвих засобів: термінів, наукової фразеології, цитат, посилань, складних синтаксичних конструкцій, відносних прикметників, безособових узагальнених і неозначених дієслівних форм тощо.

Для наукового тексту характерними є *сміслова завершеність, цілісність і зв'язність* його частин, що вимагає широкого використання складних речень, тому в науковому стилі викладу переважають складнопідрядні речення, оскільки вони більш гнучко відбивають логічні зв'язки всередині тексту. Окремі речення і частини складного синтаксичного цілого, як правило, дуже тісно пов'язані один з одним, кожен наступний базується на попередньому або є наступною ланкою у роздумах.

Найважливішим засобом вираження *логічних зв'язків* є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на *послідовність розвитку думки* («спочатку, передусім, насамперед, до того ж, окрім цього,

потім, по-перше, по-друге тощо»); **заперечення** («проте, тимчасом, але, у той час як, тим не менше, аж ніяк»); **причинно-наслідкові відношення** («у зв'язку з цим, у контексті цього, з огляду на це, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж»); **перехід від однієї думки до іншої** («раніше ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимось на..., акцентуємо на..., апелюємо до..., необхідно зупинитись на..., варто відзначити..., необхідно розглянути...»); **результат, висновок** («отже, значить, як висновок, резюмуючи, підсумовуючи, слід сказати...»). **Засобами логічного зв'язку** можуть виступати займенники, прикметники і дієприкметники («певний, той, такий, названий, вказаний тощо») та стійкі сполучення типу «навести результати», «як показав аналіз», «на підставі отриманих даних», «підсумовуючи сказане», «звідси випливає, що».

Завдяки спеціальним термінам стає можливим у короткій та економній формі давати розгорнуті визначення і характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ. Варто враховувати, що **науковий термін** – це не просто слово, а втілення сутності певного явища. Добирати наукові терміни і визначення потрібно дуже уважно. Не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію, пам'ятаючи, що кожна галузь науки має свою, притаманну тільки їй, термінологічну систему.

До **особливостей наукової мови**, котрі суттєво впливають на мовностилістичне оформлення дослідження, відносяться: наявність великої кількості іменників з абстрактним значенням, а також віддієслівних іменників («дослідження, розгляд, вивчення» тощо); відносні прикметники, оскільки саме вони, на відміну від якісних, дають змогу з граничною точністю вказувати достатні і необхідні ознаки понять; якісні прикметники вищого та найвищого ступенів («найбільш», «найменш»). Широко вживаються також дієслівні форми недоконаного виду минулого часу дійсного способу, бо вони не фіксують відношення до дії, яка описується, на момент висловлювання. Часто використовуються зворотні дієслова, пасивні конструкції, що обумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження, наприклад: «У цій статті розглядаються...», «Передбачено визначити додаткові ...». У науковій мові дуже поширені вказівні займенники «цей», «той», «такий». Вони не тільки конкретизують предмет, але й визначають логічні зв'язки між частинами висловлювання: наприклад: «Ці дані служать достатньою підставою для висновку...»).

Своєрідним є і **синтаксис наукової мови**. Оскільки науковий стиль характеризується логічною послідовністю, то окремі речення і частини складного синтаксичного цілого дуже тісно пов'язані, кожен наступний компонент впливає з попереднього або є наступною ланкою в розповіді або міркуваннях. Тому для тексту наукової роботи, який потребує складної

аргументації та виявлення причинно-наслідкових відносин, властиві складні речення різних видів із чіткими синтаксичними зв'язками. Звідси розмаїття складених сполучників підрядності *«завдяки тому, що»*, *«між тим як»*, *«тому що»*, *«замість того, щоб»*, *«з огляду на те, що»*, *«зважаючи на те, що»*, *«внаслідок того, що»*, *«після того, що»*, *«в той час як»* тощо. Часто використовуються і похідні прийменники *«протягом»*, *«відповідно до...»*, *«у результаті»*, *«на відміну від...»*, *«поряд з...»*, *«у зв'язку з»* тощо.

Безособові, неозначено-особові речення в тексті наукових робіт вживаються при описі фактів, явищ та процесів. Називні речення використовуються в назвах розділів, підрозділів і пунктів, у підписах під рисунками, діаграмами, ілюстраціями.

Наукова мова має й *стилістичні особливості*. Для об'єктивності викладу у тексті наукових праць часто використовують вставні слова і словосполучення на позначення ступеня достовірності повідомлення. Завдяки таким словам певний факт можна подати як достовірний (*«дійсно, насправді, зрозуміло»*), припустимий (*«треба гадати, як видно»*), можливий (*«можливо, ймовірно»*). Обов'язковою вимогою об'єктивності викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу (наприклад: *«за повідомленням»*, *«за відомостями»*, *«на думку»*, *«за даними»*, *«на нашу думку»* тощо).

Стиль писемної наукової мови – це безособовий монолог. Тому виклад зазвичай ведеться від третьої особи, бо увага зосереджена на змісті та логічній послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Авторське «я» ніби відступає на другий план. У даний час замість «я» використовується форма першої особи множини. Вираз авторства через форму «ми» дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція, колективність творчості, комплексний підхід до вирішення проблем. Займенник «ми» та його похідні найкраще передає й відтінює ці тенденції (наприклад, *«на нашу думку»*). Проте нагромадження в тексті цього займенника справляє малоприємне враження. Тому рекомендується використовувати звороти, що виключають наявність цього займенника. Зокрема, такими є конструкції з невизначено-особовими реченнями (*«спочатку проводять відбір фактів для аналізу, а потім встановлюють їх закономірний прояв...»*). Використовується також форма викладу від третьої особи (*«автор вважає...»*). Аналогічну функцію виконує речення з пасивними дієприкметниками (*«розроблено комплексний підхід до вивчення...»*), в якому відпадає потреба у фіксації суб'єкта дії, що тим самим дає змогу уникати в науковому тексті особових займенників. Найчастіше в науковій комунікації переважає використання безособових форм (*досліджено, розглянуто, проаналізовано*). Особові конструкції легко перетворити у

безособові, наприклад: *я переконаний – цілком зрозуміло, що; ми вважаємо – вважається, що...*

Не прикрашають науковий текст і неточності, розмиті визначення, захоплення епітетами «надзвичайний», «неймовірний», «катастрофічний», «добрий», «гарний», «рідкий», «значний» тощо. Виразність викладу, чіткість передачі інформації забезпечуються відповідним використанням термінології, відсутністю суперечностей в аргументації, підтвердженням висновків фактами чи даними.

Для полегшення розкриття обраної теми дослідження студенти можуть використовувати «мовні кліше», які дозволять логічно й відповідно до наукового стилю розгорнути хід думок (див. додаток 20).

9. Обробка та оформлення результатів емпіричного дослідження

Прилучення вчителя до творчого дослідження я б радив починати з показу методики спостереження, вивчення, аналізу фактів. Факти – це реальний вираз, вияв об’єктивних закономірностей педагогічного процесу.

...Якраз у тому, що вчитель, спостерігаючи, вивчаючи, аналізуючи факти, творить педагогічне явище, і полягає найважливіший елемент творчого дослідження – передбачення.

В. О. Сухомлинський

У процесі написання курсової роботи з педагогіки початкової освіти важливим і водночас складним завданням для студента є зведення й обробка даних, отриманих у результаті проведення емпіричного дослідження. Після завершення дослідження студент проводить систематизацію отриманих даних, здійснює якісний і кількісний аналіз, встановлює залежності між факторами, що вивчалися.

Ще на етапі планування необхідно продумати, які емпіричні показники будуть реєструватися, з допомогою яких методів будуть оброблятися, та які висновки за різних варіантів обробки можна буде зробити.

Розрізняють такі варіанти подання інформації, отриманої у процесі дослідження: вербальна форма (тексти, мова), символна (знаки, формули), графічна (схеми, графіки), предметно-образна (макети, речові моделі, фільми тощо). Первинні кількісні дані проведення емпіричного дослідження за всіма методиками (заповнені анкети, творчі роботи, малюнки, стенограми інтерв'ю тощо) подаються в додатках, а в тексті наводять узагальнені результати статистичної обробки даних у вигляді вторинних таблиць, діаграм, графіків.

Використовуються два види обробки отриманої емпіричної інформації: *ручна* і *машинна*. Наприклад, якщо анкета містить небагато запитань, то вручну можна обробити до п'ятисот анкет. Для оформлення результатів емпіричного дослідження в процесі написання курсової роботи з педагогіки початкової освіти оптимальною є ручна обробка, оскільки чисельність вибірки досліджуваних, яка забезпечить доказовість положень, повинна бути від 30-35-и до 100-а осіб.

Для обробки результатів емпіричного дослідження під час написання курсової роботи з педагогіки початкової освіти застосовують також *статистичні, табличні та графічні методи*. Для підвищення достовірності висновків доцільно під час обробки даних використовувати *методи математичної статистики*. На рівні курсової роботи можна обмежитися використанням таких показників, як середнє арифметичне та відсотки.

Щоб кількісні показники результатів дослідження дали можливість встановити певні залежності між досліджуваними факторами, їх потрібно упорядкувати, використовуючи статистичні методи ранжування і групування.

Ранжування полягає в розподілі кількісних показників у певному порядку (наприклад, за ступенем їх важливості чи значимості, або в послідовності зростання чи навпаки – зменшення). Цей статистичний метод передбачає використання всіх другорядних і випадкових даних, що не впливають на результати проведеного дослідження.

Групування передбачає класифікацію дослідних даних на основі певних показників (показники групування) однотипних або близьких за значеннями елементів. Показники групування можуть бути кількісними і якісними.

При групуванні за *кількісними ознаками* (кількісне групування) за основу беруть ознаки, які можна охарактеризувати кількісно (наприклад, результати опитування, швидкість процесів, продуктивність праці, точність виготовлення виробів тощо). Кількісні ознаки завжди можна вимірювати відповідними одиницями, а результати упорядковувати за певною послідовністю (зростання, зменшення, періодична повторюваність тощо).

При групуванні за *якісними ознаками* (атрибутивне групування) за основу беруть ознаки, які неможливо охарактеризувати кількісно, але вони можуть так повторюватися, що це дає можливість визначати, наприклад, національність або соціальне походження опитуваних. З якісних ознак неможливо скласти якусь послідовність.

Дослідні дані можуть бути згруповані за однією або кількома ознаками. За кількістю ознак розрізняють просте й комбіноване групування. Доцільним вважається групування не більше, ніж за трьома ознаками.

Типова логіка викладу результатів емпіричного дослідження передбачає подання результатів емпіричного дослідження у вигляді таблиць і рисунків (графіків, діаграм, гістограм). Статистично впорядковані дослідні дані для зручності подальшого використання заносять до таблиць, які дають можливість відображати кількісні ознаки досліджуваного об'єкта в стислому вигляді, компактно, систематизовано й наочно. Наведені в таблиці дані зручно порівнювати та аналізувати. Таблиця може бути не тільки засобом представлення зібраних під час експерименту даних, але й їх інтерпретації. Тому важливо знати, як правильно скласти таблицю, який її вид доцільно обрати.

Кожна таблиця має дві частини: *текстову*, до якої відносяться заголовки таблиці та необхідні словесні пояснення; *цифрову*, в якій подаються статистичні числові дані, номер таблиці.

Інформативність таблиці залежить від вдалої її побудови. Правильний вибір структури таблиці допомагає краще розкрити сутність поміщених у ній даних і зв'язки між ними. Залежно від структури найчастіше створюють такі таблиці: *проста таблиця*, яка містить перелік даних, зібраних про окремі явища чи характеристики досліджуваного педагогічного явища чи факту; *групова таблиця*, що включає окремі дані про педагогічні явища, які групують за певною ознакою; *комбінована таблиця*, в якій подаються дані про досліджувані педагогічні явища, згруповані за кількома ознаками; *складена таблиця*, яка об'єднує декілька простих або групових таблиць; *шахова таблиця*, що є різновидом комбінаційних таблиць, за допомогою якої стає можливим зручно показати зв'язки між досліджуваними ознаками. Зразки оформлення різних видів таблиць подано в додатку (див. додаток 21).

Результати розподілу отриманих даних емпіричних досліджень зручно стисло та наочно подати за допомогою графічних методів. За допомогою вдало побудованих *графіків* чи *діаграм* можна відобразити не тільки конкретні дані, а й закономірності, які вони відображають.

Графік – цифровий малюнок, який дозволяє представити суть явища, сприяє його аналізу та популяризації результатів. Графічні зображення результатів досліджень найчастіше будують на основі системи прямокутних

координат. Для побудови графіків застосовують рівномірні та нерівномірні (функціональні) шкали. *Рівномірною* вважається шкала, протягом якої відстань між двома сусідніми поділками не змінюється. У *функціональній* шкали відстань між двома сусідніми поділками постійно змінюється за певним математичним законом (прикладом може бути логарифмічна шкала). Застосовують нерівномірні шкали для більш наочного зображення окремих графічних залежностей.

Побудова графіка включає такі етапи:

- вибір шкали й побудова координатної сітки з урахуванням доцільного масштабу графічного зображення;
- відкладання дослідних точок (тобто числових значень результатів експерименту) на координатній сітці;
- з'єднання дослідних точок ломаною або плавною лінією так, щоб вона по можливості проходила якнайближче до них. Наприклад, для описання динаміки рівня інтересу учнів до навчання використовується лінійний графік.

Більш наочно, ніж лінійні графіки, залежності між досліджуваними факторами відображають діаграми: *лінійні*, *стовпчикові* (вертикальні та горизонтальні), *стрічкові* та *секторні*. Ступінь наочності діаграм значно підвищується завдяки їх об'ємності, можливості нанесення словесних пояснень та різноманітних умовних позначень. Зразки оформлення рисунків подано в додатку (див. додаток 22).

У роботі узагальнені дані емпіричного дослідження у вигляді таблиць і рисунків не лише подаються в тексті курсової роботи, а також мають бути описані та інтерпретовані. Необхідно не лише обраховувати отримані числові дані, а й розкривати закономірності та зв'язки, подавати педагогічний аналіз, наводити пояснення отриманих результатів.

10. Підготовка виступу та презентації для захисту курсової роботи

Кращий оратор той, хто здатен сказати якомога менше за допомогою найбільшої кількості слів.

Семюель Батлер

На захист курсової роботи студент готує усний виступ у формі доповіді, для оголошення якої надається до 10-ти хвилин. Варто пам'ятати, що захист курсової роботи – це не стільки демонстрація знань інформаційних джерел, які мають пряме відношення до обраної теми, скільки виявлення загального рівня культури наукового дослідження, здатності пов'язувати теорію з практикою, використовувати педагогічні ідеї для розв'язання актуальних навчально-виховних завдань.

Зміст доповіді повинен містити найголовніші ідеї і сформулювати у членів комісії загальне позитивне враження про проведене дослідження, оскільки саму роботу зазвичай знають лише студент і його керівник. Якість виступу студента під час захисту є одним із критеріїв, який ураховується при виставленні остаточної оцінки за курсову роботу. Вільний, впевнений і переконливий виступ, точні й чіткі відповіді на питання, добре володіння фактичним матеріалом додають студенту бали. І навпаки, якісно написана робота у випадку, коли студент не орієнтується в проблемі, без написаної доповіді не відповідає на елементарні питання, не може бути оцінена високим балом.

Доповідь формується на основі тексту курсової роботи, найбільше з якого використовують вступ і висновки. Виступ складається з трьох смислових частин, які відповідають за змістом вступу, основній частині та висновкам курсової роботи. Для виступу на захисті студентам рекомендується підготувати коротке резюме, яке повинно містити:

- основні положення вступу (актуальність теми, елементи наукового апарату (наприклад, об'єкт, предмет, мета й завдання курсової роботи), загальна характеристика проблеми);

- найбільш важливі аналітичні положення основної частини роботи, що розкривають сутність досліджуваної теми; хід та основні результати емпіричного дослідження;

- висновки й рекомендації, які сформулював автор у заключній частині роботи.

Почати промову необхідно із звернення до членів комісії, керівника, присутніх, наприклад: *«Шановні члени комісії, присутні! Вашій увазі пропонується дослідження на тему...»*. Натомість не варто починати виступ фразами: *«Доброго дня, шановні члени комісії...»*, *«Якщо ви дозволите, то я почну...»*, *«Мені важко говорити, бо я хвилююся...»*, *«Я мав мало часу для підготовки, тому прошу мене вибачити, якщо...»*.

У вступі доповіді передусім висвітлюється актуальність досліджуваної проблеми, яку потрібно розкрити конкретно, чітко й зрозуміло в 4-5 реченнях. Доречно також вказати науковців, які вивчали обрану тему, та на праці яких спирався студент у процесі роботи над нею. Потім важливо представити

науково-категоріальний апарат дослідження. У цій частині доповіді варто розкрити і структуру роботи.

В основній частині доповіді дається загальна характеристика теоретичних засад дослідження, стисло й лаконічно розкриваються ті аспекти проблеми, які були вивчені в процесі аналізу наукових джерел. На цьому етапі висвітлення результатів проведеної роботи не варто вдаватися в детальне розкриття теоретичних положень, зловживати формулюванням понять, наведенням громіздких цитат. Натомість доречно показати загальні тенденції чи проблеми, робити порівняння, представити висновки й узагальнення.

Обрані аргументи, приклади, цитати повинні розкривати основний зміст доповіді та бути цікавими слухачам; речення мають бути чіткими й лаконічними. Також потрібно звертати увагу на добір та використання таких важливих елементів мовлення, як риторичні питання, порівняння фактів, інтонування тощо.

Найбільше уваги в основній частині доповіді необхідно зосередити на особливостях організації та проведення емпіричного дослідження, аналізі отриманих результатів з демонстрацією кількісних та якісних показників з метою обґрунтування достовірності тверджень. Для переконливості отриманих результатів доречно наводити приклади, статистичні дані. У доповіді мають бути використані лише ті ілюстрації (рисунок, діаграми, схеми, гістограми таблиці та ін.), які наведені в тексті курсової роботи.

У висновках доповіді коротко наводяться головні результати дослідження, показується теоретичне і практичне значення отриманих результатів, розкриваються можливі перспективи подальших досліджень.

Наприкінці виступу необхідно подякувати аудиторії за увагу, наприклад: *«Дякую за увагу! Готовий відповісти на запитання!»* або *«Доповідь закінчено. Дякую за увагу!»*.

Рекомендується відводити орієнтовно на вступну частину доповіді 20% часу, на основну – 70%, на висновки – 10%. Обсяг друкованого тексту доповіді повинен становити 3 сторінки. Якщо він буде більшим, то члени комісії можуть перервати виступ студента, що не дозволить розкрити головні положення дослідження. До того ж доповідач може розхвилюватися, розгубитися, втратити думку. Коли ж доповідь буде недостатньою, це тим більше спонукатиме членів комісії задавати додаткові запитання щодо змісту курсового дослідження.

Одним із критеріїв отримання найвищого балу за виконану курсову роботу є використання під час захисту комп'ютерної презентації, яка допомагає наочно представити результати курсової роботи.

Комп'ютерна презентація – це пов'язаний набір послідовних слайдів (кадрів) спеціального формату з лаконічною інформацією на визначену тему. Це зручний спосіб наочного й доступного представлення інформації.

Презентації можуть містити текст, графічні об'єкти (рисунки, діаграми тощо), звук, відео та анімовані зображення.

Основні вимоги оформлення комп'ютерної презентації:

– для оформлення презентації рекомендується використовувати програму Microsoft Power Point;

– презентація виступу на захисті курсової роботи зазвичай не повинна перевищувати 20 слайдів, кожний слайд показують ~ 0,5÷1,5 хв.

Перший слайд презентації має містити загальну інформацію: логотип і повна назва університету, факультету і кафедри, де були проведені дослідження; тема роботи; курс, форма навчання, ПБ доповідача; науковий ступінь, наукове звання, ПБ наукового керівника. На декількох слайдах (2-3) має бути представлений науково-понятійний апарат дослідження. Найважливіші теоретичні положення, визначення, класифікації подаються на наступних 2-3 слайдах. Основна кількість слайдів (10-12) має бути присвячена висвітленню результатів емпіричного дослідження. На останніх 1-2 слайдах представляються висновки та рекомендації.

– Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації, потрібно уникати занадто яскравих кольорів. Виділення в тексті мають бути максимально контрастними і обумовлені необхідністю. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були виразнішими за тло, а отже краще використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів. *Стиль оформлення має бути єдиним у межах всієї презентації.*

– Оптимальні шрифти – *Arial* або *Times New Roman* (для заголовків – не менш, ніж 24 пт, для інформації – не менш, ніж 18 пт). Необхідно уникати використання великих текстових вставок. Цифри повинні бути великими, яскравими й чіткими. Кращі кольори шрифту – чорний або синій (але не червоний, рожевий, блакитний, жовтий).

– Кожна таблиця та ілюстрація має обов'язково згадуватися в доповіді й мати пояснювальну інформацію. Текст в таблицях і підписи на осях графіків повинні добре читатися. Потрібно уникати на одному рисунку надмірно великої кількості кривих (більше, ніж 6).

– Використання анімаційних ефектів має бути виправдане й не відволікати слухачів від сприйняття суті матеріалу, що викладається. Анімацію доцільно налаштовувати на демонстрацію динамічних процесів (діаграм, рисунків тощо).

– Відеоматеріали в презентації мають бути не в стислому форматі, а в стандартному форматі MPEG I, тому що використання інших кодерів (DivX, Xvid, WMV) не дозволяє якісно показати відеоматеріали.

– Усі слайди (крім першого слайду) нумерують у правому верхньому куті.

11. Порядок захисту курсової роботи

Прийде час, коли наші нащадки будуть дивуватися, що ми не знали таких очевидних істин
Сенека

Після остаточного завершення дослідження не пізніше ніж за 10 днів до початку заліково-екзаменаційної сесії студент подає на кафедру роздруковану, зшити курсову роботу. Перевірка роботи науковим керівником здійснюється тільки після її реєстрації на кафедрі. Науковий керівник перевіряє роботу, підписує і разом з письмовим відгуком передає студентові для ознайомлення і підготовки до захисту.

Процес рецензування курсової роботи включає: визначення її позитивних сторін; виявлення й виправлення помилок, неточностей; складання рецензії з висновками про допуск роботи до захисту. Перевіряючи роботу студента, викладач відзначає помилки та недоліки, звертає увагу (якщо це має місце в роботі) на недбалість у викладі або технічному оформленні тексту, на недостатньо чіткі формулювання, підкреслює наявні орфографічні помилки і стилістичні огріхи.

У тих випадках, коли виявлені в тексті помилки і недоліки є дуже суттєвими, курсова робота повертається студентові на доопрацювання. При цьому керівникові слід конкретно й чітко сформулювати зауваження, які повинен врахувати студент. Деякі курсові роботи, повністю або значною мірою виконані не самостійно, шляхом механічного переписування першоджерел, підручників та іншої літератури, не допускаються до захисту і повертаються для повторного написання. Роботи, в яких виявлено істотні помилки, недоліки, які свідчать про те, що основні питання теми не розкрито, а також роботи, що характеризуються низьким рівнем грамотності та недотриманням правил оформлення, теж повертаються на доопрацювання.

Якщо науковий керівник не допускає роботу до захисту, її необхідно переробити з урахуванням зазначених недоліків й рекомендацій і подати не

пізніше ніж за три дні до дати захисту. Повторно виконана робота перевіряється викладачем тільки в тому випадку, якщо до неї додається варіант роботи, що не був зарахований. Викладач перевіряє, чи враховано при доопрацюванні роботи його поради, висловлені раніше. Якщо поради не враховано, то робота знову повертається студентові для доопрацювання.

Курсова робота до захисту не допускається, якщо:

- подана науковому керівникові на перевірку на будь-якому етапі виконання з порушенням термінів, установлених регламентом;
- написана на тему, яка своєчасно не була затверджена кафедрою;
- виконана не самостійно або є плагіатом;
- недбало оформлена з суттєвим порушенням вимог.

За результатами перевірки курсової роботи керівник пише відгук і виставляє оцінку до захисту, а також вчасно інформує кафедру про стан дотримання студентом графіку роботи.

Захист курсової роботи – це процедура прилюдного оголошення основних результатів проведеного дослідження.

Захист курсової роботи проводиться перед комісією в складі двох-трьох викладачів кафедри, участю керівника та в присутності інших студентів, які також захищають свої роботи. Процедура захисту передбачає такі етапи:

1. *Виступ автора курсової роботи* у формі наукової доповіді з розкриттям основного змісту роботи, специфіки емпіричного дослідження та його результатів, власних пропозицій – до 10 хвилин. Добре, коли він супроводжується мультимедійною презентацією та показом наочного матеріалу (цифрові табличні дані, графіки, схеми, рисунки, учнівські роботи, фото- та відеоматеріали тощо).

2. *Відповіді на запитання* членів комісії, присутніх студентів. Після доповіді студент відповідає на запитання членів комісії та учасників засідання, на зауваження, висловлені в обговоренні чи в рецензії.

3. *Виступ наукового керівника*, який дає характеристику студенту, що захищає роботу, оцінку його ставлення до роботи, проявлених якостей тощо; висловлює пропозиції щодо оцінки курсової роботи. Коли керівник відсутній на захисті з поважних причин, то подає письмовий відгук.

4. *Остаточне оцінювання* курсової роботи студента здійснюється членами комісії по її захисту. Загальна оцінка виконання і захисту студентом курсової роботи виставляється викладачами з урахуванням відповідних критеріїв.

Виконані й захищені студентами курсові роботи зберігаються 3 роки на профільній кафедрі. Після закінчення зазначеного терміну всі курсові роботи, що не мають достатньої наукової чи практичної цінності, списуються. Кращі курсові роботи, що мають навчально-методичне значення, можуть бути використані як навчальні посібники в кабінетах і лабораторіях кафедри.

12. Критерії оцінювання курсової роботи

Невігласи зневажають науку, неосвічені люди захоплюються нею, тоді як мудреці користуються нею.
Ф. Бекон

При оцінюванні курсової роботи враховуються наступні критерії: вчасне виконання роботи (за етапами), якість змісту курсової роботи та захист курсової роботи.

При оцінюванні курсової роботи враховуються такі параметри:

- актуальність теми, якість її обґрунтування;
- глибина проведеного теоретичного аналізу використаної літератури;
- відповідність змісту роботи темі, меті й завданням, адекватність обраних для дослідження методів;
- якість аналізу передового педагогічного досвіду й результатів емпіричного дослідження;
- правильність представлення результатів пошуково-дослідницької роботи та якість їхньої інтерпретації;
- ступінь самостійності та творчого підходу студента до написання курсової роботи;
- правильність мовленнєвого оформлення курсової роботи;
- своєчасність виконання поставлених завдань і дотримання календарних термінів;
- відповідальність і ретельність студента під час написання курсової роботи.

Виступ студента на захисті курсової роботи оцінюється за критеріями:

- теоретична підготовка студента з обраної теми дослідження;
- мовно-стилістична грамотність, рівень мовленнєвої культури;
- логічність й переконливість виступу студента на публічному захисті курсової роботи;

- точність і науковість відповідей на запитання комісії;
- наявність мультимедійної презентації, використання наочності.

Критерії оцінювання курсової роботи:

відмінно А (90-100 балів) – робота оформлена відповідно до вимог, її зміст у повному обсязі відповідає темі та визначеній меті, правильно визначений науково-категоріальний апарат дослідження; містить елементи наукового пошуку; опрацьовано достатню кількість наукової літератури; практичний результат роботи з обраної теми свідчить про вміння студента проводити емпіричне дослідження, систематизувати зібраний матеріал, робити висновки про позитивні та негативні наукові тенденції сьогодення; студент вільно володіє спеціальними термінами, не робить орфографічних, пунктуаційних, лексичних, стилістичних і граматичних помилок; робота виконана самостійно, з дотриманням усіх календарних термінів; доповідь на захисті логічна й змістовна, проголошена вільно; захист супроводжувався комп'ютерною презентацією; відповіді на запитання при захисті вичерпні, правильні, переконливі; відгук наукового керівника позитивний;

дуже добре В (80-89 балів) – робота відповідає поставленим завданням, правильно структурована, оформлена відповідно до вимог, але з частковими неточностями; теоретичні питання розкриті належним чином на основі аналізу достатньої кількості наукових джерел, але інколи спостерігаються елементи реферативності; емпіричне дослідження правильно сплановане, проведене та його результати проаналізовані; у роботі подані пропозиції та рекомендації автора, однак вони недостатньо обґрунтовані; список використаних джерел достатній, але наявні деякі неточності в оформленні літератури; доповідь на захисті повна, логічна, проголошена вільно, але дещо поверховими були відповіді на запитання комісії; під час доповіді використовувалася комп'ютерна презентація; відгук наукового керівника позитивний;

добре С (75-79 балів) – тема роботи в основному розкрита, але існують окремі огріхи непринципового характеру: у теоретичній частині поверхово зроблений аналіз наукових джерел, немає суттєвої новизни та практичного значення; недостатньо розроблений методичний матеріал, мають місце зауваження щодо оформлення результатів емпіричного дослідження; є декілька несуттєвих помилок відносно оформлення роботи та списку використаних джерел; доповідь на захисті була не зовсім логічна, відчувалося хвилювання студента; свій виступ студент супроводжував показом наочного матеріалу; окремі відповіді на запитання були не конкретними; відгук наукового керівника позитивний;

задовільно D (60-74 бали) – тема роботи в основному розкрита, але мають місце недоліки у визначенні науково-понятійного апарату дослідження; нечітко сформульована мета роботи, теоретичні питання висвітлені частково, їх аналіз

поверховий; наукова полеміка відсутня, заходи щодо покращення досліджуваного явища та методичні пропозиції обґрунтовані непереконливо; висновки недостатньо аргументовані; суттєві зауваження щодо оформлення роботи; студент неспроможний на захисті належним чином усно репродукувати текст підготовленої доповіді; використовував наочні матеріали, однак не всі вони були доречними та належно оформленими; лише окремі відповіді на запитання комісії правильні та повні; відгук наукового керівника містить зауваження;

достатньо Е (50-59 балів) – тема роботи розкрита недостатньо, теоретичний розділ має виражений компілятивний характер, у роботі використано недостатню кількість інформаційних джерел, відсутні найновіші публікації останніх років з проблеми дослідження; результати проведених емпіричних досліджень не переконливі, низька якість їхньої інтерпретації; відсутні власні пропозиції та практичні рекомендації; висновки не фіксують ступінь розкриття поставлених завдань; додатки не пов'язані з основним текстом роботи; робота оформлена неохайно, з великою кількістю лексичних, граматичних, орфографічних, пунктуаційних і стилістичних помилок; студент не може на захисті належним чином усно репродукувати текст доповіді; виступ не проілюстровано наочним матеріалом; під час захисту студент не спроможний дати точні відповіді на поставлені питання; оцінка наукового керівника містить суттєві зауваження;

незадовільно FХ (35-49 балів) – нечітко сформульована мета роботи, окремі параграфи логічно не пов'язані між собою, відсутній критичний огляд сучасних наукових джерел або аналіз виконано поверхово, переважає описовість матеріалу; емпіричне дослідження відсутнє; робота оформлена з суттєвими порушеннями; заплановані види роботи студент виконував не вчасно, не з'являвся на консультації до наукового керівника; відповіді на запитання комісії неправильні або поверхові; ілюстрації до захисту відсутні; відгук наукового керівника негативний; робота потребує суттєвого доопрацювання;

неприйнятно F (1-34 бали) – робота не виконана і не представлена до захисту.

Захист роботи студентом, що не орієнтується в дослідженні (незалежно від її якості), оцінюється **незадовільно**. Результати захисту заповнюються у таблиці (додаток 23). У випадку незадовільної оцінки студент повинен написати курсову роботу з нової теми або, якщо дозволить науковий керівник, подати до повторного захисту ту ж роботу після доопрацювання.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Орієнтовна тематика курсових робіт з педагогіки

Теорія виховання

1. Організація виховної роботи у Новій українській школі як системи.
2. Гуманізація виховного процесу в початковій школі.
3. Етнізація виховного процесу в школі I ступеня.
4. Методи формування моральної поведінки дітей молодшого шкільного віку в процесі спілкування.
5. Формування екологічного світогляду учнів початкових класів.
6. Форми правовиховної роботи з учнями в освітньому процесі Нової української школи.
7. Система роботи школи з формування національної самосвідомості молодших школярів.
8. Форми виховання патріотичних почуттів молодших школярів у позакласній роботі.
9. Форми роботи вчителя початкових класів з виховання в учнів поваги до рідної мови і національної культури.
10. Особливості організації літературно-художніх конкурсів у позакласній виховній роботі школи I ступеня.
11. Організація трудової діяльності молодших школярів в умовах Нової української школи.
12. Свято як форма колективного творчого виховання молодших школярів.
13. Громадянське виховання учнів у системі позакласної роботи школи I ступеня.
14. Виховання у молодших школярів поваги до державної символіки.
15. Інноваційні форми організації позакласної роботи з естетичного виховання молодших школярів.
16. Формування здорового способу життя молодших школярів у процесі валеологічної освіти.
17. Виховання відповідального ставлення учнів молодшого шкільного віку до власного здоров'я.
18. Заохочення як метод особистісно зорієнтованого виховання молодших школярів.
19. Психолого-педагогічні особливості використання методу переконання у виховній роботі з молодшими школярами.
20. Психолого-педагогічні особливості використання методу змагання у вихованні морально-вольових якостей молодших школярів.
21. Формування навичок самовиховання в дітей молодшого шкільного віку.

22. Психолого-педагогічні особливості використання доручень у виховній роботі з молодшими школярами.
23. Роль прикладу в моральному вихованні молодших школярів.
24. Вплив телевізійної реклами на гендерну поведінку молодших школярів.
25. Сюжетно-рольова гра як метод гендерного виховання молодших школярів.
26. Форми співпраці школи і сім'ї у статевому вихованні молодших школярів.
27. Спільна діяльність дорослих і дітей як чинник формування позитивних взаємин у сім'ї.
28. Інтерактивні форми роботи школи I ступеня з батьками обдарованих учнів.
29. Роль особистісно зорієнтованого виховного середовища у формуванні особистості обдарованої дитини молодшого шкільного віку.
30. Гурток як форма роботи із здібними та обдарованими учнями.
31. Виховання морально-вольових якостей учнів початкової школи засобами туристичної діяльності.
32. Використання гри як засобу розвитку комунікативних якостей учнів початкової школи.
33. Співпраця педагогічного, учнівського та батьківського колективів в організації виховного процесу в школі I ступеня.
34. Використання традицій народної педагогіки, фольклору й етнографії у виховному процесі початкової школи.
35. Форми роботи класного керівника з виховання культури міжособистісного спілкування молодших школярів.
36. Економічне виховання молодших школярів.
37. Форми роботи школи I ступеня з підготовки учнів до життя в умовах ринкової економіки.
38. Використання технології колективного творчого виховання учнів у початковій школі.
39. Технологія створення ситуації успіху молодших школярів в умовах особистісно зорієнтованого виховання.
40. Організація гурткової роботи з молодшими школярами у позаурочний час.
41. Організація позаурочної виховної роботи з молодшими школярами дослідницького спрямування.
42. Профорієнтаційна робота з учнями в освітньому процесі початкової школи.
43. Індивідуалізація виховання на основі інноваційних психолого-педагогічних діагностик вивчення особистості молодших школярів.

- 44.Формування соціально активної особистості засобами учнівського самоврядування.
- 45.Роль громадських організацій у виховному процесі початкової школи.
- 46.Роль дитячих громадських організацій у формуванні лідерських якостей учнів молодшого шкільного віку.
- 47.Інноваційні форми роботи з батьками учнів в освітньому процесі початкової школи.
- 48.Запобігання та протидія булінгу в учнівському колективі молодших школярів.
- 49.Організація життя і діяльності молодших школярів в умовах групи продовженого дня.
- 50.Створення сприятливого виховного середовища для самореалізації молодших школярів з особливими освітніми потребами.
- 51.Батьки як суб'єкти створення виховного простору для розвитку обдарованої дитини молодшого шкільного віку.
- 52.Спостереження як метод вивчення рівня вихованості учнів початкової школи.
- 53.Форми гендерного виховання молодших школярів в освітньому процесі Нової української школи.
- 54.Напрями реалізації гендерного підходу в позакласній роботі початкової школи.
- 55.Розвиток «м'яких навичок» молодших школярів засобами театральної діяльності.
- 56.Форми роботи з розвитку обдарованості дітей в освітньому процесі Нової української школи.
- 57.Театральний гурток як форма роботи з художньо обдарованими молодшими школярами.
- 58.Формування самооцінки дітей з особливими потребами засобами театральної діяльності.
- 59.Організація проектної діяльності молодших школярів в освітньому процесі Нової української школи.
- 60.Квест як інноваційна форма позакласної виховної роботи в початковій школі.
- 61.Конкурс як форма роботи з розвитку інтелектуальної обдарованості молодших школярів.
- 62.Розвиток лідерських якостей молодших школярів в умовах позакласної виховної роботи.
- 63.Розвиток творчих здібностей молодших школярів під час організації гри-подорожі.

64. Розвиток творчості та обдарованості дітей з особливими освітніми потребами в гуртковій роботі.
65. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами театралізованої діяльності.
66. Формування soft skills у дітей з особливими освітніми потребами засобами театралізованої діяльності.
67. Розвиток комунікативних здібностей дітей з особливими освітніми потребами засобами театралізованої діяльності.
68. Театральна діяльність як засіб розвитку soft skills обдарованих дітей в освітньому процесі початкової школи.
69. Розвиток творчих здібностей у дітей з особливими освітніми потребами засобами театрального мистецтва.
70. Театр як засіб соціально-виховної роботи з інтелектуально обдарованими дітьми.
71. Творча самореалізація дітей з особливими освітніми потребами у театральній діяльності.
72. Театр як засіб соціальної адаптації обдарованих дітей до умов шкільного навчання.
73. Ранкові зустрічі в Новій українській школі як засіб розвитку soft skills молодших школярів.
74. Особливості організації початкової освіти в країнах ЄС.
75. Полікультурне виховання молодших школярів у контексті євроінтеграції.

Теорія навчання

1. Особливості реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі початкової школи.
2. Особливості реалізації особистісно зорієнтованого підходу в навчальному процесі початкової школи.
3. Методи та прийоми реалізації виховної функції навчання на уроках у початковій школі.
4. Методи та прийоми реалізації розвивальної функції навчання на уроках у початковій школі.
5. Психолого-педагогічні основи індивідуалізації навчання молодших школярів.
6. Гуманізація навчального процесу в початковій школі.
7. Шляхи розвитку допитливості в учнів початкових класів.
8. Розвиток самостійності молодших школярів в освітньому процесі.
9. Методи та прийоми роботи з обдарованими учнями в освітньому процесі школи I ступеня.

10. Розвиток інтелектуально обдарованих учнів на уроках у Новій українській школі.
11. Використання проєктної технології в освітньому процесі школи I ступеня.
12. Використання елементів дослідництва в освітньому процесі початкової школи.
13. Інтерактивні методи навчання на уроках у сучасній початковій школі.
14. Значення інтерактивних методів навчання у формуванні позитивної мотивації учіння молодших школярів.
15. Евристична бесіда як засіб реалізації розвивальної функції навчання на уроках у школі I ступеня.
16. Особливості використання тестового контролю у навчанні молодших школярів.
17. Форми і методи діагностики навчальних досягнень учнів початкової школи.
18. Самоконтроль і взаємоконтроль як форми діагностики навчальних досягнень учнів початкової школи.
19. Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у контексті ідей Нової української школи.
20. Вплив формувального оцінювання на мотивацію учіння молодших школярів.
21. Проблемні методи навчання на уроках у сучасній початковій школі.
22. Застосування Інтернет і мультимедійних технологій у навчанні молодших школярів.
23. Формування в учнів початкової школи відповідального ставлення до навчання під час самостійної роботи.
24. Особливості організації дистанційного та змішаного навчання учнів молодшого шкільного віку.
25. Використання творчих завдань у формуванні пізнавальних інтересів молодших школярів.
26. Методи й прийоми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках української мови (математики, мистецтва тощо).
27. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень молодших школярів з особливими освітніми потребами.
28. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів методами розвивального навчання.
29. Психолого-педагогічні особливості забезпечення ефективної роботи асистента вчителя в початковій школі.
30. Особливості організації інклюзивного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи.

31. Особливості підготовки вчителя початкових класів до уроку в умовах НУШ.
32. Удосконалення уроку в початковій школі відповідно вимог особистісно зорієнтованого підходу в освіті.
33. Реалізація компетентнісного підходу до засвоєння знань учнів початкової школи.
34. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів в освітньому процесі школи I ступеня.
35. Реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі школи I ступеня.
36. Реалізація інтегрованого підходу в освітньому процесі школи I ступеня.
37. Формування громадянської компетентності учнів в освітньому процесі школи I ступеня.
38. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів в освітньому процесі школи I ступеня.
39. Формування проєктно-технологічної компетентності учнів в освітньому процесі школи I ступеня.
40. Формування соціальної компетентності учнів в освітньому процесі школи I ступеня.
41. Створення сприятливого освітнього середовища для розвитку творчої особистості молодшого школяра.
42. Психолого-педагогічні особливості проведення інтегрованих уроків у початковій школі.
43. Педагогічні особливості проведення нестандартних уроків у початковій школі.
44. Формування у молодших школярів навичок спілкування у груповій і колективній навчальній діяльності.
45. Соціалізація учнів початкової школи засобами змісту базової освіти.
46. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках як засіб підвищення якості навчальних досягнень молодших школярів.
47. Формування творчого потенціалу учнів початкової школи засобами технології ТРВЗ.
48. Методи й прийоми розвитку дослідницьких умінь учнів початкової школи.
49. Розвиток дослідницьких навичок молодших школярів на уроках в умовах Нової української школи.
50. Використання проєктної технології як засобу розвитку дослідницьких умінь молодших школярів.
51. Особливості організації колективних проєктів на уроках у школі I ступеня.

52. Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи у позаурочний час.
53. Способи організації навчального співробітництва на уроках у школі I ступеня.
54. Створення сприятливого освітнього середовища для розвитку обдарованих учнів молодшого шкільного віку.
55. Гурток як форма організації навчання молодших школярів.
56. Екскурсія як форма організації навчання молодших школярів.
57. Творчі домашні завдання як засіб формування позитивної мотивації до навчання молодших школярів.
58. Методи реалізації педагогіки партнерства в навчальному процесі Нової української школи.
59. Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами на уроках у початковій школі.
60. Сучасні інформаційно-комунікативні технології як засіб підвищення мотивації навчання молодших школярів.
61. Особливості організації освітнього процесу у початковій школі в умовах змішаного навчання.
62. Розвиток у молодших школярів «м'яких навичок» на уроках в умовах Нової української школи.
63. Використання гри-театралізації як засобу розвитку «м'яких навичок» молодших школярів на уроках в умовах Нової української школи.
64. Індивідуалізація навчання обдарованих учнів на уроках в умовах Нової української школи.
65. Творчі завдання як засіб розвитку обдарованих молодших школярів у навчальному процесі початкової школи.
66. Гумор як фактор підвищення ефективності освітнього процесу у початковій школі.
67. Співпраця вчителя й асистента вчителя інклюзивного класу в навчальному процесі Нової української школи.

Основи управління загальноосвітнім закладом

1. Шляхи підвищення ефективності та результативності контролю за станом виховної роботи школи I ступеня.
2. Система методичної роботи школи I ступеня.
3. Активні форми методичної роботи вчителів початкової школи.
4. Функції центрів професійного розвитку педагогічних працівників.
5. Вивчення, узагальнення і впровадження перспективного досвіду в педагогічну практику школи I ступеня.

6. Контрольно-аналітична діяльність заступника директора з виховної роботи.
7. Директор школи як суб'єкт формування виховної системи школи.
8. Методичне забезпечення виховного процесу в сучасній початковій школі.
9. Модернізація змісту, форм, методів управлінської діяльності керівника освітнього закладу.
10. Педагогічний аналіз в управлінській діяльності директора школи.
11. Контроль як функція управління соціально-педагогічними системами.
12. Моніторинг освітньої діяльності у школі I ступеня.
13. Особливості атестації вчителів початкових класів в умовах реформування системи освіти.
14. Сертифікація вчителів початкових класів.
15. Роль керівника школи в забезпеченні системного контролю за рівнем сформованості навчальних досягнень молодших школярів.
16. Інтерактивні технології в управлінській діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.
17. Використання інформаційних технологій в управлінській діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.
18. Модернізація управлінської діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи школи I ступеня в умовах переходу на новий зміст і структуру навчання.
19. Технологізація управлінської діяльності директора ЗЗСО.
20. Інноваційний менеджмент як фактор модернізації системи управлінської діяльності керівника школи.
21. Інновації у внутрішкільному управлінні як фактор оновлення змісту діяльності директора загальноосвітнього навчального закладу.
22. Контрольно-аналітична діяльність директора загальноосвітнього навчального закладу в умовах освітніх інновацій.
23. Моделювання освітнього процесу в загальноосвітньому навчальному закладі в умовах модернізації початкової освіти.
24. Розвиток педагогічної творчості як фактор оптимізації освітнього процесу школи I ступеня.
25. Діяльність ради школи в системі державно-громадського управління освітнім закладом.
26. Роль територіального освітнього округу в забезпеченні рівності умов для одержання повної загальної середньої освіти в сільській місцевості.
27. Організація та керівництво пошуково-дослідницькою діяльністю молодших школярів.
28. Керівник закладу освіти як організатор освітнього процесу.
29. Управлінська культура керівника закладу загальної середньої освіти.

30. Вибір оптимального стилю керівництва сучасним закладом освіти.
31. Організаторська компетентність керівника ЗЗСО.
32. Комунікативні здібності керівника закладу освіти як важлива складова управлінської культури.

Учитель. Педагогічна майстерність.

1. Гуманістичні орієнтири педагогічної творчості у спадщині В. О. Сухомлинського.
2. Педагогічний авторитет і майстерність учителя початкової школи.
3. Гуманістичні засади педагогічної професії: історія і сучасність.
4. Інноваційна педагогіка як підґрунтя професійної майстерності вчителя початкової школи.
5. Педагогічна кваліметрія у системі професійної майстерності вчителя.
6. Сучасні педагогічні технології у системі професійної майстерності вчителя початкової школи.
7. Мотиваційні основи формування педагогічної майстерності вчителя початкової школи.
8. Педагогічний інтелект у творчому портреті вчителя-майстра.
9. Професійна духовність у педагогічній культурі вчителя-вихователя.
10. Емоційна культура сучасного вчителя початкової школи.
11. Етичні детермінанти педагогічної майстерності учителя початкової школи.
12. Динамізм та експресія в системі педагогічної майстерності учителя-вихователя.
13. Педагогічна умілість у вирішенні педагогічних задач та ситуацій.
14. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності вчителя початкової школи.
15. Інтерактивна творчість учителя початкової школи у процесі педагогічного спілкування.
16. Комунікативна культура педагога: теоретичні і практичні засади.
17. Педагогічний такт як засіб гармонізації професійної взаємодії вчителя з учнями молодшого шкільного віку.
18. Педагогічна імпровізація у творчій діяльності учителя-вихователя.
19. Сучасні технології оволодіння педагогом мистецтвом словесної дії.
20. Невербальна педагогічна техніка у формуванні професійного іміджу вчителя.
21. Педагогічна іміджологія як галузь сучасної науки і практики.
22. Мистецтво полеміки у педагогічному спілкуванні вчителя початкової школи.
23. Профілактика авторитарності у педагогічній взаємодії вчителя та учнів молодшого шкільного віку.

24. Мода як соціально-динамічний феномен комунікативної поведінки учителя-вихователя.
25. Сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя початкових класів.
26. Мовленнєва культура як складова педагогічної майстерності вчителя початкової школи.
27. Дослідництво як складова професійної майстерності вчителя початкових класів.
28. Суть і форми педагогічної творчості вчителя початкових класів.
29. Самоосвіта вчителя початкових класів як шлях підвищення його професійної компетентності.
30. Самовиховання вчителя початкової школи.
31. Наукова організація праці вчителя початкових класів.
32. Культура зовнішнього вигляду вчителя початкових класів.
33. Образ учителя початкових класів у художній літературі.
34. Вимоги до вчителя Нової української школи в контексті впровадження євроінтеграційного підходу.

Орієнтовна тематика курсових робіт з історії педагогіки

1. Виникнення та розвиток гуманістичних ідей в українській педагогіці.
2. Зародження і розвиток українського родинного виховання.
3. Народно-педагогічні уявлення про вчителя і школу.
4. Розвиток ідей співробітництва в українській педагогіці.
5. Літературно-педагогічні пам'ятки Київської Русі та їх вплив на розвиток школи і педагогіки в Україні.
6. Місце Києво-Могилянської академії в системі вищої освіти на сучасному етапі.
7. Розвиток ідеї гуманізму в філософсько-педагогічній концепції Г. С. Сковороди.
8. Ідея «сродної праці» в філософсько-педагогічній концепції Г. С. Сковороди.
9. Т. Г. Шевченко про роль сім'ї та суспільства у вихованні підростаючих поколінь.
10. Проблема освітньо-виховного ідеалу у творах Т. Г. Шевченка.
11. Проблеми виховного навчання в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського.
12. Вимоги до особистості вчителя та його підготовки в педагогічній концепції К. Д. Ушинського.
13. Реалізація ідеї народності виховання К. Д. Ушинського в освітньому процесі сучасної початкової школи.
14. Ідея всебічного і гармонійного розвитку особистості в працях українських педагогів ХІХ століття.
15. Ідея народності виховання в працях українських просвітників, педагогів ХІХ століття.
16. Українська козацька педагогіка як складова народної педагогіки.
17. Значення освіти та самоосвіти в становленні особистості Лесі Українки.
18. М. С. Грушевський про роль національної школи в духовному відродженні українського народу.
19. Підручники й навчальні посібники для учнів українською мовою ХІХ століття.
20. Розвиток прогресивної української педагогічної думки в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.
21. Загальнолюдський і національний зміст виховного ідеалу Г. Г. Ващенка.
22. С. Ф. Русова про значення національної школи в духовному відродженні українців.

23. Особистісно зорієнтований підхід до виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка.
24. А. С. Макаренко про батьківський авторитет як чинник успішного виховання дітей у сім'ї.
25. Розвиток теорії дитячого колективу в педагогічній системі А. С. Макаренка.
26. Дитяче самоврядування в педагогічній системі А. С. Макаренка.
27. Досвід організації театральної діяльності в педагогічній системі А. С. Макаренка.
28. Метод створення виховних ситуацій у практичній діяльності А. С. Макаренка.
29. Організація дитячих аматорських театральних гуртків у педагогіці ХХ століття.
30. В. О. Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні молодших школярів.
31. Дидактичні погляди В. О. Сухомлинського.
32. Принцип розвивального навчання в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
33. Використання педагогічного досвіду В. О. Сухомлинського щодо розумового виховання учнів у сучасній початковій школі.
34. Особистість вчителя-гуманіста у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
35. Творчо-інноваційний характер праці вчителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
36. Проблема заохочення і покарання в педагогічних концепціях А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського.
37. Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині А. С. Макаренка й В. О. Сухомлинського.
38. Система керівництва роботою школи у досвіді В. О. Сухомлинського та сучасні тенденції організації управління загальноосвітнім закладом.
39. Робота з розвитку обдарованості учнів у педагогічній системі В. О. Сухомлинського.
40. Виховання в природі як основа всебічного виховання в педагогічній системі В. О. Сухомлинського.
41. Сезонні свята естетико-екологічного спрямування у досвіді роботи В. О. Сухомлинського.
42. Досвід організації гурткової роботи в практиці Павлиської школи.
43. Втілення ідей В. О. Сухомлинського у практику роботи Нової української школи.
44. Співпраця школи і родини в педагогічній системі В. О. Сухомлинського.

45. Ідеї гуманної педагогіки Ш. О. Амонашвілі у Новій українській школі.
46. Педагогічні ідеї української діаспори та можливості їх застосування у практиці національної освіти і виховання.
47. Становлення ідеї впливу виховного середовища на формування особистості в історії педагогічної думки.
48. Зародження і розвиток театральної педагогіки у вітчизняних освітніх системах.
49. Проблема жіночої освіти в історії вітчизняної педагогіки.
50. Виховання «благородної людини» в філософсько-педагогічній системі Конфуція.
51. Ідеал особистості у філософсько-педагогічній думці античного світу.
52. Мислителі стародавнього світу про вчителя і вчительську професію.
53. Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження.
54. Проблема таланту і геніальності в античній філософській думці.
55. Становлення та розвиток гуманістичної педагогіки в працях філософів епохи Відродження.
56. Особистість і професія вчителя в педагогічній думці епохи Відродження.
57. Продовження ідей Я. А. Коменського в Україні.
58. Становлення й розвиток теорії виховання в працях зарубіжних педагогів XVIII – XIX століття.
59. Видатні зарубіжні педагоги минулого про заохочення й покарання як методи виховання.
60. Становлення та розвиток класно-урочної системи навчання у зарубіжній і вітчизняній педагогіці.
61. Класики зарубіжної педагогіки про роль учителя як організатора освітнього процесу.
62. Творчий характер діяльності вчителя в історії педагогічної думки.
63. Пошуково-дослідницький характер діяльності вчителя в історії педагогічної думки.
64. Зміст і методи трудового виховання дітей молодшого шкільного віку у працях видатних зарубіжних педагогів.
65. Проблема заохочення та покарання в історії зарубіжної педагогіки.
66. Проблема методів морального виховання в концепціях педагогів епохи Просвітництва.
67. Проблема «вільного виховання» та її розвиток в історії зарубіжної педагогіки.
68. Досвід створення освітньо-виховних закладів С. Т. Шацького.
69. Психолого-педагогічна система П. П. Блонського.
70. Розробка методів розвивального навчання в зарубіжній педагогічній

- думці кінця XVIII – першої половини XIX ст.
71. Внесок зарубіжних педагогів кінця XVIII – першої половини XIX ст. в розробку педагогіки як науки.
  72. Проблема формування особистості в педагогічній спадщині педагога-гуманіста Януша Корчака.
  73. Дитяче самоврядування та лідерство в педагогічній системі Януша Корчака.
  74. Здоров'язберігаючі основи вальфдорфської педагогічної системи.
  75. Ідея розвитку здібностей і обдарованості в реформаторських концепціях XIX століття.
  76. Становлення спеціальної системи освіти для обдарованих учнів у XX столітті.
  77. Еволюція інклюзивного підходу у зарубіжній педагогіці.
  78. Ідеї навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами у зарубіжній педагогіці XX століття.
  79. Становлення позашкільної освіти для розвитку творчості та обдарованості дітей у розвинених країнах світу.
  80. Система роботи з високо здібними і обдарованими дітьми в Японії.

Календарний план виконання курсової роботи

№	Зміст роботи	Терміни	Примітка
1	Затвердження теми		
2	Складання плану роботи		
3	Підбір та опрацювання літератури		
4	Розробка методики дослідження		
5	Проведення емпіричного дослідження		
6	Обробка результатів емпіричного дослідження		
7	Написання основного тексту		
8	Апробація попередніх результатів		
9	Написання висновків		
10	Оформлення списку літератури		
11	Упорядкування додатків		
12	Редагування курсової роботи		
13	Рецензування курсової роботи		
14	Перевірка роботи на плагіат		
15	Підготовка до захисту (виступ, презентація)		
16	Захист курсової роботи		

Основні джерела отримання наукової інформації

➤ *Неперіодичні наукові видання*

– *наукова література*, яка відображає результати досліджень у різних галузях науки (особливо педагогіки і психології) та призначена для висококваліфікованих спеціалістів – праці класиків педагогіки, публікації науково-дослідних установ, товариств, з'їздів, конгресів; книги, що відображають зміст дисертацій тощо. Вказані видання, як правило, містять чисельні посилання на інші праці.

– *науково-популярна література*, яка характеризує досягнення педагогіки у формі, доступній читачу-неспеціалісту, метою якої є поширення знань серед великого кола читачів (переважно неспеціалістів).

– *навчальна література* (навчальні програми, підручники і навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні посібники, хрестоматії тощо) різноманітного призначення, яка містить систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, видані в формі, зручній для вивчення;

– *література довідково-енциклопедичного характеру*, яка містить відомості наукового або прикладного характеру, систематизовані в порядку, зручному для їх швидкого знаходження (енциклопедії й енциклопедичні словники, словники, довідники);

– *офіційно-документальна література*, яка охоплює широке коло нормативних джерел від зібрань законів держави, постанов і розпоряджень уряду, які друкуються від імені державних органів. Такі документи носять законодавчий, нормативний або директивний характер.

➤ *Періодичні видання*

– оперативні джерела інформації, друковані праці (газети, журнали, деякі збірки, бюлетені), що виходять регулярно через певні проміжки часу, постійним для кожного року числом номерів із спільною назвою.

➤ *Видання, що продовжуються*

– друковані праці з постійними назвами і заголовками, що виходять відповідно до накопичення матеріалів, мають наскрізну послідовну нумерацію, періодичність їх виходу нерівномірною і кількість нумерованих випусків для кожного року різною.

➤ *Депоновані рукописи*

– особлива форма зберігання в органах наукової та технічної інформації, а також розмноження беззбірним способом (у вигляді ксерокопій) за запитом зацікавлених споживачів інформації статей, оглядів, монографій, матеріалів конференцій, котрі недоцільно видавати традиційними способами, з погодження їх авторів.

➤ **Неопубліковані документи**

– основними серед неопублікованих джерел інформації є наукові звіти і дисертації.

Види джерел інформації

Організація та здійснення досліджень значною мірою залежать від складу, змісту та характеру джерел, які для цього використовуються. Застосування комп'ютерних технологій у наукових дослідженнях не замінює документальні джерела інформації, а, навпаки, посилює потребу в них.

Науковим документом називається носій, в якому в той чи інший спосіб зафіксовані наукові відомості (дані), в яких повинно бути відмічено, ким, де і коли він був створений.

Документи наукової інформації представлені такими основними групами: *друковані, машинописні (рукописні)*.

Друковані джерела інформації включають: *навчальні матеріали; наукові матеріали; нормативні матеріали; статистичні матеріали; інші матеріали.*

Навчальні матеріали – це видання літератури з навчальних дисциплін (підручники, навчальні посібники, програмно-методичні матеріали), призначені для підготовки спеціалістів в окремих галузях.

Підручник – це навчальне видання, яке містить систематизоване викладення навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене Міністерством освіти і науки України як даний вид видання.

Навчальні посібники – це друковані, графічні, наочні та інші матеріали (книги, таблиці, карти, картини, макети, моделі, діапозитиви, кінофільми тощо), які використовуються у процесі навчання з метою забезпечення кращого засвоєння учнями знань, умінь і навичок, формування у них компетентностей.

Практичні посібники – це видання, розраховані на задоволення потреб окремих категорій спеціалістів різних галузей в їх повсякденній практичній діяльності.

Наукові матеріали видаються у вигляді монографій, узагальнюючих наукових праць, збірників статей, рефератів, тез, в яких висвітлюються різні наукові проблеми.

Монографія – це наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам.

Наукова монографія – це наукове дослідження, в якому різнобічно й вичерпно висвітлюється обрана наукова проблема з критичним її аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує суспільство первинною

науковою інформацією, призначена для висвітлення наукового змісту та результатів дисертаційного дослідження.

Стаття – відомості обсягом, як правило, в декілька сторінок, опубліковані в науковому чи науково-популярному журналі, збірнику наукових праць чи газеті.

Реферат – короткий виклад (усний або письмовий) наукової праці, вчення, змісту книги, результатів наукового дослідження.

Тези – короткий виклад основних положень лекції, доповіді, твору.

Тези доповідей наукової конференції – науковий неперіодичний збірник, який містить опубліковані до початку конференції матеріали попереднього характеру (анотації, реферати доповідей і (або) повідомлень).

Наукові матеріали мають велику цінність з огляду на те, що науковець може ознайомитися з нетрадиційним трактуванням тих чи інших питань, критикою поглядів інших авторів, а також науковою новизною, характерною для науки на конкретному етапі її розвитку.

Нормативні матеріали видаються органами законодавчої та виконавчої влади різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо і містять основні норми й правила та є основою для здійснення будь-якої діяльності.

Закон – виданий у встановленому порядку загальнообов’язковий акт найвищого органу державної влади, який має вищу юридичну силу.

Наказ – акт управління, що видається керівниками міністерств, відомств, відділів і управлінь виконкомів місцевих рад народних депутатів, а також керівниками підприємств, установ та організацій.

Положення (стандарт) – нормативно-правовий акт, затверджений відповідним міністерством, який регламентує окремі види діяльності.

Інструкція – 1) нормативний акт, що видається міністерствами, керівниками інших центральних і місцевих органів державного управління в межах їх компетенції на основі та задля виконання законів, указів, постанов і розпоряджень уряду й актів вищих органів державного управління; 2) збірник правил, що регламентують виробничо-технічну діяльність.

Статистичні матеріали – відомості про розвиток галузей економіки, подані у вигляді таблиць, узагальнених у щорічних статистичних збірниках, що видаються Державним комітетом статистики України. Статистичні матеріали складаються з економічних, демографічних, соціальних та інших матеріалів.

Документальні джерела інформації дають змогу досліджувати об’єкти за певною періодизацією, тобто в динаміці за періодами. Це необхідно для вивчення і зіставлення факторів, які позитивно чи негативно впливають на господарську діяльність підприємств.

Група *інших матеріалів* представлена науково-популярними, рекламними, патентно-ліцензійними, довідковими, бібліографічними, виробничими матеріалами тощо.

Науково-популярні матеріали – це брошури та книги з окремих питань, призначені для пропаганди наукових знань серед широкого кола читачів, зайнятих насамперед у матеріальному виробництві.

Рекламні джерела інформації – це відомості про вироби, послуги, які пропонуються з метою залучення покупця.

Патентно-ліцензійні джерела інформації – це права на використання інтелектуальної власності або трудову діяльність у певній сфері.

Довідники – це довідкові видання, які мають прикладний, практичний характер, мають систематизовану структуру або побудовані за алфавітом заголовків статей.

Бібліографічні джерела інформації – це видання книжного або журнального типу, які включають науковий, систематизований перелік і опис друкованих видань.

До *рукописних документів* відносять носії інформації, які не пройшли редакційно-видавничу обробку і не виготовлені поліграфічним способом (дисертації, науково-технічні звіти, документи обліку господарської діяльності тощо).

Дисертація – є кваліфікаційною науковою працею у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку.

Звіт з науково-дослідної роботи (НДР) – науковий документ, який містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує процес чи результати наукового дослідження. Звіт з НДР є рукописною працею, яка оформлюється і розмножується в обмеженій кількості екземплярів (від трьох до п'яти). Обсяг звіту може коливатися від декількох аркушів, які оформляються у вигляді брошури, до декількох сотень аркушів, які оформляються у вигляді однієї чи декількох книг.

Особливим видом рукописних документів є *депоновані твори*. Депонованими називаються наукові роботи, розраховані на обмежене коло користувачів. Депонування здійснюється централізовано органами науково-технічної інформації, функції яких в Україні виконує Інститут науково-технічної і економічної інформації. Відомості про депоновані твори оперативно наводяться у реферативних та інших журналах.

Методика пошуку літератури

➤ **Бібліографічне знайомство з літературою щодо обраної теми:**

– отримання бібліографічної довідки в спеціалізованому (бібліографічному) відділі бібліотеки;

➤ або самостійний пошук (*перегляд тематичних та алфавітних каталогів; бібліографічних довідкових видань; списків використаної літератури в монографіях та книгах із теми; офіційних матеріалів*).

➤ **Первинне ознайомлення з науковими джерелами, перегляд всіх видів джерел, зміст яких пов'язаний з темою вивчення.**

➤ **Складання переліку необхідних для опрацювання джерел, створення картотеки організованого читання, в якій доцільно виділити три розділи:**

– прочитати (*перелік відібраної для вивчення літератури*);

– підлягає опрацюванню (*відомості про джерела, що мають безпосереднє відношення до досліджуваної проблеми*);

– прочитано (*перелік прочитаних джерел з першого розділу*).

➤ **Детальне (вторинне) вивчення наукових джерел, яке передбачає вдумливе читання відібраної літератури, глибоке її вивчення з переходом від простого викладу матеріалу до складнішого, обробка й узагальнення інформації різними способами:**

– *формування папок* з необхідною інформацією, що містять окремі вирізки з газет, ксерокопійовані матеріали, аркуші з відомостями про певні публікації;

– *цитування* – дослівний запис авторського тексту;

– *витяги* – скорочений або повний виклад змісту окремих фрагментів літературного джерела;

– *формування словника нових термінів*, які найчастіше вживаються у відповідності до обраної проблеми;

– *складання анотацій* – короткої характеристики публікацій з точки зору її змісту, спрямування, форми тощо;

– *конспектування* – детальний опрацьований виклад змісту інформації, виділення основних положень, фіксація тих, які є найсуттєвішими для даної роботи.

➤ **Написання реферату, статті, курсової роботи тощо з використанням опрацьованих джерел.**

Види інформаційних ресурсів у мережі Інтернет

Характеристика інформаційних Інтернет-ресурсів

Назва	Опис інформаційного ресурсу
Web-сторінка	один з основних і найбільш поширених ресурсів, який має вигляд сторінок так званого гіпертексту, тобто тексту, який може містити посилання, інформацію, представлену в довільній формі: графічній, звуковій, відео
Сайт (siti)	взаємопов'язана логічно і за допомогою посилань сукупність гіпертекстових сторінок, розташована в одному місці
Блог	(англ. <u>blog</u> , від <u>web log</u> , «мережевий журнал чи щоденник подій») – це <u>веб-сайт</u> , головний зміст якого – записи, зображення чи <u>мультимедіа</u> , що регулярно додаються; для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості, обмін думками
«Вікі»	веб-сайт (або інша гіпертекстова збірка документів), що дозволяє користувачам змінювати самостійно вміст сторінок через браузер, використовуючи спрощену і зручнішу, порівняно з HTML, вікі-розмітку тексту; найвідоміший – Вікіпедія
Мікро-блоги	Вид <u>блогінгу</u> , який дозволяє користувачам публікувати короткі текстові чи фото/відео матеріали; дописи в ньому можуть бути прочитані або усіма, або ж обмеженим колом людей, яким користувач дозволяє читати свій мікроблог
Файли RSS	це родина <u>XML</u> -форматів, що використовується для публікації та постачання інформації, що часто змінюється, наприклад, нових записів у <u>блозі</u> , заголовків новин, анонсів статей, зображень, <u>аудіо і відеоматеріалів</u> (в стандартизованому форматі)
RSS-агрегатори	<u>клієнтська програма</u> або <u>веб-застосунок</u> для автоматичного збору повідомлень з джерел, що експортують у формати <u>RSS</u> або <u>Atom</u> , наприклад, заголовків новин, <u>блогів</u> , <u>подкастів</u> та <u>відеоблогів</u> ; допомагають зібрати всі файли RSS в одному місці, наприклад: Google Reader
База даних	упорядкований набір логічно взаємопов'язаних даних, що використовується спільно, та призначений для задоволення інформаційних потреб користувачів
Файловий сервер	виділений сервер, призначений для виконання файлових операцій введення-виведення і зберігає файли будь-якого типу. Як правило, має великий обсяг дискового простору, реалізованому у формі RAID-масиву для забезпечення безперебійної роботи і підвищеної швидкості запису і читання даних
Мережа	<u>система зв'язку</u> між двома чи більше <u>комп'ютерами</u> ; в ширшому розумінні комп'ютерна мережа – це система зв'язку через кабельне чи повітряне середовище, самі <u>комп'ютери</u> різного функціонального призначення і <u>мережеве обладнання</u> ; для передачі <u>інформації</u> можуть бути використані різні фізичні явища, як правило – різні види електричних сигналів чи електромагнітного випромінювання.

Інтернет-сайти

1. <http://www.mon.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства освіти та науки України
  2. <http://naps.gov.ua/> – Національна академія педагогічних наук України
  3. <https://imzo.gov.ua/> – Інститут модернізації змісту освіти
  4. <http://undip.org.ua/> – Інститут педагогіки НАПУ
  5. <http://testportal.ucoz.com/> – Шкільний портал
  6. http://www.ednu.kiev.ua/index_u.htm – освітянська мережа України
  7. <http://ostriv.in.ua/> – Шкільний Інтернет-портал «Острів Знань»
  8. www.interklasa.pl/ukraina – Освітній портал український сервіс
  9. <http://umo.edu.ua/> – університет менеджменту освіти
  10. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека імені В.І. Вернадського
  11. twirpx.com – Все для студента: База літератури за різними галузями знань
  12. <https://dspace.vspu.edu.ua/> – Інституційний репозитарій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
-

Поради щодо ефективного пошуку інформації в мережі Інтернет

➤ *Визначте інструменти пошуку.*

Для знаходження в текстах фрагментів, аналогічних заданому, використовуються засоби лінійного пошуку інформації. До таких засобів відносять перш за все загальнодоступні пошукові системи. Для знаходження даних про зв'язки між об'єктами бажано використовувати системи, у яких дозволяється виконувати запити за зв'язками.

➤ *Перевіряйте орфографію.*

Якщо пошук не знайшов жодного документа, можливо, що була допущена помилка у написанні запиту. Потрібно перевірити правильність написання запиту.

➤ *Використовуйте синоніми.*

Якщо список знайдених сторінок занадто обмежений або не містить корисної інформації, можна поспробувати змінити одне чи декілька слів. Варто спробувати задати для пошуку три-чотири слова-синоніми одночасно, розділивши їх у тексті запиту вертикальною рисою (|). Тоді пошукова система вкаже сторінки, де зустрічається принаймні одне з цих слів.

➤ *Формуйте запити, що містять більше одного слова.*

За одним словом у результаті пошуку можна отримати велику кількість посилань, більшість з яких будуть абсолютно не корисні. Тому бажано у тексті запиту вказати два-три ключових слова, що пов'язані з темою пошуку.

➤ *Не пишіть у запиті слова з великої літери.*

Починаючи слово з великої літери, ви не знайдете слів, що написані з маленької літери, якщо це слово не перше у реченні. Тому бажано не набирати звичайні слова з Великої Літери, навіть якщо з них починається текст запиту у пошуковій системі. Великі літери у запитах рекомендується використовувати лише у власних іменах.

➤ *Шукайте схожі документи.*

Якщо один із знайдених документів найбільш відповідає темі пошуку, ніж інші, натисніть посилання «знайти схожі документи», яке у більшості пошукових систем розташовується під короткими описами знайдених документів.

➤ *Використовуйте знаки «+» і «-».* Щоб виключити з пошуку документи, де зустрічається певне слово, поставте перед ним знак мінус. І навпаки, щоб певне слово було обов'язково присутнім, поставте перед ним знак плюс. Зверніть увагу, щоб між словом і знаком плюс або мінус не було пропусків. Плюс варто використовувати у тих випадках, коли потрібно знайти так звані стоп-слова, які обмежують пошук певної інформації.

➤ *Використовуйте мову запитів.*

За допомогою спеціальних знаків можна зробити запит більш точним, наприклад, варто вказати, яких слів не має бути у документі, або що два слова мають бути розташовані поряд, а не просто зустрічатися у документі.

Зразок титульного аркуша курсової роботи

(повне найменування закладу вищої освіти)

(повна назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА

з

_____ (назва дисципліни)

на тему

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
напряму підготовки _____
спеціальності _____

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник

_____ (посада, учене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

м. _____ - 20 __ рік

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
Факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти**

КУРСОВА РОБОТА

з педагогіки

на тему: **«Організація контролю та оцінювання
навчальних досягнень молодших школярів
у контексті ідей Нової української школи»**

Студентки 3 курсу ЗАППІ групи
СВО бакалавра
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 013 Початкова освіта
Хутченко Діани Олексіївни

Керівник: канд. пед. наук, доцент
Любчак Л. В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Приклади оформлення планів курсових робіт

Тема: «Етнопедагогічна спадщина В. О. Сухомлинського»

План

ВСТУП

1. Місце народної педагогіки у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського
2. Народно-педагогічні витoki виховного процесу у творчій спадщині педагога
3. Взаємини чоловіка і дружини, батька і матері як головна школа виховання дітей
4. Досвід впровадження ідей народної педагогіки у Павлиській середній школі
5. Використання народної педагогіки у сучасній початковій школі

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Формування готовності дитини до навчання
у контексті взаємодії школи та сім'ї»**

План

ВСТУП

1. Готовність дитини до школи як фактор її успішності у навчанні
2. Система підготовки дітей до школи у спадщині В. О. Сухомлинського
3. Діагностика готовності дітей до шкільного навчання
4. Підготовка дітей до навчання у НУШ центрами дитячого розвитку
5. Зміст, форми і методи роботи вчителів з батьками у підготовці дитини до школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Система диференційованого навчання учнів
у початковій школі»**

План

ВСТУП

1. Становлення проблеми диференціації як дидактичного принципу в історії педагогічної думки
2. Диференціація навчання у початковій школі як система, її види
3. Психолого-педагогічні умови реалізації диференційованого підходу у навчанні молодших школярів
4. Методичні засади організації диференційованого навчання учнів в умовах НУШ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Формування пізнавального інтересу молодших школярів
засобами дослідництва в умовах НУШ»**

План

ВСТУП

1. Пізнавальний інтерес – необхідна умова успішного навчання
2. Навчально-дослідницька діяльність як засіб розвитку пізнавального інтересу учнів в умовах НУШ
3. Методика організації пізнавальної діяльності дослідницького спрямування на уроках у початковій школі
4. Розвиток інтересу школярів до знань засобами проєктно-дослідницької діяльності у позаурочній роботі

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Соціалізація особистості молодшого школяра
у взаємодії сім'ї та школи»**

План

ВСТУП

1. Соціалізація особистості: дефінітивна характеристика
2. Соціальна адаптація як складова механізму соціалізації особистості
3. Психолого-педагогічні умови успішної соціалізації молодших школярів
4. Шляхи успішної соціалізації учнів початкової школи у процесі взаємодії сім'ї та школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Формування соціальної компетентності молодших школярів
у процесі їх соціалізації»**

План

ВСТУП

1. Формування соціальної компетентності у молодших школярів як педагогічна проблема
2. Структура соціальної компетентності учнів молодшого шкільного віку
3. Методичні засади формування соціальної компетентності учнів початкової школи
4. Стан сформованості соціальної компетентності молодших школярів у контексті їх соціалізації

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема «Патріотичне виховання молодших школярів
засобами народознавства»**

План

ВСТУП

1. Роль народознавства у формуванні громадянина України
2. Національна спрямованість патріотичного виховання школярів
3. Методика реалізації патріотичних ідей засобами народознавства у школі I ступеня
4. Єдність впливів школи та сім'ї у формуванні національно-патріотичних почуттів учнів початкової школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Використання козацької педагогіки
в освітньому процесі сучасної початкової школи»**

План

ВСТУП

1. Козацька педагогіка як фактор формування української національної еліти
2. Сутність, витоки та специфіка української козацької педагогіки
3. Шляхи впровадження козацької виховної системи у практику школи I ступеня
4. Козацько-лицарське виховання учнів у досвіді шкіл України

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Естетичне виховання молодших школярів
засобами української народної іграшки»**

План

ВСТУП

1. Проблема естетичного виховання молодших школярів у педагогічній теорії та практиці
2. Виховний та світоглядний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва
3. Народна іграшка в системі засобів естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку
4. Стан естетичної вихованості молодших школярів (за результатами експериментального дослідження)
5. Методи та форми естетичного виховання молодших школярів засобами української народної іграшки в умовах НУШ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Розвиток творчих здібностей молодших школярів
засобами українського музичного мистецтва»**

План

ВСТУП

1. Теоретичні засади розвитку творчих здібностей особистості
2. Особливості розвитку творчих здібностей учнів 1–4 класів: віковий, психофізіологічний аспекти
3. Педагогічне значення українського фольклору
4. Методика використання фольклору у музично-творчому розвитку дітей молодшого шкільного віку
5. Діагностика творчих здібностей учнів початкової школи (за результатами констатувального експерименту)

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Тема: «Розвиток художніх здібностей молодших школярів»

План

ВСТУП

1. Розвиток художніх здібностей молодших школярів як педагогічна проблема
2. Особливості розвитку творчих здібностей художнього спрямування в учнів 1-4 класів
3. Творча лабораторія вчителя образотворчого мистецтва
4. Використання творчих завдань у художній діяльності молодших школярів
5. Дослідницько-практична робота учнів на уроках образотворчого мистецтва

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Тема: «Самоврядування як фактор формування колективу молодших школярів»

План

ВСТУП

1. Самоврядування в контексті формування учнівського колективу як педагогічна проблема
2. Феномен самоуправління у вихованні колективу А.С.Макаренка
3. Шкільне самокерування – спосіб організації життя колективу
4. Використання учнівського самоврядування у формуванні колективу молодших школярів

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Літературно-художні конкурси в системі позакласної
виховної роботи початкової школи»**

План

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ
КОНКУРСІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ

- 1.1. Форма позакласної роботи як педагогічна категорія
- 1.2. Класифікація форм позакласної виховної роботи
- 1.3. Характеристика конкурсу як дієво-практичної форми виховної роботи
початкової школи

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ
КОНКУРСІВ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

- 2.1. Вивчення стану організації конкурсів у виховній практиці школи
I ступеня
- 2.2. Методичні особливості проведення літературно-художніх конкурсів
- 2.3. Досвід проведення мистецьких конкурсів у практиці роботи сучасної
початкової школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Свято як форма колективного творчого виховання
молодших школярів»**

План

ВСТУП

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СВЯТА ЯК
ФОРМИ КОЛЕКТИВНОГО ТВОРЧОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ

- 1.1. Історико-педагогічний аналіз феномену педагогічної творчості
- 1.2. Характеристика свята як форми позакласної виховної роботи
- 1.3. Особливості організації свят у виховній практиці сучасної початкової школи

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СВЯТ У СИСТЕМІ
КОЛЕКТИВНОГО ТВОРЧОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

- 2.1. Етапи підготовки й проведення свята як колективної творчої справи
- 2.2. Драматургія та методичні особливості проведення театралізованих шкільних свят
- 2.3. Народознавчі свята у виховній роботі з учнями молодшого шкільного віку
- 2.4. Специфіка проведення родинних свят у педагогічному процесі початкової школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Реалізація виховної функції в освітньому процесі
сучасної початкової школи»**

План

ВСТУП

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ ФУНКЦІЇ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ**

1.1. Видатні педагоги минулого про виховання особистості в процесі навчання

1.2. Суть виховної функції навчання

1.3. Засоби реалізації виховної функції в освітньому процесі початкової школи

1.4. Виховний вплив особистості вчителя початкових класів у процесі навчання

**РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ ФУНКЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

2.2. Стан реалізації виховної функції у процесі навчання молодших школярів

2.3. Можливості морального виховання молодших школярів у процесі навчання

2.3. Естетичний потенціал навчального процесу початкової школи

2.4. Виховання здорового способу життя молодших школярів у процесі навчання

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Організація життя і діяльності молодших школярів
в умовах групи продовженого дня»**

План

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ У
ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

- 1.1. Нормативне забезпечення діяльності групи продовженого дня
- 1.2. Режим і планування роботи групи продовженого дня згідно
Концепції НУШ
- 1.3. Вивчення учнів вихователем – умова ефективної співпраці учасників
педагогічного процесу

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРУПИ
ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

- 2.1. Педагогічне керівництво самопідготовкою молодших школярів
- 2.2. Впровадження здоров'язберігаючої функції ГПД
- 2.3. Реалізація виховних цілей в роботі ГПД
- 2.4. Робота з батьками вихованців групи продовженого дня

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

**Тема: «Технологія створення ситуації успіху молодших школярів
в умовах особистісно зорієнтованого виховання»**

План

ВСТУП

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ ЯК
ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ**

- 1.1. Особистісно зорієнтовані засади створення ситуації успіху
- 1.2. Феномен успіху в контексті психолого-педагогічних досліджень
- 1.3. Значення ситуації успіху в формуванні особистості молодшого школяра
- 1.4. Вплив ситуації успіху на формування об'єктивної самооцінки учнів молодшого шкільного віку

**РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ У ВИХОВНІЙ
РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ**

- 2.1. Послідовність створення ситуації успіху (за технологією А. С. Белкіна)
- 2.2. Психолого-педагогічні прийоми забезпечення радості у процесі створення ситуації успіху
- 2.3. Засоби впливу на емоційну сферу молодших школярів у процесі створення ситуації успіху
- 2.4. Ситуації успіху в досвіді роботи сучасних учителів початкової школи

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Тема: «Виховання, школа і педагогічна думка в Київській Русі»

План

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ОСНОВІ ЕТАПИ, ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

- 1.1. Передумови поширення писемності та виникнення шкіл
- 1.2. Зміст і методика навчання в школах грамоти
- 1.3. Монастирські школи в Київській Русі
- 1.4. Особливості організації освіти в школах «книжного вчення» та жіночої освіти

РОЗДІЛ 2. ЗАРОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

- 2.1. Загальна характеристика літературно-педагогічної спадщини XI-XIII століття
- 2.2. Погляди на освіту та виховання підростаючого покоління видатного державного діяча Київської Русі Ярослава Мудрого
- 2.3. Феодосій Печерський – давньоруський просвітител
- 2.4. Педагогічне значення «Повчання» Володимира Мономаха

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Тема: «Погляди В. О. Сухомлинського на значення розумового виховання у процесі становлення особистості молодшого школяра»

План

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ОБГРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

1.1. Розумове виховання як складова всебічного розвитку особистості

1.2. Психолого-педагогічні умови розумового виховання молодших школярів

1.3. В. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей учнів

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Вплив ідей В. Сухомлинського щодо розумового виховання учнів на реформування сучасної початкової освіти

2.2. Упровадження ідей В. Сухомлинського в навчально-виховну практику Нової української школи

2.3. Досвід проведення «уроків мислення» в роботі вчителів-практиків

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Вимоги до структури «ВСТУПУ» курсової роботи

У вступі має бути:

Актуальність теми (обґрунтування доцільності роботи), яка зумовила вибір теми дослідження, коротко викладена історія питання (ступінь вивчення теми) за хронологічним чи концептуальним принципом. Актуальність теми розкривається шляхом стислого аналізу наукових доробок учених з даного питання і порівняння існуючих підходів до розв'язання проблеми. На основі визначених протиріч виділяється проблема, розв'язанню якої присвячене дослідження.

Мета дослідження вказує на кінцевий результат роботи, об'єкт дослідження, шлях досягнення кінцевого результату.

Завдання дослідження конкретизують, розкривають мету дослідження, тому повинні бути адекватними цій меті; дають уявлення про те, на що буде спрямовано дослідження; тісно пов'язані із змістом і графіком дослідної роботи; відображають реальні види робіт. Кожне наступне завдання логічно впливає з попереднього: спочатку формулюються найбільш загальні теоретичні питання, потім більш деталізовані, емпіричні.

Приклади формулювання завдань:

1. *Аналіз педагогічних розробок...*

З'ясування ступеня дослідження проблеми ... в науково-педагогічній літературі.

З'ясування сутності...

2. *Дослідження фактичного стану...*

Визначення типових недоліків...

Виявлення типових труднощів...

3. *Розробка оптимальної системи заходів (шляхів, форм, методів)...*

Визначення основних прийомів і методів підвищення ефективності...

Визначення системи умов для ефективного ...

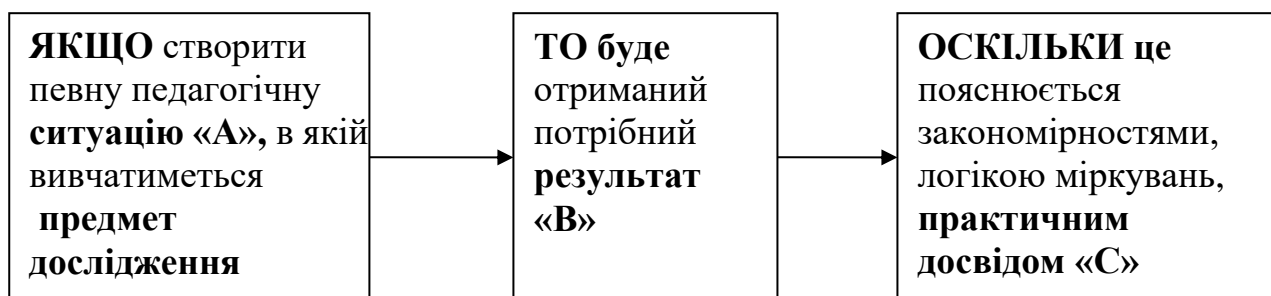
4. *Експериментальна перевірка оптимальної системи заходів (шляхів, форм, методів)...*

5. *Розробка методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності...*

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка в даний момент знаходиться в полі зору дослідника; сфера інтересів дослідника; це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію й обрані для вивчення ...; це той бік (властивості та відношення об'єкта), що досліджуються з певною метою і дістають наукове пояснення.

Предмет дослідження є елементом об'єкту дослідження, що включає в себе сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих людиною в процесі дослідження з певною метою в конкретних умовах.

Гіпотеза дослідження – це обґрунтоване припущення про можливі способи розв'язання визначеної проблеми; є можливою відповіддю на питання, що ставить перед собою дослідник, і складається з передбачуваних зв'язків між досліджуваними фактами. Гіпотеза передбачає шляхи розв'язання основного питання і тому вона потребує перевірки. При проведенні дослідження може перевірятись не один, а декілька варіантів припущень (гіпотез). У таких випадках існує більша вірогідність одержання позитивних результатів.

Методи дослідження: *теоретичні, емпіричні.*

Методика дослідження показує, як (яким чином, шляхом, методом, способом, прийомом) слід досягати розв'язання завдань дослідження в кожному пункті його програми. У курсовій роботі подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої мети. При проведенні педагогічних досліджень частіше використовуються наступні методи:

– *теоретичні:* індукція та дедукція, аналіз і синтез; порівняння, класифікація, абстрагування, конкретизація, систематизація; узагальнення, формалізація, моделювання: наочно-образні, вербальні, знакові (символічні) та математичні (перфокарти, графіки) та інші моделі;

– *емпіричні:* вивчення наукової та методичної літератури, аналіз педагогічної документації і продуктів діяльності (творчих робіт учнів), педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, рейтинг, узагальнення незалежних характеристик, аналіз та узагальнення передового педагогічного досвіду, педагогічний експеримент.

База дослідження: заклад освіти (можна вказати класи, кількість учителів, учнів).

Апробація попередніх результатів дослідження (участь у конференціях, публікації).

Структура курсової роботи: вступ, параграфи (або розділи з параграфами), висновки, список використаних джерел з ... найменувань, ... додатків. Загальний обсяг ... сторінок.

Додаток 11

Приклади обґрунтування актуальності теми дослідження

Тема: «Форми позакласної виховної роботи з формування патріотичних почуттів молодших школярів»

Актуальність. У період становлення України як суверенної держави, відродження духовності суспільства проблема національно-патріотичного виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності. Сьогодні перед початковою школою стоїть складне і відповідальне завдання – формувати в учнів національну самосвідомість, глибоке розуміння ними належності до українського народу, до своєї Батьківщини, внутрішню потребу й готовність відстоювати та захищати її інтереси, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо зміцнення української держави.

Важливого значення вихованню українця-патріота в свій час надавали відомі вітчизняні просвітителі, педагоги: Х. Алчевська, М. Грушевський, М. Драгоманов, Г. Сковорода, С. Русова, К. Ушинський та ін. На сучасному етапі українські науковці (І. Бех, А. Богущ, О. Вишневський, В. Вугрич, О. Губко, П. Кононенко, В. Кузь, В. Скрипченко, Б. Ступарик, К. Чорна, Г. Шевченко та ін.) активізували розробку питання патріотизму та національно-патріотичного виховання.

Досвід показує, що вже у віці 6-8 років дитина може та повинна знати, у якій країні вона живе, чим ця країна відрізняється від інших, чому її називають Україною. Сучасні науковці (А. Богущ, О. Савченко, В. Цимбалюк та ін.) доводять, що вже в початковій школі в результаті систематичної, цілеспрямованої виховної роботи в дитини формуються елементи усвідомлення громадянства.

Проблеми становлення громадянина-патріота, виховання його активної громадянської позиції розглядаються як пріоритетні у Державних національних програмах – «Освіта» («Україна ХХІ століття»), «Діти України», Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст.», «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності», «Концепції позашкільної освіти та виховання», «Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді».

Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, передбачає систематичну та цілеспрямовану діяльність різних соціально-виховних інститутів з формування в учнів високої патріотичної

свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Важливу роль у цьому відіграє початкова школа, яка закладає основи системи національно-патріотичного виховання школярів, спрямованої на формування в них любові до рідного краю, України, історичної пам'яті, духовності, національного характеру.

Національно-патріотичне виховання в системі початкової освіти повинно здійснюватися з урахуванням вікових закономірностей становлення особистості школяра. Сприятливим для формування національно значимих характеристик учнів є молодший шкільний вік. Набуті в цей період особистісні якості, а також знання, вміння і навички не лише забезпечать основу навчання і виховання молодших школярів, а й значною мірою зможуть визначити особливості їхньої практичної, громадянської та професійної діяльності в майбутньому.

Ефективність здійснення національно-патріотичного виховання молодших школярів, як і будь-якого іншого напрямку, залежить від правильного вибору сучасних форм і методів виховної роботи, дотримання педагогічних і методичних вимог до їх організації. Проведений аналіз науково-методичної літератури і виховної практики показав, що проблема національно-патріотичного виховання молодших школярів є недостатньо розробленою на рівні теорії та не достатньо реалізованою в практичній діяльності вчителів початкової школи, тому потребує подальшої розробки.

Тема: «Технологія створення ситуації успіху молодших школярів в умовах особистісно зорієнтованого виховання»

Актуальність. В умовах переходу від авторитарно-директивної педагогіки до особистісно зорієнтованої освіти набуває актуальності виховання самостійної, креативної, ініціативної, оптимістичної, впевненої в своїх силах особистості, що володіє вмінням самопрезентуватися, поважає себе й інших, яка любить і цінує життя, вміє досягати успіху в своїх починаннях, не боїться труднощів, має бажання їх вирішувати.

Розв'язанню таких складних завдань сприятиме організація виховного процесу Нової української школи на засадах особистісно зорієнтованого підходу, одним із напрямів якого є використання ситуації успіху як сучасної педагогічної технології. Така технологія враховує психологічні механізми становлення самодостатньої особистості, для формування позитивних характеристик якої важливим є досягнення успіху, переживання радості досягнень і звершень.

До проблеми забезпечення успіху в навчанні й вихованні дітей неодноразово звертались видатні педагоги різних часів: Д. Дьюї, Я. Корчак, М. Монтессорі, С. Френе, С. Шацький, Р. Штайнер, К. Ушинський та ін. Яскраві приклади створення ситуацій успіху зустрічаємо у досвіді роботи

А. Макаренка, який розробляв і втілював на практиці ідею «завтрашньої радості». В. Сухомлинський у своїх працях неодноразово наголошував на позитивному значенні переживання дитиною почуття успіху в процесі формування її особистості.

Феномен «успіху» є предметом дослідження соціології, психології, педагогіки. У психології успіх визначається як переживання емоційного стану радості, задоволення результатами своєї діяльності. Крім цього, успіх тлумачать як необхідну детермінанту діяльності, обумовлену співвідношенням між спонуканням до діяльності та успішністю її виконання.

Педагогіка успіху набуває на сучасному етапі широкого розповсюдження, оскільки відповідає особистісно зорієнтованому підходу у вихованні, базується на психологічних механізмах формування особистості, безпосередньо пов'язана з її природною активністю. Результати діяльності цих педагогів переконують у необхідності упровадження в освітній процес сучасної початкової школи такої педагогічної технології, яка спрямована на стимулювання переживання молодшими школярами почуття радості, забезпечення успіху в навчанні й вихованні.

Однак більшість учителів недооцінюють ситуацію успіху як сучасну особистісно зорієнтовану технологію виховання молодших школярів, надаючи перевагу традиційним методам виховання. Також спостерігається слабка теоретична і практична підготовка вчителів початкової школи до створення ситуацій успіху у виховній роботі з учнями.

Тема: «Заохочення як метод особистісно зорієнтованого виховання молодших школярів»

На сучасному етапі становлення національної системи виховання спостерігаються позитивні тенденції гуманізації освітньо-виховного простору, перехід від авторитарно-директивної педагогіки до особистісно зорієнтованого навчання та виховання. Основоположні принципи організації виховного процесу визначено у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції педагогічної освіти, Законі України «Про виховання дітей та молоді», Концепції національного виховання, Концепції позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

У контексті особистісно зорієнтованого підходу ставиться вимога переходу від методів виховання, в основі яких жорсткий вплив на особистість, до методів, які спрямовані до свідомості особистості. Виникає потреба в підвищенні ефективності традиційних методів виховання, які слід застосовувати більш активно, творчо, відповідно до рівня освіти і потреб учнів,

які значно зросли. Змінюється підхід і до самого визначення методу, який трактується як спосіб взаємодії вихователів і вихованців у процесі особистісного зростання других.

Тому кожен учитель повинен уміло та досконало володіти своїм професійним інструментарієм, знати і відчувати, в якій педагогічній ситуації, з якою метою використати його. У системі методів виховання важливе місце посідає заохочення як метод стимулювання й мотивації позитивної поведінки вихованців, в основі яких є позитивна або негативна оцінка суджень і вчинків дітей. Протягом тривалого часу тривають дискусії щодо використання цього методу виховання, його співвідношення з покараннями. І серед педагогів та широкої громадськості існують декілька поглядів на використання заохочень. Одні вважають, що варто тільки заохочувати, а карати не треба зовсім; інші – переконані, що справжнє виховання те, яке здійснюється будь-яких заохочень і покарань.

Свої погляди щодо використання заохочення у вихованні дітей висловлювали зарубіжні та вітчизняні педагоги: Й. Гербарт, В. Дістервег, Я. Коменський, Т. Лубенець, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. На сучасному етапі проблемі використання методів виховання присвячені праці українських і європейських учених. Однак роботи цих і багатьох інших учених повні суперечливих тверджень – від непомірно широкого тлумачення заохочень, спроб видати їх за якісь «універсальні» виховні способи до майже повного заперечення їхнього педагогічного значення.

Згідно концепції Нової української школи виховні впливи на дитину мають здійснюватися з опорою на позитив у її діяльності і поведінці. О. Макаренко (співавторка концепції НУШ) наголошує, що дитина має не боятися помилитися під час навчання; Нова українська школа – це заохочення правильних відповідей і поведінки учня, а не покарання за неправильну.

Тема: «Проблемні методи навчання на уроках у початковій школі»

Актуальність. Серед основних стратегічних напрямів розвитку національної системи освіти є гуманізація та гуманітаризація, визнання головною цінністю індивідуальності учня, особистісна орієнтація процесу навчання, його продуктивний характер, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей учня, необхідність виховання активної й мислячої особистості. У зв'язку з цим головною в освітньому процесі є особистість учня, розвитку здібностей, обдарувань, розкриттю потенційних можливостей і творчих інтересів якої сприятиме організація проблемного навчання. Тому особливої актуальності набуває реалізація діяльнісного підходу в освіті,

активізація пізнавальної діяльності учнів, розвиток у них логічного мислення, вміння самостійно розв'язувати пізнавальні завдання.

Завдання щодо розвитку творчої та мислячої особистості є одними з пріоритетних в умовах реформування системи освіти України. У низці державних документів (Законі України «Про освіту», Законі України «Про загальну середню освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні та ін.) оновлені вимоги до загальної середньої освіти, серед яких важливими є використання інноваційних прийомів, методів, технологій навчання як засобу формування гармонійно розвинутої особистості.

Можливість суттєвих змін в умовах початкової школи теоретики і практики вітчизняної освіти пов'язують з ідеями проблемного навчання, яке полягає в забезпеченні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Теоретичний і дидактичний аспекти нових технологій навчання, у тому числі й технології проблемного навчання, вже достатньо розроблено та висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Експериментальні розробки науковців присвячені дослідженню комплексу питань, пов'язаних з використанням проблемних методів на практиці.

У той же час упровадження технології проблемного навчання в педагогічну практику школи I ступеня відбувається досить повільно. Причинами такого явища є, з одного боку, складність використання проблемних методів, з другого – інертність і невідповідність учителів початкової школи у цьому напрямі. Тому проблема впровадження проблемних методів в освітній процес сучасної початкової школи є актуальною та потребує подальшої розробки.

Тема: «Методи та прийоми реалізації виховної функції навчання на уроках у початковій школі»

Актуальність. В умовах реформування національної педагогіки і виховної практики особливої актуальності набуває процес формування особистості школяра, морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності. Проте сучасна школа залишається традиційно орієнтованою на реалізацію дидактичної функції, коли вчитель продовжує бути носієм інформації, «транслятором» знань, який не вміє чи не хоче виконувати важливі соціально-виховні функції.

Тому в педагогіці гостро постала проблема реалізації виховного потенціалу навчального процесу, на розв'язанні якої акцентується увага в сучасних законодавчих і нормативних документах про освіту: Державному стандарті

початкової освіти, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції педагогічної освіти, проекті Закону України «Про виховання», Концепції національного виховання, Концепції позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні. В них передбачається методологічна переорієнтація діяльності вчителів на реалізацію виховних, культуротворчих функцій; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі навчання і виховання. Зокрема, в Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні важливого значення надається використанню виховного потенціалу навчального процесу. У документі зазначається, що виховання й навчання є двома взаємопов'язаними сторонами одного процесу.

Ідея про виховний вплив навчання була обґрунтована в працях класиків педагогіки: Й. Гербарта, Я. Коменського, В. Дістервега, М. Пирогова, К. Ушинського та ін. На значенні реалізації виховної функції процесу навчання та педагогічної діяльності вчителя акцентують увагу сучасні науковці: С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Капська, О. Киричук, В. Моляко, О. Савченко, П. Таланчук, Г. Троцько, Л. Хомич та ін. У працях учених аналізується стан організації педагогічного процесу, в якому найбільш прослідковуються дві негативні тенденції. Насамперед, в останні десятиліття відбулися складні деформації в бік порушення природного, органічного співвідношення навчання і виховання; домінування дидактичного, інтелектуалістичного спрямування діяльності вчителя. Також спостерігаємо відділення на практиці виховання від навчання, порушення цілісності педагогічного процесу.

Виховання як складний, суперечливий процес повинно здійснюватися безперервно і систематично, на кожному уроці та в позаурочний час, потребує високого професіоналізму вчителя, врахування індивідуальних особливостей дитини, конкретної педагогічної ситуації. Згідно вимог Нової української школи постановка та реалізація виховних цілей уроку повинні здійснюватися в єдності з освітніми цілями. Тому вчитель початкової школи у своїй практичній діяльності має керуватися загальними вимогами до виховання і розвитку учнів, спиратися на наступність і перспективність у вихованні особистості, а з іншого боку – урахувати можливості змісту матеріалу й навчальної мети кожного уроку, володіти сучасними методами і прийомами для реалізації виховної мети у поєднанні з освітніми цілями.

Приклади формулювання мети та завдань дослідження

№ п/п	Тема дослідження	Мета дослідження	Завдання дослідження
1.	Національно-патріотичне виховання учнів в освітньому процесі школи I ступеня	теоретичне вивчення і практична перевірка педагогічних та методичних вимог до організації групових форм національно-патріотичного виховання молодших школярів	<ul style="list-style-type: none"> - з'ясувати сутність національно-патріотичного виховання учнів; - проаналізувати особливості організації групових форм національно-патріотичного виховання в теорії та методиці; - з'ясувати стан використання групових форм національно-патріотичного виховання молодших школярів у досвіді роботи вчителів-практиків; - розробити рекомендації вчителям початкової школи щодо ефективного використання групових форм національно-патріотичного виховання учнів.
2.	Технологія створення ситуації успіху молодших школярів в умовах особистісно зорієнтованого виховання	вивчити на рівні теорії та практики технологію створення ситуації успіху в процесі особистісно зорієнтованого виховання учнів молодшого шкільного віку	<ul style="list-style-type: none"> - опрацювати психологічну та педагогічну літературу з проблеми забезпечення успіху учнів в освітньому процесі сучасної початкової школи. - розкрити технологію різних прийомів створення ситуацій успіху в умовах особистісно зорієнтованого виховання молодших школярів; - дослідити вплив ситуації успіху на рівень самооцінки, впевненості в собі дітей молодшого шкільного віку та досвід роботи вчителів з використання різних видів успіху; - розробити практичні рекомендації студентам та вчителям-практикам щодо технології створення ситуації

			успіху у виховній роботі з молодшими школярами.
3.	Проблемні методи навчання на уроках у сучасній початковій школі	на основі аналізу теоретичного матеріалу з даної проблеми та практичного вирішення її в школі першого ступеня показати істотний вплив методів проблемного навчання на підвищення якості знань учнів	<ul style="list-style-type: none"> - опрацювати науково-методичну літературу та з'ясувати сутність проблемного навчання; - розкрити особливості використання проблемних методів на різних етапах процесу навчання молодших школярів; - визначити фактичний стан і вивчити передовий досвід застосування проблемних методів навчання у роботі вчителів початкової школи; - розробити рекомендації вчителям початкової школи щодо ефективного використання проблемних методів у навчанні учнів.
4.	Зародження і розвиток українського родинного виховання	вивчити етапи становлення і розвитку українського родинного виховання, дослідити особливості його впровадження на етапі функціонування Нової української школи	<ul style="list-style-type: none"> - проаналізувати особливості зародження й розвитку родинного виховання від найдавніших часів до сучасності; - з'ясувати сутність, завдання й напрями родинного виховання; - дослідити досвід використання традицій українського родинного виховання в умовах сучасної початкової школи; - сформулювати методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо використання українських родинних традицій для тісної співпраці між учителем, учнем і батьками.

Взаємозв'язок об'єкта і предмета дослідження

Об'єкт – це сфера пошуку, загальне; це процес чи явище, що породжує проблемну ситуацію та обране для вивчення; запитання до об'єкта: «Що розглядається?».

Предмет – сторона, точка зору, «проекція», з якої можна вирізнити, подати об'єкт; ракурс, під яким розглядається об'єкт; предмет дослідження міститься в межах об'єкта; запитання до об'єкта: «Які саме аспекти (відношення, функції, способи, методи, властивості) об'єкта розглядаються?».

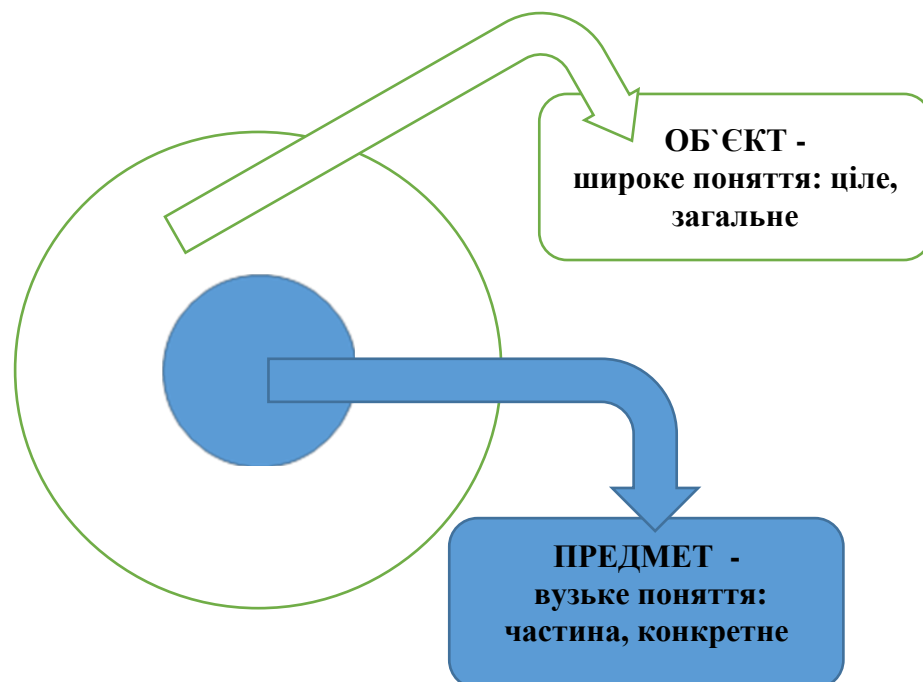

Рис.12.1. Об'єкт і предмет дослідження

Приклади формулювання об'єкта та предмета дослідження

№ п/п	Тема дослідження	Об'єкт дослідження	Предмет дослідження
1.	Реалізація виховної функції в освітньому процесі сучасної початкової школи	освітній процес сучасної початкової школи	методи й прийоми реалізації виховної функції у процесі навчання молодших школярів
2.	Особливості оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у сучасній школі	процес оцінювання знань, умінь і навичок молодших школярів	форми й методи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів
3.	Особливості використання тестового контролю на уроках у початковій школі	процес контролю рівня сформованості знань, умінь і навичок учнів молодшого шкільного віку	дидактичні особливості використання тестів у процесі контролю навчальних досягнень молодших школярів
4.	Проблемні методи навчання на уроках у сучасній початковій школі	проблемне навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи	особливості застосування проблемних методів на уроках у Новій українській школі
5.	Реалізація інтегрованого підходу в освітньому процесі сучасної початкової школи	освітній процес сучасної початкової школи	методи й прийоми реалізації інтегрованого підходу в освітньому процесі початкової школи
6.	Особливості використання проєктної технології в освітньому процесі початкової школи	інноваційні технології навчання молодших школярів	педагогічні вимоги й етапи використання проєктної технології в освітньому процесі початкової школи
7.	Заохочення як метод особистісно зорієнтованого	методи особистісно зорієнтованого виховання учнів	види і форми заохочення учнів початкової школи

	виховання молодших школярів	молодшого шкільного віку	
8.	Формування здорового способу життя молодших школярів у процесі валеологічної освіти	валеологічна освіта в сучасній початковій школі	форми й методи роботи з формування основ здорового способу життя молодших школярів у процесі валеологічної освіти
9.	Групові форми патріотичного виховання учнів початкової школи	процес патріотичного виховання молодших школярів	методика організації групових форм патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку
10.	Технологія створення ситуації успіху молодших школярів в умовах особистісно зорієнтованого виховання	процес особистісно зорієнтованого виховання	ситуація успіху як сучасна особистісно зорієнтована технологія виховання молодших школярів
11.	Зміст роботи класного керівника як організатора виховного процесу в учнівському колективі молодших школярів	виховна робота класного керівника з учнівським колективом в закладі освіти	основні напрями і форми виховної роботи класного керівника з учнівським колективом молодших школярів
12.	Організація життя і діяльності учнів молодшого шкільного віку в умовах групи продовженого дня	група продовженого дня в структурі освітнього процесу загальноосвітньої школи	методика організації роботи групи продовженого дня в освітньому процесі Нової української школи
13.	Свято як форма колективного творчого виховання молодших школярів	технологія колективного творчого виховання	особливості проведення свята як колективної творчої справи в умовах школи I ступеня
14.	Суть і форми педагогічної творчості	професійна діяльність учителя	особливості вияву педагогічної творчості в

	вчителя сучасної початкової школи	початкової школи як творчий процес	професійній діяльності вчителя Нової української школи
15.	Зародження і розвиток українського родинного виховання	українське родинне виховання як етносистема	історичні закономірності становлення українського родинного виховання від найдавніших часів до сучасності
16.	Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині А. Макаренка і В. Сухомлинського	педагогічна майстерність учителя як комплексна характеристика його професіоналізму	погляди А. Макаренка й В. Сухомлинського на проблему педагогічної майстерності вчителя
17.	Погляди В.Сухомлинського на зміст, мету розумового виховання молодших школярів	педагогічна система В.Сухомлинського	педагогічні погляди і досвід В.Сухомлинського щодо розумового виховання молодших школярів
18.	Історія розвитку гуманної педагогіки	особливості гуманістичної педагогіки	історичні закономірності становлення гуманістичних ідей

Приклади висновків до курсової роботи

Тема: «Зародження і розвиток українського родинного виховання»

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження переконав нас в актуальності обраної теми й дозволив зробити низку важливих висновків:

1. Упродовж тисячоліть український народ створив скарбницю знань, ідей, принципів, традицій, засобів, за допомогою яких в різні історичні періоди виховувалися підрастаючі покоління в душі любові до людини, рідної природи, краю, Батьківщини, готовності долати зло, потворність у житті. Така скарбниця народної виховної мудрості дістала назву народна педагогіка. Виховання дітей у сім'ї в дохристиянський період здійснювалося передаванням таких соціальних механізмів досвіду, як звичаї, обряди, ритуали, реліквії, міфи.

2. Особливості організації родинного виховання на засадах народної педагогіки ґрунтовно досліджували й розкрили в своїх працях Г. Сковорода, Б. Грінченко, С. Русова, І. Огієнко, К. Ушинський, П. Юркевич, П. Лесгафт та ін. Творчо застосовував у практиці виховання ідеї, засоби народної виховної мудрості В. Сухомлинський. В умовах незалежної України проблеми народної педагогіки активно досліджують М. Стельмахович, Є. Сявавко, О. Губко, В. Гонський, Т. Мацейків, Л. Безгласна, М. Струнка, А. Цьось та ін.

3. Сучасне родинне виховання повинно здійснюватись як національне, спрямовуватись на виховання українця, патріота своєї Батьківщини, різнобічний розвиток особистості; забезпечувати прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців. Реалізація такого виховання передбачає застосування надбань народної педагогіки. У родинному вихованні дітей молодшого шкільного віку необхідно використовувати засоби народної педагогіки, оскільки батьки є першими вихователями, але часто не мають педагогічної освіти.

4. Нами було сплановано й проведено емпіричне дослідження, яке мало на меті вивчення досвіду родинного виховання, з'ясування стану використання батьками засобів народної педагогіки, народно-педагогічних методів. Результати проведеного дослідження показали, що в багатьох сім'ях дорослі члени родини використовують засоби народної педагогіки, мають достатній рівень знань у цій сфері, володіють досвідом і необхідними навичками у створенні умов для гармонійного розвитку дитини.

Отже, проведена дослідна робота дала можливість зробити загальний висновок, що завдання виконані та гіпотеза доведена.

Тема: «Заохочення як метод особистісно зорієнтованого виховання молодших школярів»

Важливою умовою успішної організації процесу виховання є використання вчителями методів, які відповідають сучасному особистісно зорієнтованому підходу в освіті. У системі методів виховання важливе місце належать методам стимулювання й мотивації позитивної поведінки вихованців, до яких належать заохочення й покарання.

Думки щодо психолого-педагогічних особливостей використання заохочень і покарань висловлювали видатні педагоги минулого (Й. Герbart, В. Дістервег, Я. Коменський, Т. Лубенець, А. Макаренко Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) та сучасні науковці. Однак позиції вчених щодо цих методів неоднозначні й суперечливі.

Аналіз педагогічної теорії показав, що заохочення є способом вираження суспільної позитивної оцінки поведінки і діяльності окремої особистості чи колективу, його використання стимулює діяльність вихованців, їх прагнення до самовдосконалення. Виділяють заохочення моральні (похвала, подяка, надання додаткових повноважень, присвоєння почесних місць) й матеріальні (призи, подарунки), однак у виховній роботі з молодшими школярами слід надавати перевагу моральним заохоченням. Ефективність використання даного методу виховання залежить від дотримання психолого-педагогічних умов, серед яких важливе місце належать урахуванню самооцінки вихованців, дотриманню відчуття міри тощо.

Результати спланованого й проведеного емпіричного дослідження виявили низку недоліків і протиріч щодо використання методів заохочення в досвіді роботи вчителів початкової школи: низький рівень обізнаності з теоретичними основами цього методу; часте використання, з одного боку, а з іншого – недостатнє розуміння психолого-педагогічних вимог до заохочення; обмеженість в педагогічному арсеналі різних видів, форм заохочень. Вивчення досвіду роботи вчителів-новаторів та передового педагогічного досвіду дозволили виявити зразки використання методу заохочення у виховній роботі з учнями молодшого шкільного віку.

За результатами проведеного дослідження нами було сформульовано основні рекомендації вчителям початкової школи щодо використання методу заохочення учнів:

- заохочення мають: забезпечити сприятливу, творчу атмосферу для плідного навчання, роботи, розвитку ініціативи; підтримати порядок, заснований на свідомій дисципліні; готувати учнів до свідомого та відповідального вибору життєвого шляху;

- заохочувати учнів варто за успіхи у навчанні та зразкову дисципліну; участь та перемогу в олімпіадах, творчих конкурсах і спортивних змаганнях

всіх рівнів; суспільно-корисну діяльність і добровільну працю на користь школи; благодійні вчинки;

– в арсеналі вчителя початкової школи мають бути такі види заохочення: оголошення подяки учням та їх батькам; нагородження Похвальним листом; нагородження цінними подарунками або грошовою премією; занесення прізвище учня на Дошку Пошани школи; подання учня для присвоєння іменної стипендії тощо.

– заохочення учнів необхідно застосовувати в умовах поширеної гласності і доводити до відома учнів, їх батьків (осіб, які їх замінюють) та працівників школи.

Тема: «Організація життя і діяльності молодших школярів в умовах групи продовженого дня»

Працюючи над обраною проблемою, ми прийшли до таких важливих висновків:

1. Досліджувана тема є актуальною і важливою на сучасному етапі становлення національної школи та педагогіки. Оскільки в освітньому процесі початкової школи важливе місце займають групи продовженого дня, особливістю яких є те, що діти перебувають у школі протягом тривалого часу. Завдання керівників ГПД полягає в тому, щоб створити умови для активного відпочинку учнів, переключити їх з розумової на рухову діяльність, яка є життєвою потребою організму дитини. В умовах ГПД діяльність учнів спрямовується на вирішення освітньо-виховних завдань, а саме: підвищення якості отриманих знань, розвитку інтересів, здібностей школярів, підготовки їх до суспільно-корисної праці, виховання колективізму та взаємодопомоги. Важливо не лише забезпечити школярам належні умови та режим для навчання, але й активно сприяти розвитку ключових і предметних компетентностей особистості: уміння вчитися, загальної культури, громадянської, соціальної, здоров'язберігаючої. Результатом такого процесу є сформованість всебічно розвиненої особистості, здатної жити і плідно працювати у сучасному світі.

2. Режим роботи групи продовженого дня розробляється відповідно до Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації освітнього процесу, ухвалюється педагогічною радою і затверджується керівником загальноосвітнього навчального закладу. Основним документом, який допомагає унормувати роботу ГПД, є «Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу», що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1121. У цьому документі визначено основні завдання групи продовженого дня. Режим роботи групи продовженого дня відповідно з документами (Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 677,

zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 24 lipnya 2018 r. za № 865/32317 «Pro zatverdzhennya porjadku stvorennya grup podovzhenogo dnia u derzavnikh i komunalnykh zakladaх zagalnoyi serednoyi osviti»), yakі reglamentuyut robotu grupi prodovzhenogo dnia, povinen rozroblaytisya vidpovidno do viku ditey, vrahovuvati ix indyvidualnykh osoblyvostey, interesy ta zdibnosti kozhnogo uchnya.

3. Vazhlyve znachennya u zmitsnenni pedagogichnogo vplyvu na ditey maє planuvannya pozaurочної navchalno-vykhovnoyi roboty (na pivrichchya, robochiy den). Planuyuchi ii, pedagog keruetsya ukazami Prezidenta Ukrainy, urядu Ukrainy, vidpovidnyimi normativnyimi dokumentami Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Plan roboty grupy prodovzhenogo dnia na pivrichchya rozroblaє vykhovatel i uzgodжує yogo z planami pozaurочноyi roboty vchiteliv, z uchnyami yakyyh вони spilno pratsyuyut.

4. Vazhlyvim napryamom roboty vykhovatelya GPD є vivchennya vikovykh ta indyvidualnykh osoblyvostey uchniv, yake dopomaгає usunuti chynnyky, sho negatyvno poznachayutsya na uchnevі, i pravylno vplynuty na nyogo. Dіagnostuvannya spryamovane na vyjavlennya osoblyvostey karakteru, interesiv i nachyliv, sim'i, vulytsi, tovarishiv tosho. Bez znannya indyvidualnykh osoblyvostey, umov zhyttya uchnya, pid vplyvom yakyyh formuetsya yogo osoblyvisty, vykhovatel ne zmoже obraty optimalnykh metody vykhovnogo vplyvu.

5. Rezhym roboty grupy prodovzhenogo dnia maє neabnyaki mozhlyvosti dlya rozvytku tvorchykh zdibnostey molodshykh shkoliariv. U khodi provedenogo eksperymentalnoho doslidzhennya nami byly vydileny kryterii rozvytku tvorchykh zdibnostey ditey molodshogo doshchilnoho viku: shvydkist dumky, gnyuchkist myslennya, oryghinalnisty, smilyvisty, dopytlyvisty. Na osnovi vyznachenykh kryteriyv my vyokremyly nastupny rivni rozvytku tvorchykh zdibnostey: nyzkykh, dostatnykh, zadovilnykh, vysokyy. Proanalizuvavshy dityachi roboty 25 uchniv grupy, my dийshly vysnovku, sho dlya 4 (16%) molodshykh shkoliariv karakternym є nyzkykh rivень rozvytku tvorchykh zdibnostey, dlya 8 (32%) uchniv – dostatnykh, dlya 10 (40%) – zadovilnykh, i lyshе 3 (12%) ditey dosyagly vysokogo rivnya.

6. Dlya rozvytku tvorchykh zdibnostey molodshykh shkoliariv u protsesi organyzaцii samopydgotovky my proponuyemo naybilysh populyarni formy, metody i tehnologiyi provedennya samopydgotovky: kooperatyvne navchannya; metod proyektiv; informatsiyno-tsifrovі tehnologiyi; tehnologiya interaktyvnoho navchannya; storiitelnyng; lepbuk; taymmenedzhment; igrovі tehnologiyi; zdorov'yazberezhuvallyni tehnologiyi ta in.

Зразки формулювання методичних рекомендацій**Тема: «Проблемні методи навчання на уроках у початковій школі»**

➤ У контексті змін, оновлення освітнього процесу в Новій українській школі надавайте перевагу сучасним технологіям навчання, зокрема проблемному навчанню. Технологія проблемного навчання створює умови для забезпечення активного ставлення молодших школярів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками, ключовими компетентностями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей.

➤ Використовуючи методи проблемного навчання, враховуйте, що в їх основі лежить створення навчальних проблемних ситуацій, постановки і розв'язання навчальних проблем, способи пред'явлення вчителем, прийняття та розв'язання учнями проблемних задач. Постановка проблеми повинна містити в собі пізнавальне утруднення (тобто невідому галузь знань, яку необхідно пізнати); бути пов'язаною з емоціями суб'єкта (новизна; незадоволеність тими знаннями, що має; диво); передбачити можливість висувати гіпотези; відбивати специфіку науки навчальної дисципліни

➤ У процесі створення проблемних ситуацій на уроках у початковій школі організуйте пізнавальну взаємодію з учнями, результатом якої є інтенсивне формування системи знань та стрімкий розвиток їхніх індивідуальних сил і здібностей. Відображення навколишнього світу вчителем у процесі викладання й адекватне пізнання світу учнем молодшого шкільного віку у процесі учіння – це не дві самостійні форми пізнання, а єдиний вид пізнавальної діяльності, який визначається терміном навчання. Отже, працюючи з будь-яким навчальним змістом, як учень, так і вчитель повинні проявляти зустрічну пізнавальну активність, інакше навчання буде малоефективним.

➤ Використовуйте проблемні ситуації на різних етапах уроку, стимулюючи активну навчальну діяльність молодших школярів протягом тривалого часу. Залежно від етапу уроку, його завдань і специфіки вибирайте оптимальний метод (проблемний виклад, проблемну бесіду, виконання проблемного завдання під час самостійної роботи тощо).

➤ Враховуйте вікові особливості учнів, інтереси, бажання і здібності, продумуючи тему та зміст уроку. Молодші школярі лише навчаються методам розумової праці й не мають необхідних знань, щоб організувати самостійний пошук.

➤ Кожна проблемна ситуація, проблемна задача, проблемне запитання завдання повинно детально продумуватися, бути підпорядкованим загальній

темі уроку. Завдання повинні бути цікавими, змістовними, містити в собі пізнавальне утруднення, сприяти розвитку молодших школярів, спонукати до мислення, активної діяльності.

➤ *Спостерігайте за роботою своїх колег, які використовують методи проблемного навчання у роботі з учнями, вивчайте досвід роботи творчих учителів початкової школи, але не переносьте механічно їхні здобутки у власну діяльність. Не шукайте готових конспектів уроків із використанням проблемних методів, а створюйте їх із врахуванням пізнавальних можливостей учнів, ступеня їхньої самостійності.*

Тема: «Заохочення як метод особистісно зорієнтованого виховання молодших школярів»

➤ *У процесі формування особистості молодшого школяра використовуйте заохочення як важливий метод стимулювання поведінки. Дослідження психологів засвідчують, що діти молодшого шкільного віку найбільш чутливі до заохочення. Хоча учні середнього й старшого шкільного віку теж не байдужі до позитивної оцінки своєї поведінки.*

➤ *Використовуючи заохочення у вихованні молодших школярів, ураховуйте їхні індивідуальні особливості, рівень їхньої самооцінки. Найбільше потребують заохочень невпевнені, сором'язливі діти із заниженою самооцінкою.*

➤ *Спрямовуйте заохочення на вдосконалення дитини. Відзначаючи успіхи в діяльності і поведінці учнів, виховуйте в них упевненість у собі, прагнення зробити ще більше. Учні, які звикли бути в центрі уваги, ставляться до нього байдуже і, навпаки, дитина, яка звикла бути непомітною, потребує схвалення; велику роль відіграє вікова особливість молодших школярів у позитивному реагуванні на заохочувальний вплив.*

➤ *Використовувати метод заохочення варто обережно, адже він не завжди відіграє позитивну роль. Значно знижується авторитет заохочувального впливу, якщо учень цього не заслужив.*

➤ *Прагніть до об'єктивності в процесі використання заохочувального впливу. Непідкріплене справжніми успіхами заохочення негативно впливає і на заохочуваних (перехвалювання розвиває в учнів самозадоволення, має місце протиставлення окремих учнів колективу), і на навколишніх (незаслужена похвала підриває довіру до вчителя).*

➤ *Ефективними є колективні заохочення. Позитивний вплив заохочення посилюється, якщо підкріплюється колективною думкою.*

Зразки оформлення додатків до курсової роботи

Додаток 17.1.

Різні підходи до пояснення педагогічних категорій

Таблиця 17.1.

Погляди сучасних науковців до трактування категорії «форма виховання»

Поняття	Зміст	Джерело
<i>форма виховання</i>	спосіб організації виховного процесу, що відображає внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємини вихователів і вихованців	Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. К. : Вища школа, 2005. С.107.
<i>форма виховання</i>	це зовнішнє виявлення процесу виховання; якщо зміст вказує на те, що є форма, то форма – в якому вигляді виявляється зміст	Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. К., 2007. С. 475.
<i>форми виховної роботи</i>	системне утворення, в якому системотворчим чинником виступає заздалегідь поставлена виховна ціль, а як складові компоненти – методи, засоби, зміст, що, взаємодіючи, породжують ту системну властивість, яка, виражаючи результативність конкретного виховного заходу, засвідчує педагогічну майстерність його організаторів	Пальчевський С. С. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Каравела, 2007. С.477.
<i>форми позаурочної роботи</i>	це види об'єднань, способи організації учнів і педагогів для спільної діяльності після навчальних занять, а також конкретні просвітницько-пізнавальні й виховні акції, розраховані на масову чи диференційовану учнівську молодь	Максимюк С. П. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Кондор, 2005. С.276.
<i>захід</i>	простий чи складний – це насамперед виховний задум педагога; позначає форму відносно завершеного за часом	Гапон Ю. А. Соціально-педагогічна концепція виховання: навчальний

	відрізка процесу виховання	посібник для студентів спец. «Педагогіка і психологія». К. : УМК ВО, 1990. С. 159.
<i>заходи</i>	це події, заняття, ситуації у колективі, які організовує педагог із метою виховного впливу на учнів; роль учнів – споглядально-виконавча	Поляков С. Д. Про нове виховання. К., 1990. С.15.
<i>виховний захід</i>	це сукупність різних виховних впливів, які відповідають певним матеріальним і духовним вимогам, що підпорядковуються єдиній комплексній виховній меті	Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. К., 2007. С. 477.
<i>виховна справа</i>	це вид (форма) організації та здійснення конкретної діяльності школярів; її головні ознаки – необхідність, корисність, здійсненність	Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. К., 2007. С. 499.
<i>виховна ситуація</i>	це спеціально організовані, певним чином структуровані, емоціогенно насичені соціально-педагогічні умови, в яких відбувається перетворювальна діяльність вихованців у партнерстві та під керівництвом педагога з метою виявлення чи формування системи ціннісних орієнтацій, ставлень, якостей, переконань, способів поведінки, а також на зміну самої ситуації.	Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія. К. : Видавничий дім «Слово». 2014. С.82.

Додаток 17.2.

Погляди класиків педагогіки щодо використання заохочень у вихованні дітей

<i>Педагог</i>	<i>Цитати</i>	<i>Назва праці</i>
<i>К.Д.Ушинський</i>	<p>Заохочення й покарання вже не безневинні гігієнічні засоби, що запобігають хворобі або виліковують її правильним нормальним життям і діяльністю, а ліки, які витісняють хвороби з організму іншою хворобою.</p> <p>Педагог повинен не забувати, що коли відзначення і покарання залишаються досі необхідними для дітей, то це доводить тільки недосконалість мистецтва виховання.</p> <p>Діти ненавидять учителів, від яких ніколи не дочекаєшся схвалення або визнання того, що добре зроблено... Це вбиває прагнення до досконалості.</p> <p>У розумно організованій школі покарань за лінощі бути не може, бо уроки вивчаються в класі; покарань за пустощі – також, бо діти зайняті й пустувати нема коли.</p> <p>Звичайно, кожна дія дитини із страху покарання або з бажання дістати нагороду вже сама по собі ненормальна.</p>	«Людина як предмет виховання»
<i>А.С.Макаренко</i>	<p>...Якщо потрібне покарання, якщо покарання в даному випадку корисне, значить, його треба застосувати, бо що таке «педагогічний такт» у тому розумінні, в якому це у нас часто вживається, тобто в лапках? Педагогічний такт часто – це особливий спосіб ухилитися від виховної роботи й відповідальності, і тільки.</p> <p>Треба рішуче відкинути, з одного боку, будь-яке боягузтво в питанні про покарання, будь-яку спробу в тій чи іншій формі протягти старий стиль царської школи. Варто говорити про покарання, як у слухачів волосся стає дибом, холоне кров. Я переконаний, там, де треба карати, там педагог не має права не карати... Покарання слід оголосити таким природним, простим і логічно доцільним заходом, як і будь-який інший захід.</p>	«Деякі висновки з мого педагогічного досвіду»

<i>В.О. Сухомлинський</i>	<p>Похвала, заохочення учня, колективу – дуже велика виховна сила: зростає почуття власної гідності заохочуваних, у них виникає бажання робити ще краще.</p> <p>Заборона – один із дуже потрібних ефективних прийомів виховання, коли його уміло застосовувать. Заборона – якщо за нею стоїть необхідний моральний авторитет того, хто забороняє, – запобігає багатьом лихам – «марнуванню» життя, необґрунтованим претензіям...</p>	«Слово вчителя в моральному вихованні»
---------------------------	--	--

Додаток 17.3.

Ефективні та неефективні прийоми заохочення

<i>Ефективне заохочення</i>	<i>Неефективне заохочення</i>
здійснюється несподівано для учнів, без попередніх обіцянок	завчасно обіцяється учням, щоб спонукати до певних дій
супроводжується поясненням, що саме варте заохочення	учень заохочується загальною, а не за конкретні досягнення
учитель виявляє зацікавленість в успіхах учня	учитель виявляє формальне ставлення до успіхів учня
учитель порівнює минулі й теперішні досягнення	досягнення учнів порівнюються з успіхами інших учнів
учнів заохочують з урахуванням докладених ними зусиль	учні заохочуються незалежно від докладених ними зусиль
учитель пояснює досягнення учня докладеними зусиллями і висловлює впевненість у подальших успіхах	учитель пояснює досягнення учня лише наявністю в нього здібностей або сприятливими обставинами
учитель впливає на мотиваційну сферу особистості, спираючись на внутрішні стимули: пізнавальний інтерес, прагнення до самовдосконалення, інтерес до навчання	учитель спирається на зовнішні стимули, вважає, що учень намагатиметься краще вчитися, щоб заслужити похвалу або перемоги в змаганні, одержати нагороду тощо

Додаток 17.4.

Ретроспективний аналіз ідей соціалізації

Автор	Ідеї
<p>Микола Іванович Пирогов (1810-1881) – знаменитий учений-хірург, діяч освіти, ініціатор створення Одеського університету, попечитель Київського навчального округу. У 60-х рр. ХІХ ст. запропонував свій проект реформи освіти.</p>	<p>Стверджував, що сучасне суспільство потребує не тільки спеціальної освіти, а й загальнолюдської. Кожна людина, перш ніж стати спеціалістом, перш ніж отримати спеціальну підготовку, повинна пройти ступінь загальнокультурного соціального виховання. Таке виховання формує істинну людину, тобто таку людину, яка б свої обов'язки виконувала б, виходячи зі своїх моральних переконань.</p>
<p>Тарас Григорович Шевченко (1814-1861) – геній планетарного масштабу. Великий український поет, художник, мислитель, відомий усьому світові, як визначний гуманіст. Т.Шевченко не був професійним педагогом. Проте у своїх творах він висловив дуже цінні думки з питань освіти і виховання дітей, чимало з яких не втратили актуальності й нині.</p>	<p>Винятково важливу роль у соціальному вихованні людини відводив сім'ї, побожно ставився до жінки-матері: «Слово мати – велике, найкращеє слово!». Глибокою повагою до матері-трудівниці пройнято багато його творів («Катерина», «Наймичка», «Сова»). Разом з цим на сторінках творів Тараса Григоровича зображені і сім'ї, в яких виховувались нероби, егоїсти. У гостро сатиричному плані показані батьки-представники середніх верств суспільства, які будь-якими засобами намагалися ввести своїх дітей у «вищий» світ. Т. Шевченко є автором одного з перших українських букварів «Букваря Южноруського», який став доступним для кожної української дитини завдяки добродійній акції поета – він продав з аукціону кілька своїх картин, щоб зменшити ціну на буквар до 3 коп.</p>
<p>Костянтин Дмитрович Ушинський (1823-1871) – вітчизняний педагог, основоположник наукової вітчизняної педагогіки і народної школи. Обстоював думку про підготовку</p>	<p>Розглядав педагогіку як соціальну науку. Основною умовою розвитку виховання К.Ушинський вважав відповідність його мети і змісту соціальним потребам та широку участь суспільства в розв'язанні педагогічних проблем.</p>

<p>людини до життя як мету виховання. Був прихильником класно-урочної системи навчання, врахування вікових та психологічних особливостей дітей.</p>	
<p>Пауль Наторп (1854-1866) – видатний німецький педагог, один із засновників соціальної педагогіки. Розглядав виховання як єдиний шлях до удосконалення суспільства. Важливого значення надавав позашкільній освіті.</p>	<p>Основним положенням його соціокультурної теорії стало твердження про єдність трьох вищих понять у людині – мислення, буття і пізнання. Він висунув ідею інтеграції виховних сил суспільства для поширення у ньому культури і просвітництва. П. Наторп був прихильником всезагальної педагогізації суспільства; він закликав до створення «спілок громадян», які були б виховними по суті та масовими за формою. Всю діяльність таких спілок П. Наторп називав соціально-педагогічною.</p>
<p>Джон Дьюї (1859-1952) – американський філософ, представник теорії прагматизму. Центральне поняття теорії Д. Дьюї – соціальний досвід.</p>	<p>Він підкреслював, що школа є проекцією суспільства на конкретний колектив. У переважної більшості людей, вважав вчений, домінуючими є практичні нахили, інтелектуальний же інтерес не можна вважати панівним. Д. Дьюї вважається засновником «прагматичної педагогіки», яка поставила соціальний розвиток дитини у залежність від її інтелектуального спадку.</p>
<p>Антон Семенович Макаренко (1888-1939) – український радянський педагог і письменник, один із засновників системи дитячо-підліткового виховання. Розробив теорію і методику виховання в колективі, теорію сімейного виховання. А. Макаренко з</p>	<p>Спираючись на традиції прогресивної вітчизняної та зарубіжної педагогіки, А.Макаренко чітко, полемічно загострено заявив про вирішальну роль впливу соціального середовища, умов праці та відпочинку, побуту на формування світогляду і моралі особистості. На думку вченого, виховуючими факторами, передусім, є обставини, речі, дії, вчинки людей, інколи й зовсім незнайомих. Власне виховний процес (об’єкт-суб’єктне виховання) є лише одним з</p>

<p>граничною точністю визначив цілі виховання, виконав завдання формування людини-борця, патріота, трудівника, колективіста з високим почуттям соціальної відповідальності та дисципліни.</p>	<p>факторів, які формують людину. Виховує не тільки або не стільки вихователь-педагог, скільки середовище, що організовується якнайкраще навколо центрального пункту – процесу господарювання. А.Макаренко зробив новаторський висновок: педагогічно доцільна організація всього життя і діяльності в колективі – це загальний і дієвий метод, який забезпечує високу ефективність виховання особистості і колективу.</p>
<p>Василь Олександрович Сухомлинський (1918 - 1970) – педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки. Створив цілісну педагогічну систему формування всебічно розвинутої особистості.</p>	<p>Керуючись принципами природовідповідності, єдності природного і соціального в людині, В.Сухомлинський в центр педагогічної діяльності поставив дитину, її прагнення, бажання, інтереси, нахили, здібності. В його діяльності стверджувалася віра в дитину, її талант, розвиток потенційних творчих можливостей.</p>
<p>Олександр Антонович Захаренко (1937-2002) – український педагог, один із зачинателів педагогіки співробітництва, громадський діяч.</p>	<p>Спираючись на народне підгрунття (народна педагогіка) та ідеї великих мислителів, не лише розвинув, а й реалізував продуктивні ідеї попередників, розкриваючи кращі здобутки засад родинного виховання. Він, як представник педагогів-філософів кінця ХХ століття, по- новому осмислює взаємозв'язки школи і сім'ї, роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління, яке буде жити у ХХІ прагматичному столітті. Враховуючи те, що на формування духовних цінностей дитини неабиякий вплив має сім'я, національні традиції народу, він створив дієву систему підготовки учнів до родинного життя та педагогічної освіти батьків.</p>

Додаток 17.5.

Анкета на виявлення ставлення вчителів до колективного творчого виховання та їхньої обізнаності з цією технологією

Шановний учителю!

Прочитай запитання і дай на них відповідь. Дякуємо за співпрацю!

1. Інформація про Вас:

місце роботи _____

освіта _____

стаж роботи _____

2. Яке Ваше ставлення до необхідності організації виховного процесу у школі на творчих засадах?

- а) позитивно-активне;
- б) позитивно-пасивне;
- в) негативно-пасивне.

3. Чи організовуєте Ви виховання учнів за технологією колективного творчого виховання?

- а) так, завжди;
- б) в окремих випадках;
- в) ні.

4. Які причини заважають організовувати виховну роботу за технологією колективного творчого виховання?

5. Якого вчителя Ви вважаєте творчим?

6. У чому полягають особливості технології колективного творчого виховання?» _____

7. Які форми виховної роботи доцільно організовувати на засадах колективного творчого виховання? _____

8. На яких етапах організації форми виховної роботи варто залучати до її проведення школярів? _____

9. У чому полягає різниця організації форми виховання як виховного заходу чи колективної виховної справи? _____

10. Як Ви створюєте план-конспект форми виховання?

- а) користуюся готовими розробками, взятими з фахових журналів, методичних посібників і напрацювань колег або складаю із декількох варіантів свій;
- б) самостійно створюю повністю авторський план-конспект форми виховання;
- в) творчо проектую форму виховання разом з дітьми, колегами, батьками.

Додаток 17.6.

Методика «Незакінчені речення» для виявлення гуманістичної спрямованості і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів

Закінчіть речення:

1. Гуманний учитель завжди ...
2. Учитель насамперед повинен...
3. Гуманізм на сучасному етапі...
4. Коли дитина помиляється...
5. Всі діти ...
6. У кожної дитини...
7. Виховний вплив...
8. Найбільше помиляються ті вчителі, які вважають...
9. Вимогливість обов'язкова тоді, коли...
10. Педагог ніколи не повинен...
11. Щасливим учень може бути тоді, коли...
12. У професії вчителя важливим є...
13. Спілкування вчителя з учнями полягає в тому, що...
14. Конфлікти у шкільному житті виникають тому, що...
15. Я вірю, що у школі...
16. Ключик до дитячих сердець...
17. Завжди правий той учитель...
18. Взаєморозуміння між вчителем і учнями...
19. Основою виховної діяльності вчителя є...
20. Результатів у вихованні досягне той учитель, який...
21. На сучасному етапі ідея гуманізму...
22. Я втілював би гуманістичні ідеї у власній практиці...
23. Я міг змінити шкільне життя на краще, якби ...

Додаток 17.7.

Методика «Моніторинг соціалізації особистості учня» (І. Рожкова)

Мета: Виявити рівень соціальної адаптованості, активності, автономності та моральної вихованості учнів.

Інструкція: Тобі пропонується тест, який включає 20 тверджень. Уважно прочитай кожне з них та виріши, наскільки воно тебе характеризує. У бланку

слід зазначити відповідь, базуючись на таких оцінках: 4 – завжди, 3 – майже завжди, 2 – іноді, 1 – дуже рідко, 0 – ніколи.

1. Прагну слухатися у всьому своїх вчителів та батьків.
2. Вважаю, що завжди треба чимось відрізнятись від інших.
3. За щоб я не взявся – досягаю успіху.
4. Я вмію прощати.
5. Я прагну чинити так само, як і всі мої товариші.
6. Мені хочеться бути попереду інших в будь-якій справі.
7. Я стаю впевнений, коли упевнений, що я правий.
8. Вважаю, що робити людям добро – це головне у житті.
9. Прагну чинити так, щоб мене хвалили оточуючі.
10. Спілкуюся з товаришами, відстоюю свою думку.
11. Якщо я щось задумаю, то обов'язково зроблю.
12. Мені подобається допомагати іншим.
13. Мені хочеться, щоб зі мною всі дружили.
14. Якщо мені не подобаються люди, то я не буду з ними спілкуватися.
15. Прагну завжди перемагати і вигравати.
16. Переживаю неприємності інших, як свої.
17. Прагну не сваритися з товаришами.
18. Прагну довести свою правоту, навіть якщо з моєю думкою не згодні оточуючі.
19. Якщо я беруся за справу, то обов'язково доведу її до кінця.
20. Прагну захищати тих, кого ображають.

Щоб швидше і легше проводити обробку результатів, необхідно виготовити для кожного учня бланк, в якому проти номера судження ставиться оцінка.

1.	5.	9.	13.	17.
2.	6.	10.	14.	18.
3.	7.	11.	15.	19.
4.	8.	12.	16.	20.

Обробка результатів: 1. Середню оцінку *соціальної адаптованості* учнів отримують при додаванні всіх оцінок першого рядка і діленні цієї суми на п'ять. 2. Оцінка *автономності* вираховується на основі аналогічних операцій із другим рядком. 3. Оцінка *соціальної активності* – з третім рядком. 4. Оцінка схильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (*моральності*) – з четвертим рядком.

Якщо отримується коефіцієнт більше трьох, то можна констатувати **високий** ступінь соціалізованості дитини; якщо ж він більше двох, але менше трьох, то це свідчить про **середній** ступінь розвитку соціальних якостей. Якщо

коефіцієнт виявиться менше двох балів, то можна припустити, що окремий учень (або група учнів) має **низький** рівень соціальної адаптованості.

Додаток 17.8.

Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації Н. Лусканової

Вік досліджуваного: з 10 років.

Інструкція. Зараз я задам вам декілька запитань про те, як ви себе відчуваєте в школі: що подобається, а що – ні. На кожне запитання ви можете відповісти “так” (+) або “ні” (-). В анкеті немає “правильних” чи “неправильних” відповідей. Відповідайте так, як ви відчуваєте.

Запитання анкети

- 1.Тобі подобається в школі чи не дуже?
- 2.Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш у школу чи тобі хочеться залишитися вдома?
- 3.Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов’язково приходити всім учням, ти б пішов у школу або залишився вдома?
- 4.Тобі подобається, коли у вас немає якого-небудь уроку?
- 5.Ти хотів би, щоб не задавали домашніх завдань?
- 6.Ти хотів би, щоб у школі залишилися тільки перерви?
- 7.Ти часто розповідаєш про школу батькам?
- 8.Ти б хотів, щоб у тебе був менш суворий учитель?
- 9.У тебе в класі багато друзів?
- 10.Тобі подобаються однокласники?

Обробка та інтерпретація результатів

Відповідь “так” на запитання № 1,2,3,7,9,10 – 3 бали, відповідь “ні” – 0 балів.

Відповідь “так” на запитання № 4, 5, 6, 8 – 0 балів, відповідь “ні” – 3 бали.

25-30 балів – високий рівень шкільної адаптації.

20-24 бали – середній рівень шкільної адаптації

15-19 балів – зовнішня мотивація.

10-14 балів – низький рівень шкільної адаптації.

9 і менше балів – шкільна дезадаптація.

Додаток 17.9.

Методика Малюнок «Моя сім'я»

Сімейну ситуацію, яку батьки оцінюють з усіх боків позитивно, дитина може сприймати зовсім інакше. Дізнавшись, яким вона бачить навколишній світ, сім'ю, батьків, себе, можна зрозуміти причини виникнення багатьох проблем і ефективно допомогти їй при їх вирішенні.

Призначення тесту. Тест призначений для виявлення особливостей внутрішньосімейних відносин. Методику можна використовувати з 3,5 років.

Інструкція: «Намалюй, будь ласка, свою сім'ю». Не слід давати які-небудь вказівки чи уточнення. На запитання, які може поставити дитина, типу «Кого треба малювати, а кого не треба?», «Треба намалювати всіх?», «А дідуся малювати треба?» і т.д., слід відповідати, ухиляючись, наприклад: «Малюй так, як тобі хочеться».

Процедура. Дитині дають простий олівець середньої м'якості, набір кольорових олівців, гумку і стандартний чистий аркуш паперу формату А4. Використання будь-яких додаткових інструментів виключається.

Поки дитина малює, психолог повинен ненав'язливо **проводити спостереження**, відзначаючи такі моменти, як:

- порядок заповнення вільного простору,
- порядок появи персонажів малюнка,
- час початку і закінчення роботи,
- виникнення труднощів при зображенні того чи іншого персонажа або елементів малюнку (надмірна зосередженість, паузи, помітна повільність, користування гумкою і т. д.),
- час, витрачений на виконання окремих персонажів,
- емоційний настрій дитини під час зображення того чи іншого персонажа, – спонтанні коментарі дитини.

Після виконання завдання слід отримати максимум додаткової інформації, організувавши коротку **бесіду** за допомогою запитань.

1. Скажи, хто тут намальований?
2. Де вони знаходяться?
3. Що вони роблять?
4. Хто в сім'ї найбільш хороший і чому?
5. Їм весело чи нудно? Чому?
6. Хто з намальованих людей найщасливіший? Чому?
7. Хто з них найбільш нещасний? Чому?
8. Як у цій сім'ї карають дітей за погану поведінку?
9. Кого одного залишать вдома, коли поїдуть на прогулянку?

10. Чому дитина не намалював кого-небудь з членів сім'ї (якщо так сталося)?

При опитуванні психолог повинен з'ясувати сенс намальованого дитиною почуття – почуття до окремих членів родини.

Якщо інформації недостатньо, можна **розширити бесіду і задати дитині вирішити 6 ситуацій**: 3 них мають виявити негативні почуття до членів сім'ї, 3 – позитивні.

1. Уяви собі, що ти маєш два квитки в цирк. Кого б ти покликав з собою?

2. Уяви, що вся твоя родина йде в гості, але один з вас захворів і повинен залишитися вдома. Хто він?

3. Ти будуєш з конструктора будинок (вирізаєш паперову сукню для ляльки), і в тебе не виходить. Кого ти покличеш на допомогу?

4. Ти маєш .... квитків (на один менше, ніж членів сім'ї) на цікаву кінокартину. Хто залишиться вдома?

5. Уяви собі, що ти потрапив на безлюдний острів. З ким би ти хотів там жити?

6. Ти отримав у подарунок цікаве лото. Вся сім'я сіла грати, але вас однією людиною більше, ніж треба. Хто не буде грати?

Додаток 17.10.

Опитувальник з вирішення загального типу орієнтованості педагогів на навчально-дисциплінарну чи особистісно-орієнтовану моделі взаємодії з дітьми (І. Бега)

Інструкція: Вашій увазі пропонуються твердження, що стосуються навчання і виховання школярів. Якщо ви цілком згодні з тим чи іншим твердженням, поставте напроти нього бал «5». Якщо згодні більшою мірою, ніж не згодні – «4». Якщо згодні і незгодні однаковою мірою – «3». Якщо більшою мірою не згодні, ніж згодні – «2». Якщо, нарешті, зовсім не згодні з наведеним твердженням, поставте бал «1».

№	Твердження	Бал
1.	Суворий педагог краще, ніж не суворий.	
2.	Педагог – головна фігура, від нього залежать успіх та ефективність виховної роботи.	
3.	На заняттях, у ході режимних моментів, школяр мусить виконувати те, що намічено педагогом.	
4.	Слухняність дітей – заслуга педагога.	
5.	Дитина подібна до глини, з неї можна ліпити все, що завгодно.	

6.	Школяр мусить виконувати всі вимоги педагога.	
7.	Основна мета педагога – реалізувати вимоги програми навчання і виховання школярів.	
8.	Центральне завдання навчально-виховної роботи – озброєння школярів знаннями, вміннями, навичками.	
9.	Головне в роботі педагога – реалізувати вимоги програми навчання і виховання школярів.	
10.	Виховання – це, насамперед, вимогливість до дитини.	
11.	Заохочувати слід лише ті бажання та ініціативу школярів, які відповідають поставленим педагогом задачам.	
12.	Дисципліна – запорука успіху у навчанні і вихованні школярів.	
13.	Покарання – не найкраща форма виховання, але вона необхідна.	
14.	Діяльність школярів потребує постійного контролю.	

Опитувальник складено із тверджень-стереотипів, що характеризують навчально-дисциплінарну взаємодію із школярами. Передбачається, що педагоги, орієнтовані на навчально-дисциплінарну модель, частіше реагуватимуть позитивно на наведені стимули опитувальника, ніж педагоги з особистісно-орієнтованою моделлю. У результаті опрацювання були встановлені такі нормативи (підрховується сума балів для кожного досліджуваного):

- 48 балів і вище – виражена орієнтація на навчально-дисциплінарну модель взаємодії зі школярами;
- 43-47 балів – помірна орієнтація на навчально-дисциплінарну модель взаємодії зі школярами;
- 38-42 бали – помірна спрямованість на особистісно-орієнтовану модель взаємодії зі школярами;
- 37 балів і нижче – виражена спрямованість на особистісно-орієнтовану модель взаємодії зі школярами.

Додаток 17.11.

Анкета: «Я школяр»

Мета: встановити рівень знань про школу, вчителя, учнівські обов'язки.

Інструкція. Для проходження анкетування кожній дитині видається індивідуальний бланк із запитаннями закритої форми. Учням необхідно відповісти на 5 запитань, обравши один варіант відповіді, літеру, що позначає бажаний варіант потрібно обвести.

Бланк відповідей

1. Школа – це...
  - А) місце, куди ходять всі діти.
  - Б) місце, де є класи, їдальня, бібліотека.
  - В) місце, де вчителі навчають учнів.
2. Вчитель потрібен для того, щоб...
  - А) робити зауваження
  - Б) допомагати здобувати знання
  - В) пригощати цукерками
3. На перерві можна...
  - А) відпочити
  - Б) побігати на коридорі
  - В) піти додому
4. У щоденнику записують...
  - А) рецепти улюблених страв
  - Б) зауваження, домашнє завдання
  - В) повідомлення друзям
5. Головне завдання учня...
  - А) гратися
  - Б) поспілкуватись з однокласниками
  - В) навчатися

Анкета „Я школяр”

1. Школа – це...
А) місце, куди ходять всі діти.
 Б) місце, де є класи, їдальня, бібліотека.
В) місце, де вчителі навчають учнів.
2. Вчитель потрібен для того, щоб...
 А) робити зауваження
Б) допомагати здобувати знання
В) пригощати цукерками
3. На перерві можна...
А) відпочити
 Б) побігати на коридорі
В) піти додому
4. У щоденнику записують...
А) рецепти улюблених страв
 Б) зауваження, домашнє завдання
В) повідомлення друзям
5. Головне завдання учня...
А) гратися
Б) поспілкуватись з однокласниками
 В) навчатися

Анкета „Я школяр”

1. Школа – це...
А) місце, куди ходять всі діти.
Б) місце, де є класи, їдальня, бібліотека.
 В) місце, де вчителі навчають учнів.
2. Вчитель потрібен для того, щоб...
А) робити зауваження
 Б) допомагати здобувати знання
В) пригощати цукерками
3. На перерві можна...
А) відпочити
 Б) побігати на коридорі
В) піти додому
4. У щоденнику записують...
А) рецепти улюблених страв
 Б) зауваження, домашнє завдання
В) повідомлення друзям
5. Головне завдання учня...
А) гратися
Б) поспілкуватись з однокласниками
 В) навчатися

Анкета „Я школяр”

1. Школа – це...
 А) місце, куди ходять всі діти.
Б) місце, де є класи, їдальня, бібліотека.
В) місце, де вчителі навчають учнів.
2. Вчитель потрібен для того, щоб...
А) робити зауваження
 Б) допомагати здобувати знання
В) пригощати цукерками
3. На перерві можна...
А) відпочити
 Б) побігати на коридорі
В) піти додому
4. У щоденнику записують...
А) рецепти улюблених страв
 Б) зауваження, домашнє завдання
В) повідомлення друзям
5. Головне завдання учня...
А) гратися
Б) поспілкуватись з однокласниками
 В) навчатися

Анкета „Я школяр”

1. Школа – це...
 А) місце, куди ходять всі діти.
Б) місце, де є класи, їдальня, бібліотека.
В) місце, де вчителі навчають учнів.
2. Вчитель потрібен для того, щоб...
 А) робити зауваження
Б) допомагати здобувати знання
В) пригощати цукерками
3. На перерві можна...
А) відпочити
 Б) побігати на коридорі
В) піти додому
4. У щоденнику записують...
А) рецепти улюблених страв
 Б) зауваження, домашнє завдання
В) повідомлення друзям
5. Головне завдання учня...
А) гратися
Б) поспілкуватись з однокласниками
 В) навчатися

Додаток 17.12.

Приєм «Грунування» на тему: «Початкова школа»

--	--

--	--

Інструкція: записати асоціації, пов'язані з початковою школою, встановити, по можливості, логічні зв'язки у асоціативному ряду.

Додаток 17.13.

Програма екологічного проекту

Тема: Рятівники природи рідного краю (*допомога птахам в зимову пору*)

Мета: ознайомитися з зимуючими та перелітними птахами рідного краю; активізувати бажання дітей шляхом співпраці з батьками (виготовлення годівничок, підгодовування пташок) допомагати птахам у несприятливу пору року бути другом природи; виховувати бажання до пізнання та дбайливе ставлення до навколишнього світу.

Вид проекту: екологічний, груповий, інформаційний, практично-орієнтований, довготривалий.

Етапи проекту: 1. Допроєктна діяльність.

2. Дослідницька та пошукова робота.

3. Презентація отриманих результатів.

Перший етап

1) Формування проектних груп: «Юні детективи», «Майстри художнього слова», «Вільні художники», «Майстри-ламайстри».

2) Вибір проектними групами завдань.

3) Визначення колективного завдання для творчих груп: по закінченню виконання усіх завдань встановити годівнички на подвір'ї школи та систематично підгодовувати зимуючих птахів.

Другий етап

Для реалізації групових завдань діти співпрацюють з батьками. Батьки не виконують контролюючу функцію, вони є безпосередніми учасниками дослідницької, пошукової та практичної діяльності.

Третій етап

Презентація результатів відбувається у вигляді захисту творчими групами обраних завдань. Також відбувається виконання колективного творчого завдання.

Додаток 17.14.

Ігри на козацьку тематику

«Отамани»

Козацьке товариство обирало за отамана свого чесного, сміливого і витривалого козака.

Отаман куріння «Барвінок» – *(ім'я козака)*

Отаман куріння «Котигорошко» – *(ім'я козака)*

(Учасники лягають на килимок обличчям один до одного, стискають пальці правих рук, опираючись ліктем на підлогу міряються силою).

Іноді козаки потрапляли в полон. І щоб втекти від ворогів, треба було виявити кмітливість, силу і витримку. Пропонується отаманам біг зі зв'язаними ногами або в мішку: хто швидше.

«Перев'язи пораненого»

У той час, як козаки захищали рідну землю, козачки доглядали за дітьми, самостійно хазяйнували вдома, також лікували поранених.

(На двох стільчиках сидять два козаки – «поранені». Дві козачки перев'язують кожна свого пораненого, накладають пов'язку на руку). Гра починається за сигналом. Хто швидше.

«Напій коня»

Кінь – вірний товариш козака. Козаки дуже любили своїх коней, купали їх, розчісували їм гриви та хвости.

Курені шикуються один навпроти одного. Кожна шеренга утворює коло. Вершник рухається в колі. Діти, ідучи по колу, промовляють :

*Їду, їду, батіжком коня підганяю,
Як приїду в чисте поле, пісню заспіваю.
Як приїхав в чисте поле, треба з коня злізти,
І коневі вороному дати пити, їсти.*

Після цього кожне коло розривається, вершник стає перший в шерензі, а останній учасник бере швидко відро з водою, приготовлене заздалегідь для кожної шеренги, і так передають один одному, аж поки вершник не напоїть коня.

Додаток 17.15.

Подорож до країни Ввічливості та Доброти (2-3 клас)

Мета. Узагальнити знання дітей про правила поведінки вдома, в школі, в громадських місцях, виховувати шанобливе ставлення до старших, батьків, виявляти піклування про молодших, слабших.

Обладнання. Лист професора Будьласки, 7 розрізаних ключів, карта подорожі із зупинками, плакат «Правила поведінки», картки для семафора, конверти із завданнями, словник чемної людини, плакат, портфель з книжками.

Хід виховної справи

Вступна бесіда.

- Доброго дня! Я принесла вам листа, який щойно доставив листоноша до нашого закладу. Прочитаємо?
- Це лист від професора Будьласки.

Дитина розкриває лист і зачитує

Дитина: «Любі діти! Я – професор Будьласка, запрошую вас у подорож до країни Ввічливості і Доброти. Шлях у мою країну буде нелегким. Його треба подолати і підтримати один одного. Сподіваюся, ви зможете одержати ключі від країни Доброти та Ввічливості (ключі намальовані на цупкому папері і розрізані на 6 частин). На кожній зупинці та станції ви будете отримувати частини ключів, які в кінці зможете скласти у ключ від країни Ввічливості та Доброти. А допоможе вам здійснити цю подорож карта країни Ввічливості і Доброти. Бажаю успіхів!»

- Чи бажаєте ви помандрувати до цієї країни? (Діти відповідають)
- Отже, вирушаємо у подорож. Щасливої вам дороги!

Звучить фонограма руху поїзда

I. Учитель: Першою зупинкою є «Словник чемної людини». Ви знаєте ввічливі слова? Тоді ось таке завдання. Вам потрібно скласти словник.

Всі слова, які говорять діти, записуються у великий словник.

Молодці! Вийшов гарний словник. Сподіваюся, ви будете завжди користуватися ним.

Діти отримують першу частину ключа. Зачитують хором слова (Звучить фонограма руху поїзда)

II. Наступна зупинка «Містечко вихованих людей».

Учитель: О, та тут побував бешкетник. Він переплутав усі їхні правила і життя зіпсувалося, усе переплуталося. Діти, допоможемо жителям цього містечка виправити помилки?

Твердження із помилками:

1. Проходити на своє місце у кінотеатрі треба спиною до тих, хто сидить.
2. Чемний хлопчик завжди смикає дівчаток за коси.
3. Ввічливі діти ніколи не поступаються місцем старшим.
4. Виховані діти обгортку від цукерки кидають на тротуар.
5. Усі діти переходять вулицю на червоне світло світлофора.
6. Виховані хлопчики завжди лазять по деревах.
7. Дівчатка витирають руки об сукню.
8. Чемні діти не вітаються при зустрічі.
9. Виховані діти завжди кривдять менших.
10. Всі діти говорять брудні слова.

Діти виправляють помилки, отримують частину ключа.

Учитель: Запам'ятайте, щоб люди вас поважали, слухали, дотримуйтеся золотого правила: «Ставтеся до людей треба так, як би ви хотіли, щоб ставилися до вас».

Звучить музика, поїзд їде далі

III. Зустріч із Шапокляк

Вихователь: Отже, мандруємо далі. Будьте обережні, адже трапляються випадки, коли під час подорожі можна несподівано зустріти розбійників чи хуліганів. Ви не боїтесь? (Діти відповідають)

Звучить пісня з мультфільму «Крокодил Гена та Чебурашка»

Шапокляк. О, що це мандрівники? Куди ви зібралися?

Учитель пояснює, що ми їдемо до країни Ввічливості та Доброти

Шапокляк. Та що ви? Навіщо це вам потрібно? Ось залишайтеся зі мною.

Діти відмовляються.

Шапокляк. Ну добре, тоді я дам вам деякі поради, якими можна скористатися в країні Ввічливості та Доброти.

«Шкідливі поради».

– Ніколи не мийте руки, шию, вуха, обличчя. Вони знову стануть брудними. Навіщо марно витратити свій час

– Стригтися також не обов'язково, бо як постарієш, голова облісіє

– Вранці зовсім не обов'язково зав'язувати шнурки на черевиках, банти на косах, бо вони протягом дня і самі порозв'язуються.

Учитель. Діти, вам подобаються такі поради? Хіба можна ними скористатися?

Шапокляк. Що? Не бажаєте таких порад? Ну, тоді слухайте ось які:

– якщо товариш запросив тебе на День народження, залиш подарунок вдома – він і тобі згодиться;

– ні з ким у гостях не розмовляй, тільки вибирай, що смачніше, та їж;

– дівчаткам треба завжди ставити підніжки, показувати язика, лупцювати;

– якщо твій товариш упав, покажи на нього пальцем, смійся голосно, щоб він побачив, що ти не засмучуєшся;

– у спілкуванні завжди вживай брутальні слова.

Ведучий. Це поради справді хуліганські, нам з тобою не по дорозі. Діти, нам треба довести, що ми їй не друзі, та навчити справжніх правил поведінки. Давайте розкажемо Шапокляк ці правила.

Правила:

– Не поспішай першим сісти за стіл.

– Не розмовляй під час їжі.

– Не перебивай того, хто говорить.

- Не показуй пальцями на інших.
- Не забудь зняти шапку, коли заходиш у приміщення.
- Поступайся місцем людям похилого віку.
- Не забудь вибачитися, якщо ти когось штовхнув.

Шапокляк. Добре, я зрозуміла, що ви хороші діти, я не буду вас більше затримувати. Мені соромно. Я піду до Чебурашки.

Пісня Чебурашки.

IV. Вихователь: А зараз на нашому шляху «Світлофор ввічливості».

І тепер залежить тільки від вас, чи дозволить він вам рухатися далі. Червоний колір – забороняю, зелений – дозволяю. У вас на столі лежать сигнальні картки червоного та зеленого кольору. Я зачитаю репліки, а ви повинні сказати: що правильно роблять діти, а що – ні. Якщо правильно – зелений, не правильно – червоний.

1. «Дайте мені хлібину», – звертається хлопчик у магазині до продавця (червона)

2. «Вибачте, будь ласка, я штовхнула вас ненавмисно», – каже дівчина в автобусі (зелена).

3. «Покличте до телефону Марину» (червона).

4. «Я трохи порвала цю книжку, підклейте її самі», – сказала дівчинка бібліотекарю (червона).

5. «Люба бабуся! Я із задоволенням тобі допоможу» (зелений).

Учитель. Молодці! Ви добре упоралися із завданням. Світлофор показує зелене світло і ми вирушаємо далі.

Звучить фонограма руху поїзда

V. Станція «Королеви Чистоти».

Вихователь: Наступна зупинка «Королеви Чистоти».

Королева Чистоти. Добрий день! Я – Королева Чистоти. Я люблю в усьому порядок, охайність. Цікаво, чи всі ви привчені до порядку, чи знаєте, як тримати свої речі чистими, як себе потрібно поводити?

Далі Королева Чистоти проводить гру «Так чи ні»:

- Перед їжею помити руки.
- Вранці я не умиваюся.
- Мої черевики завжди брудні.
- Вранці швидко прибираю ліжко.
- Завжди обгортаю підручники.
- Постійно відриваю гудзики.
- Завжди забуваю причесатися.
- Мій одяг завжди пом'ятий.
- Я завжди човгаю ногами.
- Постійно чищу зуби.

Королева Чистоти. Добре, молодці! Ви гарно слідкуєте за своїми речами.

Ведучий. Шановна Королево, наші діти охайні, старанні, вони самі доглядають за своїм одягом, зачіскою, взуттям.

Звучить фонограма руху поїзда

VI. Станція «Скринька народної мудрості».

Ведучий. Наступна наша зупинка «Скринька народної мудрості». О, тут трапилася пригода! Діти, у скриньці народної мудрості все розсипалося і вам треба це поскладати.

Діти у конверті отримують завдання - із слів скласти прислів'я та приказки

Тяжко тому жити, хто не хоче робити.

Чим багаті, тим і раді.

Аби руки та охота, буде зроблена робота.

Бджола мала, а й та працює.

Землю прикрашає сонце, а людину - праця.

Добре в світі тому, хто працьовитий.

Не радій чужому горю.

Якщо ввічливо попросиш, завжди дадуть.

Ввічливих і лагідних скрізь шанують.

Маленька праця краща за велике безділля.

Звучить музика

Ведучий: Діти, давайте тепер подивимося, чи можна скласти ключа. Так, тепер ви маєте ключ від країни Ввічливості та Доброти. Ми можемо відімкнути її для себе. Молодці, діти, ви здолали всі перешкоди, пройшли складний, нелегкий шлях, не піддалися на умовляння Шапокляк, витримали екзамен Королеви Чистоти і тепер ви жителі цієї країни, це значить, що всі ви отримуєте звання ввічливих, вихованих, добрих, охайних.

Сподіваюсь, що в майбутньому ви залишитеся такими.

Вручаються посвідчення жителям країни Ввічливості та Доброти.

Рекомендації щодо оформлення цитат

– Не варто подавати у вигляді цитати цілі абзаци тексту з інших джерел, а вибирати найвагоміші думки автора.

– Текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. В цих випадках використовується вираз «так званий».

– Цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручення думок автора. Пропуск слів, речень, абзацив при цитуванні допускається і позначається трьома крапками. Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається.

– Пояснення, які розривають текст цитати, подаються у квадратних дужках – [ ].

– Цитати, які є незавершеним реченням, граматично узгоджуються із авторським текстом. Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело, ставиться порядковий номер за переліком літературних джерел і вказується сторінка з виділенням у квадратних дужках.

– Цитата починається з великої літери, якщо вона подається після двокрапки, наприклад: *К. Д. Ушинський висловив свою думку про органічну єдність і нерозривний зв'язок теорії та практики: «Сама педагогічна практика без теорії - те саме, що знахарство в медицині» [26, с.157].*

– Цитата починається з малої літери, якщо вона органічно вводиться у склад речення, наприклад: *«В. Сухомлинський великого значення надавав «виховному середовищу», зазначаючи, що «засоби навмисного впливу ефективні лише остільки, оскільки створене і постійно збагачується середовище, яке виховує людину» [33, с. 548]».*

– При непрямому цитуванні (переказі думки), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, конкретним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело, наприклад: *«Новаторський підхід до проблем виховання та організації діяльності вчителя запропонував А. Макаренко [19], який стояв на засадах співробітництва педагога з вихованцями, максимальної демократизації дитячого колективу».*

Приклади оформлення бібліографічних описів для списку посилань

(згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»)

Характеристика джерела	Приклад оформлення
ДОКУМЕНТ	
Один автор	<p>Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія. К. : Видавничий дім «Слово», 2014. 416 с.</p> <p>Демченко О.П. Практикум з історії педагогіки : навчально-методичний посібник. К. : Вид. дім «Слово», 2012. 432 с.</p> <p>Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.</p> <p>Карпенко Є. В. Емоційний інтелект у дискурсі життєздійснення особистості: монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 436 с.</p> <p>Кіт Г.Г. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для студентів пед. закладів освіти (спеціальність: початкове навчання). Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2007. 222 с.</p> <p>Осадченко І.І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи до запровадження освітніх технологій в умовах сучасного освітнього середовища : монографія. Миколаїв : Іліон, 2016. 172 с.</p> <p>Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів. Київ : СПД Цудзинович, 2007. 200 с.</p>
Два автори	<p>Кіт Г. Г., Тарасенко Г. С. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2008. 302 с.</p> <p>Лапшина І.М., Попова Т.Д. Позакласне читання: Читаємо із задоволенням: посібник для додаткового читання. 4 клас. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2016. 160 с.</p> <p>Міщик Л. І., Демченко О.П. Вступ до спеціальності «Соціальна</p>

	педагогіка» : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 327 с.
Три автори	<p>Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки : навч. посібник. К. : Знання, 2003. 450 с.</p> <p>Василюк А., Бондар Ю., Хіля А. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навч.-метод. посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти. ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 168 с.</p> <p>Демченко О.П., Лазаренко Н.І., Любчак Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. <i>Інформаційні технології і засоби навчання</i>. 2021. Том 86. №6. С.123-143.</p>
Чотири і більше авторів	<p>Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / О. Я. Савченко та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 191 с.</p> <p>або</p> <p>Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О., Онопрієнко О. В. та ін. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 191 с.</p> <p>Барановська І., Демченко О., Жовнич О., Казьмірчук Н., Стахова І., Подорожний В. Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій: навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2022. 260 с.</p>
Багатотомне видання	<p>Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ, 2003-2013. Т. 1-10.</p> <p>Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1976, 1977. 651 + 668 + 649 + 630 + 637 с.</p>
Окремий том багатотомного видання	Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології : вибр. твори. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1983. 480 с.
Колективний автор	Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення, перспективи розвитку. Вінницька область: колективна

	<p>монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 408 с.</p> <p>Професійне становлення особистості майбутнього вчителя: монографія / О. В. Акімова та ін.; Вінницький державний педагогічний ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТВОРИ, 2018. 347 с.</p>
Редактор, упорядник	<p>Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2018. 160 s.</p> <p>Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник / за ред. Г.С.Тарасенко. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.</p> <p>Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами: монографія / Упоряд. О.В.Акімова, В.А.Фрицюк. Вінниця: ТОВ «Друк». 2021. 392 с.</p> <p>Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.</p> <p>Організація навчально-виховного процесу в ГПД / автор-упоряд. О. Є. Гордійчук. К.: Шкільний світ, 2010. 120 с.</p>
Збірники тез доповідей, матеріалів конференцій	<p>Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 листопада 2021 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, А. В. Хіля, Л. В. Любчак, Т. М. Кривошея, Л. А. Присяжнюк, І. Г. Барановська, О. М. Блашкова ; за заг. ред. О. П. Демченко. Вінниця, 2021. Вип. 4. 632 с.</p> <p>Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VI школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 28-29 листопада 2016 року /за ред. Л. С. Бровчак, Л. В. Старовойт. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2016. 312 с.</p> <p>Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7</p>

	липня 2022 р.) / за ред. Н. О. Пахальчук; О. П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля, 2022. Вип. 11. 673 с.
Збірник статей	Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи: збірник наукових праць / укл. О. І. Поясик, М. П. Ковальчук. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 228 с. Наука України у світовому інформаційному просторі : збірник. Київ : Академперіодика. 2018. Вип. 15. 104 с. Україна – сузір'я культур: збірник. Київ: Новий друк, 2018. 244 с.
Переклад з іншої мови	Гоулман Д. Емоціональний інтелект: пер. с англ. А.П. Исаевой. М.: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. 478 с. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание Self-concept development and education: пер. с англ. Москва: Прогресс, 1986. 420 с. Гарфорд, Тім. Речі, що змінили світ. Історія економіки в 50 винаходах : пер. з англ. Київ, 2018. 352 с.
Стандарти	ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Патенти	Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
Архівні документи	Діяльність історичної секції при ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в 1929-1930 рр. <i>Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського</i> . Ф. Х (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України)</i> . Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8-12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1-3.
Дисертації,	Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів початкових

автореферати дисертацій	<p>класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Вінниця, 2006. 221 с.</p> <p>Лазаренко Н.І. Тенденції професійної підготовки вчителя в педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: автореф. дис... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 41 с.</p> <p>Колосова О.В. Формування у молодших школярів основ правової культури в процесі позаурочної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.07. Вінниця, 2011. 22 с.</p> <p>Тодосієнко Н. Л. Формування естетичного сприймання у молодших школярів засобами комплексу мистецтв у позакласній виховній роботі: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 202 с.</p> <p>Стахова І.А. Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD), спеціальності 015 Професійна освіта. Вінниця, 2021. 382 с.</p>
ЧАСТИНА ДОКУМЕНТА	
Частина книги	<p>Франко І. Украдене щастя. І. Франко. Твори. Київ, 1966. С. 322-419.</p> <p>Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Сухомлинський В.О. <i>Вибрані твори</i> : в 5-ти т. Т.4. К. : Рад. школа, 1976. С. 5-390.</p> <p>Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Сухомлинський В. О. <i>Вибрані твори</i> : в 5-ти т. Т.1. К. : Рад. школа, 1976. С. 53-206.</p> <p>Алексєєнко Т.Ф. Виховне середовище. <i>Енциклопедія освіти</i> ; Акад. пед. наук України ; головн. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 95-96.</p> <p>Демченко О.П. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб удосконалення аудиторних занять у контексті підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми. <i>Формування професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти у контексті модернізації змісту освіти</i>: колективна монографія / за ред.: Н.</p>

	<p>В. Бахмат, Н. В. Гудими. Київ : Міленіум, 2021. С. 196-221.</p> <p>Демченко О.П., Казьмірчук Н.С., Комарівська Н.О. Лідерство в структурі соціальної обдарованості. <i>Освітнє лідерство: від теорії до практики</i> : монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. С. 87-104.</p> <p>Liubchak L., Demchenko O., Kit H. FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' TRAINING FOR WORKING WITH FAMILY ON ESTABLISHING HUMANE RELATIONSHIPS BETWEEN PARENTS AND CHILDREN. <i>New challenges in the development of future specialists</i> : collective monograph. Universitatea Dunarea de Jos Galați, Romania. 2021. pp.229-243.</p> <p>Demchenko O., Lazarenko N., Imber V. PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT OF TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES. <i>Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts</i> ; ed. Larysa Lukianova, Natalia Lazarenko, Oksana Holiuk, Nataliia Rodiuk. Warszawa, 2021. pp.73-86.</p>
<p>Законодавчі та нормативні документи</p>	<p>Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства соціальної політики України від 10.08.2018 р. № 1143. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18#Text (дата звернення: 09.01.2022).</p> <p>Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття): постанова від 3 листопада 1993 р. № 896 / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.12.2021).</p> <p>Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 / Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti (дата звернення: 10.10.2021)</p> <p>Про затвердження Порядку використання документів через обмінні бібліотечні фонди : наказ Міністерства культури України від 31 жовтня 2017 р. № 1131. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1583-17 (дата звернення: 02.08.2021).</p>

	<p>Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 10.10.2020).</p> <p>Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text (дата звернення: 10.07.2020).</p> <p>Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12 січ. 2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136-141.</p>
Статті з періодичних видань	<p>Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції. <i>Молодий вчений</i>. 2019. № 5.2 (69.2), травень. С. 47-52.</p> <p>Демченко О., Казьмірчук Н., Стахова І. Розвиток soft skills майбутніх учителів початкових класів як засіб акмеологічного зростання. <i>Professional Pedagogics</i>. 2022. 1(24), 91-101.</p> <p>Демченко О.П., Давидова М.О., Ларіна І.О. Створення ситуації успіху для дітей з проявами обдарованості в умовах театральної діяльності. <i>Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Педагогіка»</i>. 2021. Т.2. №3. С.22-30.</p> <p>Любчак Л. В. Професійні компетентності педагога Нової української школи. <i>Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія</i>. 2020. № 61. С. 140-145.</p> <p>Wasyluk A., Kit H. O współczesnych technologiach nauczania inkluzyjnego. <i>Pedagogika Społeczna. WSNS Pedagogium</i>. Warszawa, 2021. Nr 1-2. S. 273-283.</p> <p>Demchenko O., Stakhova I. EUROPEAN EXPERIENCE IN ORGANIZING THEATRICAL ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING (BASED ON THE RESULTS OF THE JEAN MONNET MODULE PROJECT 620252-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE). Vol 51 No 2 (2022): Scientific Journal of Polonia University. P. 31-39.</p>

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

Книги	<p>Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с. URL: http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf (дата звернення: 02.11.2021).</p> <p>Історія педагогіки: навчально-методичний WEB-проект / автори В. П. Кравець, О. І. Мешко. Тернопіль, 2002. URL: http://www.tnpu.edu.ua/kurs/2/index.htm.</p> <p>Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts : monograph / scientific edition; ed. L. Lukianova, N. Lazarenko, A. Vasylyuk, O. Holiuk, N. Rodiuk; Wyższa Szkoła Nauk Społecznych Pedagogium. Warsaw, 2021. 251 p. URL: https://pedagogium.pl/project/mono</p>
Статті з періодичних видань	<p>Бондар Ю. В. Використання творчих завдань під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. <i>Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах</i>. 2020. № 70. Том 1. С. 95-99. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.17</p> <p>Бондар Ю. В. Розвиток творчих умінь молодших школярів з особливими освітніми потребами з використанням інтерактивних технологій. <i>Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»</i>. 2020. Випуск 1 (46). С. 18-21. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.46.18-21</p> <p>Лапшина И.Н., Любчак Л.В., Франчук Н.Л. Формирование культуры общения школьников в процессе групповой работы на уроках в начальной школе. <i>Formation of Communication Culture of Schoolchildren in the Process of Group Work at the Lessons of Primary School. // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III. May 22th-23th, 2020. 328-341. URL : http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/ (дата звернення: 23.08.2019).</i></p> <p>Demchenko O., Kazmirchuk N., Zhovnych O., Stakhova I., Podorozhnyi V., Baranovska I. PREPARING STUDENTS FOR THE USE OF THEATER ACTIVITIES FOR CHILDREN'S DEVELOPMENT SOFT SKILLS: EUROPEAN CONTEXT. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the</p>

	International Scientific Conference. Volume I, May 27th-28th, 2022. 31-46. URL: http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6866
Тези доповідей, матеріали конференцій	<p>Демченко О.П. Розвиток творчих здібностей майбутніх вихователів обдарованих дітей. <i>Сучасна освіта – доступність, якість, визнання</i>: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної 65 конференції, 14–15 листопада 2018 року, м. Краматорськ / під заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського. Краматорськ : ДДМА, 2018. С.81-84. URL: http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6866.</p> <p>Кіт Г.Г., Тополок Ю.В. Організація ігрової діяльності дослідницького спрямування на уроках НУШ. <i>Навчання через гру в освітньому просторі України; досвід, виклики, ідеї та рішення</i>: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (18-19 березня 2021 року, м. Запоріжжя): Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Випуск №1(43)/2021. URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip43.html</p> <p>Кіт Г.Г., Демченко О.П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. <i>Нова українська школа: початок реформ</i>: збірник тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. конференції, 27 березня 2020 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2020. С.251-255.</p> <p>Жовнич О., Стахова І. Підготовка майбутніх педагогів до використання театральної діяльності у соціально-виховній роботі: європейський контекст. <i>Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти</i> : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О.А.Голок ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 479-483. URL: http://studentam.net.ua/content/view/3593/97/</p> <p>Демченко О.П., Іщенко К.В., Драбинюк С. Ю. Флуд Л.М., Театралізована діяльність як засіб розвитку творчості дітей з особливими освітніми потребами. <i>XVII Міжнародна науково-практична конференція «Multidisciplinary academic notes. Theory,</i></p>

	<p><i>methodology and practice</i>», 03-06 травня 2022 р., Токіо, Японія [Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference Tokyo, Japan May 03 – 06, 2022]. С.580-585. URL: https://vspu.net/sit/index.php/sit/issue/view/189/186.</p> <p>Олійник І. О. Педагогіка партнерства. <i>Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення</i> : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. С. 19-22. URL: http://studentam.net.ua/content/view/3593/97/</p>
Сторінки веб-сайтів	<p>Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf</p> <p>Класифікація дитячих ігор. URL: http://studentam.net.ua/content/view/3593/97/</p> <p>Блог вчителя початкових класів Сметани Ірини Віталіївни. Дистанційне навчання 2 клас. URL: http://irasmetana.blogspot.com/p/blog-page_61.html</p> <p>Чайка А. С. Інклюзивна освіта – шлях до повноцінної соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. <i>Всеосвіта</i> : веб-сайт. URL: https://vseosvita.ua/library/inkluzivna-osvita-slah-do-rovnocinnoi-socializacii-ucniv-z-oor-1906.html (дата звернення: 12.12.2021).</p>

«Мовні кліше» наукового стилю

Спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на:

- *послідовність розвитку думки* («спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже, тощо»);
- *перехід від однієї думки до іншої* («перш ніж вказати на, слід розглянути, перейдемо до аналізу, звернімося до, розглянемо, зупинимось на..., розглянувши..., необхідно зупинитись на ..., необхідно розглянути ... тощо»);
- *заперечення* («проте, тимчасом, але, в той час як, тим не менше, аж ніяк тощо»);
- *причинно-наслідкові зв'язки* («тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж, у зв'язку з тим, крім того»);
- *наведення аргументів* («утім, у той час, як; поряд з тим, у результаті, відповідно до тощо»);
- *результат, висновок* («отже, значить, як висновок, підсумовуючи, слід сказати, таким чином, варто зазначити, аналіз підтверджує, на завершення, слід підкреслити, є підстави стверджувати; на основі цього ми переконуємось в тому, що тощо»).

Іменники з абстрактним значенням, а також віддієслівні іменники («дослідження, розгляд, вивчення, з'ясування, встановлення, апробування, визначення, впровадження» тощо);

Зворотні дієслова, пасивні конструкції, що обумовлені необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження («У статті розглядаються ...», «Передбачено виділити додаткові ресурси для ...»).

Вживання складених сполучників підрядності («завдяки тому, що», «між тим як», «тому що», «замість того, щоб», «з огляду на те, що», «зважаючи на те, що», «внаслідок того, що», «після того, що», «в той час як» та ін.).

Використання похідних прийменників («протягом», «відповідно до ...», «у результаті», «на відміну від ...», «поряд з ...», «у зв'язку з»).

Вживання вставних слів і словосполучень для позначення ступеня достовірності повідомлення, завдяки таким словам певний факт можна подати: як достовірний («дійсно, насправді, зрозуміло»), припустимий («треба гадати, як видно»), можливий («можливо, ймовірно»).

Вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу («за повідомленням», «за відомостями», «на думку», «за даними», «на нашу думку» тощо).

Ведення викладу від третьої особи: замість «я» використовується форма першої особи множини, вираз авторства через «ми» дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, займенник «ми» та його похідні якомога краще передає й відтінює ці тенденції (*«на нашу думку, на наш погляд, ми вважаємо ...»*).

Використання конструкцій з невизначено-особовими реченнями (*«Спочатку проводять відбір фактів для аналізу, а потім встановлюють їх закономірний прояв ...»*).

Вживання форми викладу від третьої особи (*«Автор вважає, автор висловлює припущення, автор переконливо доводить ...»*).

Використання речень з пасивними дієприкметниками (*«Розроблений комплексний підхід до вивчення ...»*), в якому відпадає потреба у фіксації суб'єкта дії, що тим самим дає змогу уникати в науковому тексті особових займенників.

Відображення зв'язку з попередніми частинами інформації (*«Як уже зазначалося, як показав аналіз, як було сказано вище, доречно, враховано, у процесі опрацювання належних питань, як згадувалось вище ...»*).

Вживання пояснень, уточнень, виділень окремого (*«Наприклад, так, зокрема, а саме, іншими словами, точніше кажучи, причому, притому...»*).

Введення узагальнюючої інформації (*«Розглянемо випадки, наведемо приклад, продовжимо аналіз, з'ясуємо відношення ...»*).

Зразки оформлення таблиць

Додаток 21.1.

Проста таблиця

Таблиця 21.1.

Найважливіші якості та здібності, які необхідні вчителям
для організації конкурсів у позакласній роботі

Якості та здібності	Рангове місце
Оригінальність і гнучкість мислення	1
Розвинена уява, фантазія	2
Здатність до пошуку нових рішень педагогічних завдань	3
Активність та ініціативність	4
Здатність до формулювання нових ідей	5
Спостережливість	6
Здатність використовувати передовий педагогічний досвід у нових умовах	7
Інтуїція, вміння передбачати результат	
Уміння доводити розпочату справу до кінця	8
Здатність долати труднощі	9

Додаток 21.2.

Групова таблиця

Таблиця 21.2.

Ставлення суб'єктів педагогічного процесу
до впровадження інноваційних технологій

Суб'єкти педагогічного процесу	Схвалюють упровадження педагогічних технологій (кількість)
Вчителі	24
Учні	17
Керівники закладів освіти	13
Батьки учнів	11

Додаток 21.3.
Комбінована таблиця

Таблиця 21.3.

Розподіл обдарованих учнів .....ЗОШ I-III ступенів за віком

Школа	Зведені відомості про учнів								Всього учнів
	Розподіл хлопців за віком (у роках)				Розподіл дівчат за віком (у роках)				
	6-8	8-10	10-14	Всього	6-8	8-10	10-12	Всього	
ЗОШ I-III ст. №1	6	8	15	29	5	7	14	26	55

Додаток 21.4.
Складена таблиця

Таблиця 21.4.

Розподіл обдарованих учнів шкіл міста

Школа	Розподіл хлопців за віком			Розподіл дівчат за віком		
	Молодші школярі	Підлітки	Юнки	Молодші школярі	Підлітки	Дівчата юнацького віку
ЗОШ I-III ступенів №1	14	15	18	12	14	14
ЗОШ I-III ступенів №3	12	16	17	13	15	16

Додаток 21.5.
Шахова таблиця

Таблиця 21.5.

Розподіл вихованців літнього оздоровчого табору «Фортуна» за статтю та віком

Стать учнів	Вік учнів			Усього
	До 6-8	8-10	10 - 14	
Хлопчики	22	45	68	135
Дівчатка	24	48	73	145
Усього	46	93	141	280

Зразки оформлення рисунків

Додаток 22.1.

Лінійна діаграма

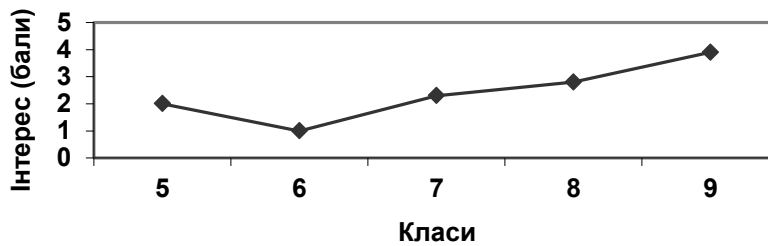

Рис. 22.1. Динаміка рівня інтересу учнів до навчання

Додаток 22.2.

Стовпчикова діаграма

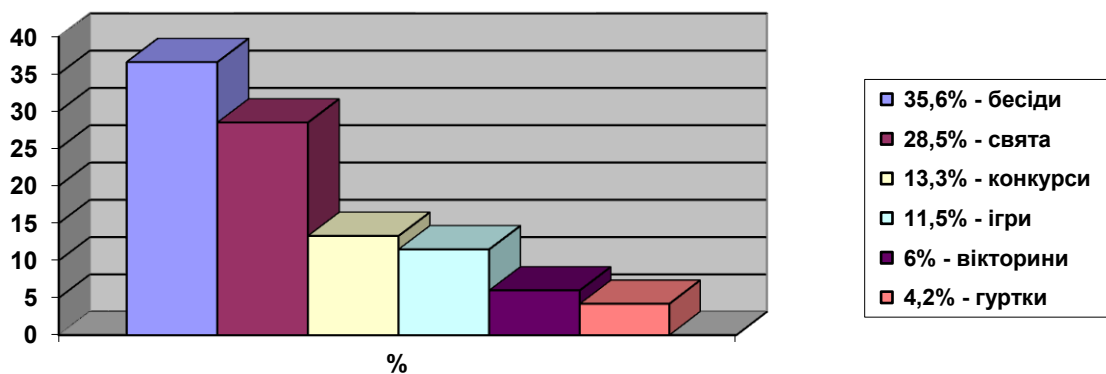

Рис. 22.2. Місце конкурсу в досвіді роботи вчителів початкових класів

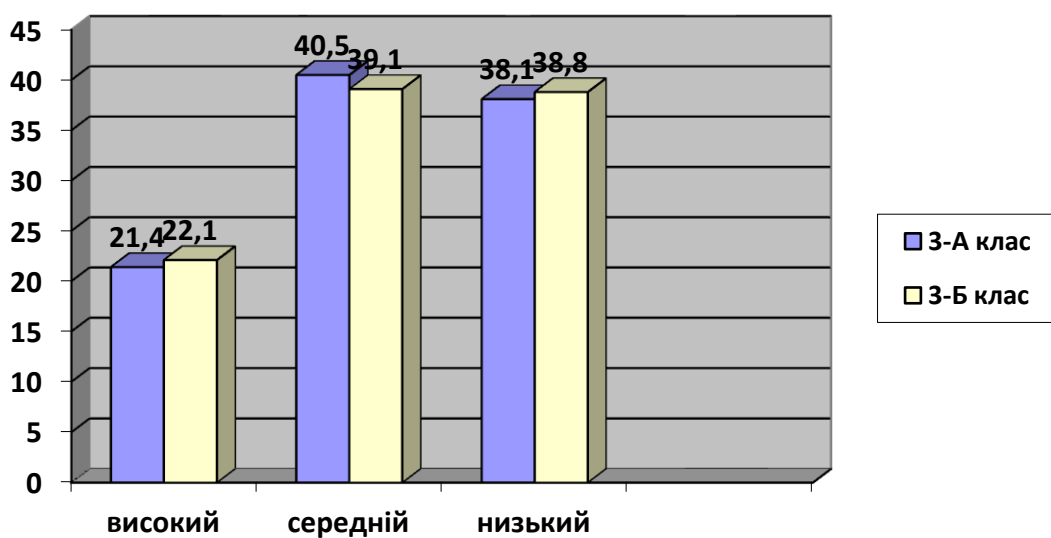

Рис. 22.3 Стан обізнаності учнів з національними і державними символами

Додаток 22.3. Секторна діаграма

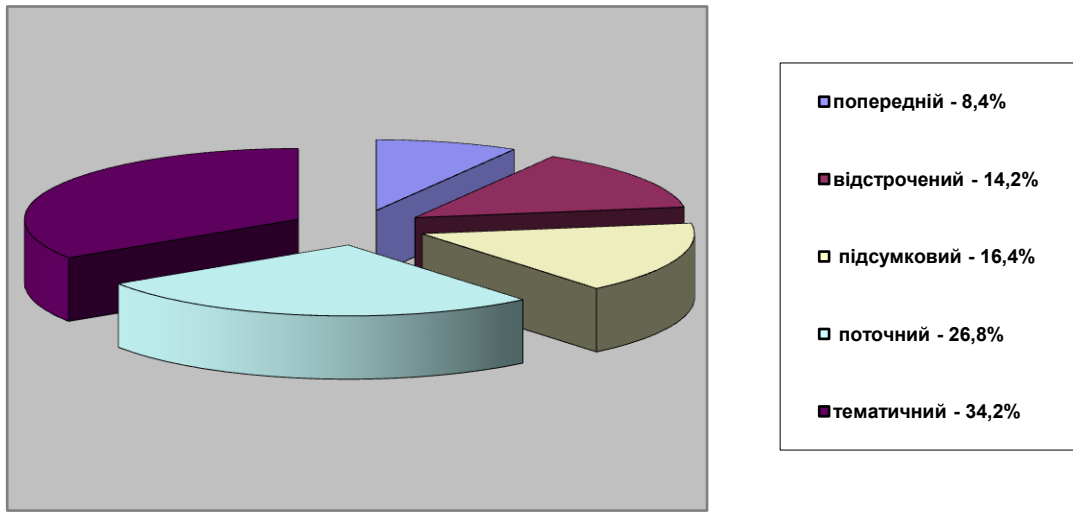

Рис. 22.3. Рейтинг різних видів контролю в сучасній школі за оцінкою вчителів

Рис. 22.3. Стан сформованості гуманних взаємин в системі «учитель-учень» за результатами письмової роботи учнів.

**Додаток 22.4.
Зразки оформлення схем**

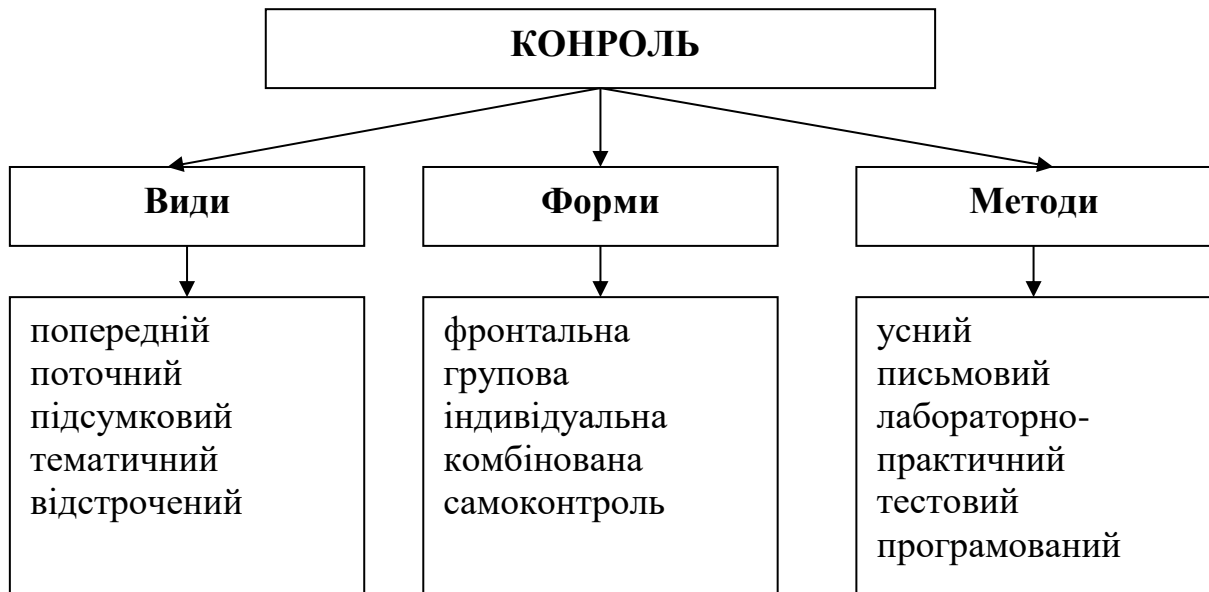

Рис.22.4.1. Складові елементи контролю навчальної діяльності учнів

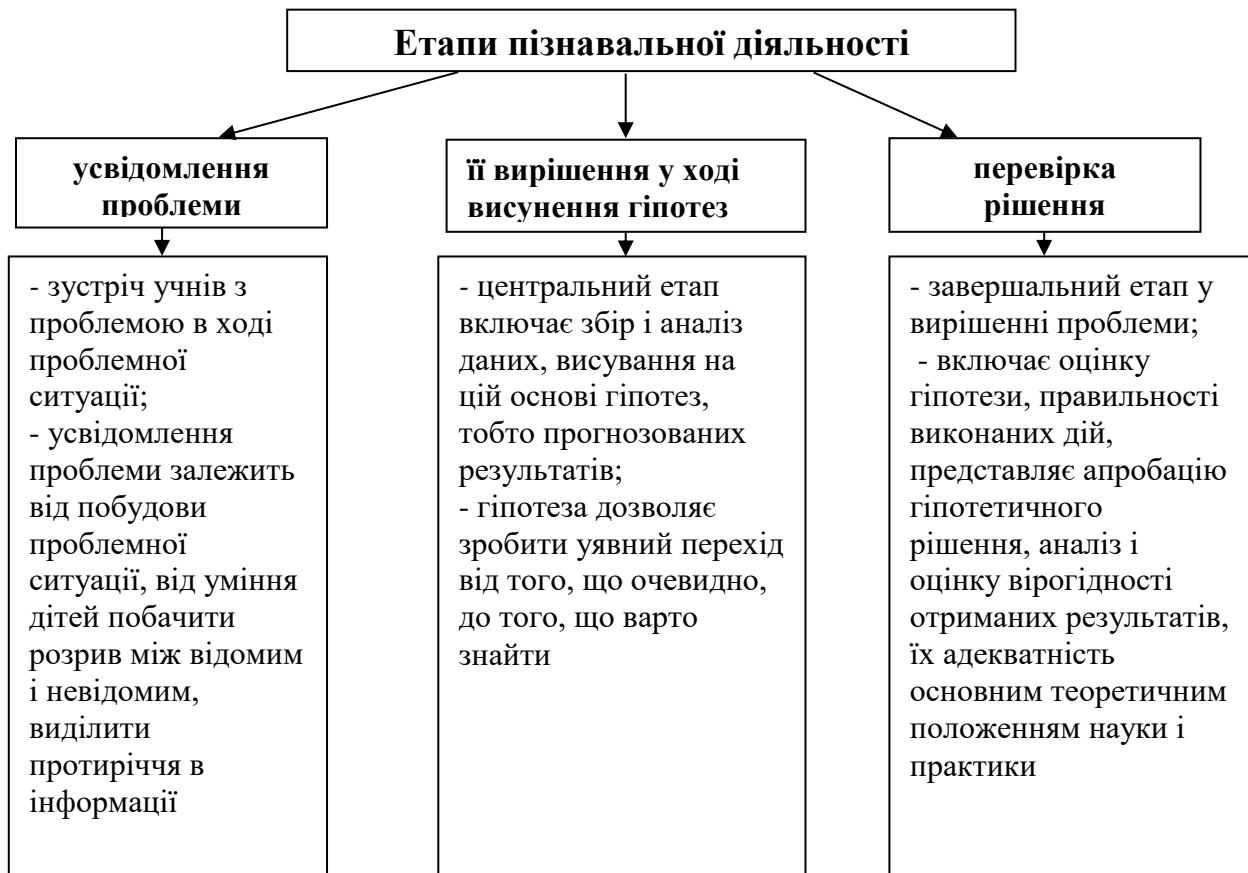

Рис 22.4.2. Етапи пізнавальної діяльності при вирішенні проблемної ситуації

Оцінювання курсової роботи

Оцінювання рівня виконання завдань науковим керівником

№	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів	Оцінка наукового керівника
1	Якість виконання теоретичної частини курсової роботи: повнота огляду літератури, наявність авторського аналізу наукових джерел, грамотність цитування	15 балів	
2	Правильність представлення емпіричних результатів та якість їхньої інтерпретації	10 балів	
3	Наявність практичної пропозиції	15 балів	
4	Правильність формулювання висновків та методичних рекомендацій	5 балів	
5	Оформлення літератури згідно сучасних вимог	5 балів	
6	Загальне оформлення роботи	10 балів	
7	Дотримання термінів виконання завдань з виконання курсової роботи	10 балів	
8	Допустимий рівень запозичень (не менше 70% оригінальності)	10 балів	
	Всього	80 балів	

Оцінювання захисту курсової роботи комісією

№	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів	Оцінка захисту і курсової роботи комісією
1	Уміння стисло й послідовно викласти результати дослідження, аргументувати їх, захищати свої пропозиції, власну точку зору	5 балів	
2	Наявність мультимедійної презентації, якість унаочнення виступу	5 балів	
3	Вичерпність, правильність, лаконічність відповідей на запитання під час захисту	5 балів	
4	Загальний рівень підготовки студента, володіння культурою мовлення та презентації	5 балів	
	Всього	20 балів	

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко М. І. Основи наукових досліджень. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 188 с.
2. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля, 2022. Вип. 11. 673 с.
3. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 16 с.
4. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
5. Важинський С. Є., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
6. Вербовський В. В. Як правильно підготувати наукове дослідження: навч.-метод. посіб. для студ. і магістрантів. Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ : Альма-матер, 2007. 123 с.
7. Виконання курсових, дипломних та магістерських робіт / П .С. Атаманчук, Ю. В. Гнатюк, У. А. Криськов, В. С. Щирба. Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2001. 24 с.
8. Григорович О., Демченко О., Родюк Н. Формування інноваційної культури педагога як стратегічна мета національної системи освіти. *Рідна школа*. 2018. №9-12 (1060). С.32-39.
9. Демченко О.П., Лазаренко Н.І., Любчак Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 86. № 6. С.123-143. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4570/1947>.
10. Демченко О.П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2), травень. С. 47-52.
11. Демченко О.П. Підвищення викладацької майстерності науково-педагогічних працівників у контексті євроінтеграційних процесів. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2021. № 10 (98). Жовтень. С.234-240. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-49>
12. Кіт Г.Г., Демченко О.П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ: зб. тез доповідей II*

- Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 березня 2020 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2020. С.251-255.
13. Кіт Г.Г. Професійне самовдосконалення вчителя шляхом активізації науково-методичної роботи. *Історико-педагогічні студії*: Науковий часопис / Гол. ред. Н.М. Дем'яненко. К.: В-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 5. С. 120-121.
  14. Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 листопада 2021 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, А. В. Хіля, Л. В. Любчак, Т. М. Кривошея, Л. А. Присяжнюк, І. Г. Барановська, О. М. Блашкова ; за заг. ред. О. П. Демченко. Вінниця, 2021. Вип. 4. 632 с.
  15. Копаєва Є. В. Основи наукових досліджень. Курс лекцій: навчальний посібник. Дніпропетровськ: ДПК ДНУ, 2010. 112 с.
  16. Курсові та дипломні роботи з дошкільної педагогіки: методичні рекомендації / за ред. Г. С. Тарасенко. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2013. 90 с.
  17. Лазаренко Н. І. Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2019. 389 с.
  18. Методичні рекомендації до виконання курсових робіт з педагогічних дисциплін / авт.-укл. Т. О. Дороніна, Л. В. Григоренко, В. В. Іванова. Кривий Ріг: Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ», 2014. 45 с.
  19. Методичні рекомендації до виконання та захисту курсової роботи з педагогіки / укладачі О. П. Демченко, О. М. Зайцева. Вид. 2-ге, перероб. й доп. Глухів, 2016. 108 с.
  20. Методичні рекомендації щодо складання списку використаної літератури / уклад.: Н. А. Мельник, О. М. Устіннікова. К.: НТБ ім. Г.І.Денисенка, 2010. 23 с.
  21. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
  22. Моргун В. Ф., Москаленко Л. С. Кваліфікаційні наукові роботи з психології: курсова, бакалаврська, магістерська: методичний посібник для студентів; за ред. В. Ф. Моргуна. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 168 с.
  23. Мороз І. В. Кваліфікаційні роботи у педагогічному вузі: методика написання, правила оформлення і порядок захисту. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. 110 с.
  24. Основи наукових досліджень: підручник / В. І. Саюк, О. Л. Ануфрієва, Н. Ю. Воляннюк та ін. Київ: Педагогічна думка, 2012. 144 с.
  25. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертації. *Бюлетень ВАК України*. 2008. №3. С. 9-13.

26. Пахальчук Н. О. Основи оформлення науково-педагогічного дослідження: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. Вінниця, 2019. 81 с.
27. Поворознюк А. І., Панченко В. І., Філатова А. Є. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Х.: НТМТ, 2016. 192 с.
28. Поліхун Н. І. Як стати дослідником: навчально-методичний посібник для учнів. Відп. за вип. О. Лісовий. 2-ге вид., доповн. К.: Тов «Праймдрук», 2012. 224 с.
29. Положення про виконання та захист курсових, бакалаврських та дипломних кваліфікаційних робіт (проектів) у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка / укладачі С. В. Ленська, І. М. Мужикова, Н. М. Савельєва, А. Н. Цина. Полтава, ПНПУ, 2010. 36 с.
30. Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті. *Бюлетень ВАК України*. 2008. №3. С. 9-13.
31. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник К.: Знання, 2005. 317 с.
32. Суховірський Олег. Використання засобів мережі Інтернет в процесі пошуку інформації для студентських наукових досліджень з педагогіки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С.131-135.
33. Трунова В. А. Основи наукових досліджень: методичні рекомендації щодо виконання й оформлення курсових робіт і курсових проектів. Одеса: Астропринт, 2009. 52 с.
34. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Віче : НУВГП, 2016. 151 с.
35. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 2-ге вид., виправ. і доповнене. К.: Алерта, 2011. 696 с.
36. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 5-те вид., стер. К.: Знання, 2006. 307 с.
37. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.
38. Demchenko O., Lazarenko N., Imber V. PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT OF TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES. *Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts*; ed. Larysa Lukianova, Natalia Lazarenko, Oksana Holiuk, Nataliia Rodiuk. Warszawa, 2021. pp.73-86.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Мета й завдання курсової роботи.....	6
2. Тематика курсових робіт з педагогіки початкової освіти	9
3. Послідовність виконання курсової роботи.....	11
4. Опрацювання інформаційних джерел з теми дослідження.....	13
5. Особливості інформаційного пошуку в мережі Інтернет.....	16
6. Структура курсової роботи.....	19
7. Вимоги до оформлення курсової роботи.....	27
8. Мовленнєве оформлення і стиль викладу змісту курсової роботи.....	32
9. Обробка та оформлення результатів емпіричного дослідження.....	35
10. Підготовка виступу та презентації для захисту курсової роботи.....	38
11. Порядок захисту курсової роботи.....	42
12. Критерії оцінювання курсової роботи	44
<u>Додатки</u>.....	47
1. Орієнтовна тематика курсових робіт з педагогіки	
2. Орієнтовна тематика курсових робіт з історії педагогіки	
3. Календарний план виконання курсової роботи	
4. Основні джерела отримання наукової інформації	
5. Методика пошуку літератури	
6. Види інформаційних ресурсів у мережі Інтернет	
7. Поради щодо ефективного пошуку інформації в мережі Інтернет	
8. Зразок титульного аркуша курсової роботи	
9. Приклади оформлення планів курсових робіт	
10. Вимоги до структури «ВСТУПУ» курсової роботи	
11. Приклади обґрунтування актуальності теми дослідження	
12. Приклади формулювання мети та завдань дослідження	
13. Взаємозв'язок об'єкта і предмета дослідження	
14. Приклади формулювання об'єкта та предмета дослідження	
15. Приклади висновків до курсової роботи	
16. Зразки формулювання методичних рекомендацій	
17. Зразки оформлення додатків до курсової роботи	
18. Рекомендації щодо оформлення цитат	
19. Приклади оформлення бібліографічних описів для списку посилань	
20. «Мовні кліше» наукового стилю	
21. Зразки оформлення таблиць	
22. Зразки оформлення рисунків	
23. Оцінювання курсової роботи	
Використана та рекомендована література.....	147

Навчально-методичне електронне видання

Автори-укладачі

Демченко Олена Петрівна
Кіт Галина Григорівна
Любчак Людмила Володимирівна

Курсові роботи з педагогіки початкової освіти: навчально-методичний посібник

Комп'ютерна верстка, технічне редагування
Демченко Олена Петрівна
Любчак Людмила Володимирівна

Розміщено в репозитарії бібліотеки Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
Режим доступу: <https://dspace.vspu.edu.ua>

21001, Вінниця, вул. Острозького, 32
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
(0432) - 61-22-66, 27-93- 92.
Кафедра початкової освіти
e-mail: kpo@vspu.edu.ua